

Türkiye
Sürdürülebilir
Kalkınma
Raporu
**Geleceği
Sahiplenmek**
2012

Bu Rapor, Eylül 2011'de T.C. Kalkınma Bakanlığı koordinasyonunda başlatılan ulusal hazırlık çalışmaları kapsamında 55 kurum ve kuruluştan 1.300 kişinin katılımı ile gerçekleştirilen,

- 2 adet bilgilendirme toplantısı,
- 3 adet geniş katımlı çalıştay,
- 4 bölgesel toplantı,
- STK ve özel sektörle diyalog toplantıları,
- 4 adet yuvarlak masa toplantısı,
- Uluslararası düzeyde 1 panel, 1 forum ve 1 konferans,
- 1 basın toplantısı,
- "En iyi uygulamalar"ın belirlendiği bir çalışma,
- Yeşil büyüme analitik çalışması,
- Son 20 yılda mevcut durum çalışması

sonucunda hazırlanmıştır.

ISBN: 978-605-4667-00-0

© Her hakkı saklıdır. Kaynak belirtilmesi kaydıyla alıntılara izin verilir.
Kaynakça bilgisi: Türkiye'de Sürdürülebilir Kalkınma Raporu: Geleceği Sahiplenmek,
Kalkınma Bakanlığı, Haziran 2012, Ankara.

Türkiye Sürdürülebilir Kalkınma Raporu
Geleceği Sahiplenmek
2012

ÖNSÖZ

Küresel sorunların, artık küresel çözümlere ihtiyaç duyduğu bir süreçten geçiyoruz.

Günümüzde, ülkelerin sorunları artık kendi sınırları içinde kalmıyor; sınırları aşarak, içinde bulunduğu bölgeyi, hatta tüm dünyayı etkisi altına alabiliyor. Dünyamızda bugün çok daha fazla dikkat çeken, yoksulluk, açlık, bulaşıcı hastalıklar, çevre kirlenmesi, iklim değişikliği, susuzluk, savaş ve çatışmalar, ne kadar yereli etkileseler de, küresel bir bakışla, küresel çözüm bekliyorlar. Dayanışmanın, her zamankinden çok daha fazla hayatiyet arz ettiği bir dünyada yaşıyoruz. Açıkçası, sermaye ile birlikte, vicdanın, vicdani sorumlulukların da küreselleşmesinin acil ihtiyaç haline geldiği büyük bir insanlık sınavından geçiyoruz.

Biz, yaşadığımız dünyayı, bizden önceki nesillerden emanet aldık. Gelecekte, bu dünya üzerinde bizim çocuklarımız, torunlarımız, bizden sonra gelecek nesiller yaşayacaklar. Emanet aldığımız gibi bir dünya bırakmazsak, hatta ondan daha iyisini miras veremezsek, hem bizden önceki nesillere, hem de bizden sonraki nesillere vefasızlık yapmış oluruz. Çocuklarımız, torunlarımız adına, çok geç olmadan, bugünden bütün tedbirleri almak, bunları da kararlılıkla uygulamak zorundayız.

Türkiye olarak, gerek bölgesel, gerek küresel meselelerde, son derece samimi, çözüm odaklı, hukuksal ve adaleti öne alan bir yaklaşım içindeyiz. Uluslararası meselelere, küresel ve bölgesel konulara, insanı odağına alan, vicdani öne çıkaran, üstünlerin hukukunu değil, hukukun üstünlüğünü savunan ilkelerle yaklaşıyoruz. Süregiden savaş ve çatışmaların önlenmesi, barışın tesis edilmesi kadar, sürdürülebilir bir kalkınmayı, adaletli paylaşımı, dayanışmayı, özellikle de medeniyetlerin ittifakını önemsiyor, farklılıkların zenginliği inancıyla, farklı bir dünyanın inşa edilebileceğine yürekten inanıyoruz.

Türkiye olarak, 2023 yılında, kuruluşumuzun 100. yıldönümünü kutlayacağız. 2023 yılı için ve önümüze koyduğumuz hedeflere ulaşmak için çok yoğun gayret içindeyiz. Bu hedeflere, sürdürülebilir kalkınma, yeşil büyüme ve insan merkezli gelişme ilkeleriyle ulaşacağız. Bu rapor, 2023 yılına, ardından da 2030 yılına ilişkin olarak, Türkiye'nin büyüme vizyonunu ortaya koyuyor.

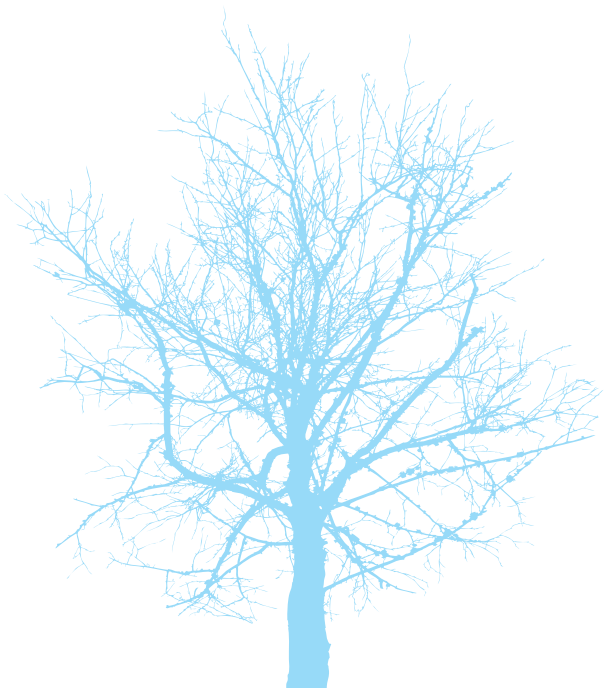
Biz, milli hedeflere, ulusal bir vizyonun yanında, uluslararası dayanışma ve işbirliği ile ulaşabileceğimizi biliyoruz. Esasen, başta küresel ekonomik kriz olmak üzere, her küresel meselede dayanışmaya sürekli vurgu yapıyoruz. 2023, ardından da 2030 hedeflerinin, böyle bir dayanışma ile mümkün olacağını biliyor, hazırlıklarımızı da ona göre yapıyoruz.

Çocuklarımız için, bugünkünden, hatta dünden daha müreffeh, daha yaşanabilir bir dünya, en büyük hedefimiz ve idealimizdir.

Bu düşüncelerle, Rio+20'nin, tüm dünya ve Türkiye için geleceği kucaklamak üzere yeni bir başlangıç olmasını diliyorum.

Recep Tayyip ERDOĞAN

T.C.
Başbakan

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	i
Grafikler.....	iv
Tablolar.....	iv
Kutular.....	iv
Kısaltmalar.....	v
Giriş.....	1
1. Türkiye'nin Sürdürülebilir Kalkınma İçin Yeşil Büyüme Yaklaşımı.....	5
2. Ekonomik, Sosyal ve Çevresel Gelişmeler.....	9
2.1. Ekonomik Gelişmeler.....	9
2.2. Sosyal Gelişmeler.....	15
2.3. Çevresel Gelişmeler.....	22
2.4. Sürdürülebilir Kalkınma Politikaları.....	30
2.4.1. Uluslararası Gelişmeler ve İşbirlikleri	30
2.4.2. Ulusal Politikalar.....	31
3. Türkiye'nin Sürdürülebilir Kalkınma İçin Yeşil Büyüme Yol Haritası.....	39
3.1. Enerji.....	40
3.2. Ulaştırma.....	41
3.3. Tarım.....	42
3.4. Sanayi.....	43
3.5. Hizmetler.....	49
4. Sonuç.....	51
EK: Sürdürülebilir Kalkınma En İyi Uygulama Örnekleri	55

Grafikler

Grafik 1: Kişi Başına Milli Gelir	10
Grafik 2: Genel Devlet Borçlanma Gereği	10
Grafik 3: Genel Devlet Faiz Ödemeleri	11
Grafik 4: Kamu Toplam Borç Stoku.....	11
Grafik 5: Kamu Tasarrufları.....	12
Grafik 6: Enflasyon Gelişmeleri	12
Grafik 7: Yurtiçinde Doğrudan Yabancı Yatırımları.....	13
Grafik 8: İşsizlik Oranı.....	14
Grafik 9: Bebek Ölüm Hızı.....	18
Grafik 10: Ar-Ge Harcamaları	21
Grafik 11: Çevresel Göstergeler	27

Tablolar

Tablo 1: Sektörel ve Tematik Stratejiler.....	32
Tablo 2: Kurumlar ve Sürdürülebilir Kalkınmadaki Görevleri	35
Tablo 3: Türkiye'nin Sürdürülebilir Kalkınma En İyi Örnekleri.....	37

Kutular

Kutu 1: Sosyal Destek Programı (SODES)	16
Kutu 2: Sağlıkta Dönüşüm Programı.....	18
Kutu 3: Eğitimde Fırsatları Artırma ve Teknolojiyi İyileştirme Hareketi Projesi (FATİH)...	20
Kutu 4: Yenilenebilir Enerji	23
Kutu 5: Türkiye'de Afetler ve Afet Politikaları	24
Kutu 6: İçme Suyu ve Kanalizasyon Altyapıları Programı (SUKAP).....	26
Kutu 7: Köylerin Altyapısının Desteklenmesi (KÖYDES)	28
Kutu 8: Ormanlık ve Ulusal Ağaçlandırma Seferberliği.....	29
Kutu 9: Yerel Yönetim Reformu	34
Kutu 10: Elektrikli Ev Aletlerinde Enerji Verimliliği	45

Kısaltmalar

AB	: Avrupa Birliği
Ar-Ge	: Araştırma Geliştirme
ASDEP	: Aile Sosyal Destek Programı
BM	: Birleşmiş Milletler
CNG	: Sıkıştırılmış Doğal Gaz
FATİH	: Eğitimde Fırsatları Artırma ve Teknolojiyi İyileştirme Hareketi Projesi
GSYH	: Gayrı Safi Yurt İçi Hasıla
KEP	: Kilogram Eşdeğer Petrol
KOBİ	: Kùçùk ve Orta Boy İşletme
KÖYDES	: Kùylerin Altyapısının Desteklenmesi Projesi
KSS	: Kùçùk Sanayi Siteleri
LCD	: Sıvı Kristal Ekran
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
OSB	: Organize Sanayi Bölgesi
SAGP	: Satın Alma Gücü Paritesi
SODES	: Sosyal Destek Programı
STK	: Sivil Toplum Kuruluđu
SUKAP	: İçme Suyu ve Kanalizasyon Altyapıları Programı
TBMM	: Tùrkiye Bùyùk Millet Meclisi
TEP	: Ton Eşdeğer Petrol
TL	: Tùrk Lirası
TTF	: Temiz Teknoloji Fonu
USKK	: Ulusal Sùrdùrùlebilir Kalkınma Komisyonu

GİRİŞ

Brundtland Raporuyla sürdürülebilir kalkınma tanımının yapılmasının üzerinden çeyrek asır ve dünya liderlerinin çevre ve kalkınma konusunda daha duyarlı yaklaşımlarda mutabık kalmasından bu yana 20 yıl geçti. Bu zaman içinde;

- biyolojik çeşitlilik kaybının ve çölleşmenin önlenmesi;
- iklim değişikliği ile mücadele edilmesi ve uyum sağlanması;
- doğal kaynakların sürdürülebilir kullanılması;
- gelir dağılımını düzelterek ve istihdam yaratarak yoksullukla mücadele edilmesi;
- eğitim ve sağlık hizmetlerinin kalitesinin yükseltilmesi ve bunlara erişimin artırılması;
- temiz suya, güvenli enerji kaynaklarına ve gıdaya erişimin artırılması;
- başta kadın ve gençler olmak üzere toplumun dezavantajlı kesimlerinin onurlu bir yaşam için desteklenmesi

gibi alanlarda belirli iyileşmeler sağlanmakla birlikte, küresel düzeyde olduğu kadar ulusal ve yerel düzeylerde bu iyileşmelerin yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir. 1992 yılında dünya liderlerinin oluşturduğu “sürdürülebilir kalkınma” gündeminin bugünün dünyasının ihtiyaçları için geçerliliğini koruduğu bir gerçektir. Buna karşılık, 20 yılda dünyada yaşanan gelişmeler ve değişimler, bu gündemin daha da güçlendirilmesi ve desteklenmesine olan ihtiyacı ortaya koymaktadır. Sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik ve sosyal politikaların odağında daha güçlü yer alabilmesi için küresel ortak anlayışların ve işbirliklerinin geliştirilmesine duyulan ihtiyaç devam etmektedir.

Küreselleşmenin etkisiyle dünyanın bir ucunda yaşanan herhangi bir sorun rahatlıkla başka coğrafyalardaki yaşamları etkilemekte; küreselleşmenin getirdiği fırsatlara yönelik doğru politikalar geliştirildiği takdirde, küreselleşmenin faydaları hızla yayılabilmektedir. Ekonomik krizler, çevresel sorunlar, doğal afetler ve bulaşıcı hastalıklar gibi sorunlar bu süreçte yerel olmaktan çıkmıştır. Gelişen ulaşım ve iletişim teknolojileri sosyal ve ekonomik hayatı derinden etkilemiş; bilgi ve deneyim kolayca paylaşılabilir olmuş; bu teknolojilerle pek çok hizmetin kalitesini yükseltmek, kazaları önlemek veya erken önlem almak mümkün olabilmektedir. Bilimdeki ilerlemeler ve teknolojik atılımlar yaşam kalitesinin yükseltilmesine yardımcı olmuştur. Diğer taraftan insan faaliyetleri sonucu tahrip olan dünyanın yaşamsal sınırları, alınan önlemlere rağmen hala ciddi risklerle karşı karşıyadır. Bu gelişmeler, 1992 yılında kabul edilen sürdürülebilir kalkınma girişiminin gerekçelerini değiştirmemiş, aksine sorunlarla mücadelede yeni yöntemler ve araçların belirlenmesini zorunlu kılmıştır.

Türkiye, özellikle son 10 yılda yakaladığı hızlı değişim ve gelişim eğilimi ile küresel sorunların çözümüne daha fazla duyarlı ve katkı vermesi gereken bir aktör olduğunun bilincinde olarak 2012 yılının Haziran ayında Rio de Janeiro’da toplanan Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Konferansına (Rio+20) hazırlanmıştır.

Türkiye’nin “Türkiye Sürdürülebilir Kalkınma Raporu: Geleceği Sahiplenmek” başlıklı raporu katılımcı ve şeffaf bir süreçte hazırlanmış; bu amaçla yerel ve merkezi düzeyde geniş katılımli toplantılar yapılmış, bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla paydaşlar arasında etkin diyaloglar geliştirilmiştir.

Raporun hazırlık sürecinde öncelikle son yıllarda Türkiye’nin sürdürülebilir kalkınma konusundaki deneyimi göstergelerle desteklenerek incelenmiştir. Son 10 yılda başta ekonomi olmak üzere çevre, eğitim, sağlık, enerji ve yerel yönetimler gibi alanlarda hayata geçirilen reformlar ile kamu yönetimi-nde kurumsal yapılanmadaki ilerlemeler sürdürülebilir kalkınma bağlamında ele alınmıştır. Tüm bu değişim ve gelişmeler, Türkiye’de sürdürülebilir kalkınma konusundaki “en iyi uygulamalar”ın belirlendiği bir çalışma ile desteklenmiştir. 181 proje başvurusu arasından bağımsız bir değerlendirme süreci ile incelenen uygulamalardan 24’ü “en iyi ülke uygulamaları” olarak bu Raporda dünya ülkeleri ile paylaşılmaktadır.

Raporun amacı, Türkiye’nin sürdürülebilir kalkınma sürecinde hayata geçirdiği çalışmalarını değerlendirmek, gelecekte uygulayacağı politikaları ifade etmek ve ulusal vizyonu belirlemek, küresel sorunların çözümünde ülkemizin yapabileceği katkıları değerlendirmektir. Sürdürülebilir kalkınmanın bir aracı olarak “yeşil büyüme” konusunda fırsatlarımızı ve engellerimizi tespit ederek, yeşil büyümenin ekonomi, sosyal ve çevre için bütüncül politikalar oluşturulmasında katkı verebileceği alanları ele almaktır.

Türkiye, “yeşil büyüme” vizyonunu belirlerken konuyu kamu, özel sektör, akademi ve sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri ile tartışmış; bu çerçevede yapılmış araştırmalardan ve 20 yıllık sürdürülebilir kalkınma deneyiminden faydalanmıştır.

Türkiye, “insan” odaklı bir kalkınmaya inanmaktadır. İnsanın varlığını güçlendirerek devam ettirmesi ise, *hakkaniyet ve sürdürülebilirlik* ilkelerinin hayata geçirilmesi ile mümkündür. Bu çerçevede, *yeşil büyüme, insana daha onurlu bir yaşam sunabilmesi durumunda ulusal ve uluslararası gündemin anlamlı bir parçası olabilecektir.* Diğer bir ifadeyle, çevresel değerlere daha fazla önem veren bir ekonomik yapı, insani gelişime yapacağı katkıyı artırdığı ve bunu nesiller boyunca sürdürdüğü ölçüde kabul edilebilir ve uygulanabilir olacaktır.

Türkiye sürdürülebilir kalkınma yolunda yeşil büyümeyi, kısa vadede mevcut uygulamalarını “göreceli yapabilirliği” ölçüsünde güçlendirecektir. Orta ve uzun vadede ise;

- tüm sektör ve alanlardaki fırsatları ve riskleri değerlendirecek,
- bunların yönetilebileceği uygulama ortamını hazırlayacak,
- ülke koşullarına uygun araçları geliştirecek,
- özellikle yerel düzeyde bu yaklaşımın getirilerini arttırmaya öncelik verecektir.

Ekonomik ve sosyal yaşam içinde her konuda çevreyi ve gelecek nesillerin haklarını koruyan fırsatları yaratmak mümkündür. Türkiye geliştirmekte olan bir ülke olarak sürdürülebilir kalkınma yolunda sosyal faydaları artırarak ve çevreyle uyumlu ekonomik ve sosyal politikalar geliştirerek büyümesini sürdürecektir. Bu nedenle, çevreye zarar verebilecek faaliyetlerde bu zararı en aza indirecek önlemlere azami hassasiyeti gösterecektir. Bu doğrultuda; enerji, ulaştırma, sanayi, tarım ve hizmetler sektörlerinde rekabet gücünü ve verimliliğini artıracaktır.

Diğer taraftan, sürdürülebilir kalkınma ve eğitim arasında güçlü bir ilişki vardır. Gelecek nesillerin çevre bilinci ve sürdürülebilir tüketim yaklaşımı, bugünden eğitim müfredatına eklenecek derslerle garanti altına alınırken; yakın geleceğin profesyonel yaşamının aktörleri olacak genç nesiller, örgün ve yaygın eğitim programlarıyla desteklenerek sürdürülebilir üretim ve tüketim anlayışının hayata

geçirilmesi hızlandırılacaktır. Toplumun her kesiminin bu yöndeki bilincinin artırılmasında sivil toplum kuruluşlarının ve medyanın desteği ile bilgi ve iletişim teknolojilerinden faydalanılacaktır. Böylelikle, çevresel bilinci ve faydayı artıran üretim ve tüketim kalıplarının geliştirilmesi hedeflenmektedir.

Sürdürülebilir kalkınmanın uygulanması, bütüncül bakış açısının toplumda yerleşmesini ve dinamik bir düşünme yapısını gerektirdiğinden, bilgi, tecrübe ve iyi uygulamaların paylaşarak yaygınlaştırılması ve sürdürülebilir kalkınma kavramının toplumun tüm kesimlerince benimsenmesi ve sahiplenilmesi esastır. Kamu, özel sektör, sivil toplum kuruluşları (STK'lar), yerel yönetimler ve bilim çevrelerinin diyalog ve işbirliğini sağlayan kurumsal mekanizmalar güçlendirilecektir.

Kamu ve özel sektörün mevcut finansman araçlarının kullanımında sürdürülebilir kalkınma vizyonuna azami önem ve öncelik verilecek; yeni finansman araçlarının geliştirilmesi ile en önemli oyuncu olarak özel sektörün vizyona ulaşmadaki rolü desteklenecektir.

2012 BM Sürdürülebilir Kalkınma Konferansına hazırlık süreci, Türkiye'nin bu konuda her düzeydeki paydaşlarda farkındalığın artırılması, diyalogların güçlendirilmesi ve bu doğrultuda geleceğin bugünden sahiplenilmesi için önemli bir fırsat olmuştur.

Türkiye, ulusal düzeyde gelecekte yapabileceklerini tekrar gözden geçirirken; küresel toplumdaki beklentilerini de yeniden ifade etme imkanını bulmuştur. Bu doğrultuda, daha yaşanabilir, hakkaniyetli ve güçlü bir dünya için yeni yaklaşımların müzakere edildiği platformlara katkı vermeye devam edecektir.

Küreselleşen çevre, ekonomi ve sosyal sorunların Birleşmiş Milletlerin (BM) çatısı altındaki çözüm süreçlerinde, ülkelerin dünya ve insanlığın faydası için kararlılıkla ve ortak hareket etmeleri gerekmektedir. Mevcut mekanizmaları güçlendirecek ilave kararlarda 1992 Rio Deklarasyonunda yer alan "ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar", "göreceli kabiliyetler" ve "hakkaniyet" ilkelerine sadık kalınması gereği açıktır. Ancak, bu ilkelere göre sorumluluk paylaşımı, göreceli kabiliyetlerdeki değişimlere göre düzenli olarak güncellenebilecek dinamik bir yapıyı esas almalıdır. Bu amaçla, sürdürülebilir kalkınmanın izlenmesine yönelik olarak BM'deki mekanizmalar kullanılabilir.

Türkiye gelişen bir ekonomiye sahip ülke kimliğiyle, "ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar" ve "göreceli kabiliyetler" ilkeleri doğrultusunda, küresel sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesine katkı vermeye devam edecektir.

Bu anlayış ve kararlılık çerçevesinde, bu bölümü takip eden Raporun ilk kısmı Türkiye'nin sürdürülebilir kalkınma için uygulayacağı yeşil büyüme yaklaşımının genel bileşenlerini ortaya koymakta; fırsatlarını ve zorluklarını değerlendirmektedir. İkinci bölümde, 1992 sonrası sürdürülebilir kalkınma bileşenlerindeki gelişmeler özetlenirken özellikle son 10 yıllık dönemdeki uygulamalar ve politikalar mercek altına alınmaktadır. Üçüncü bölümde Türkiye'nin yeşil büyüme hedefini gerçekleştirirken, ulusal öncelikler ve kapasiteler ile kısıtlar doğrultusunda ekonominin çevre baskısını azaltma potansiyeli yüksek sektörlerinde bu hedefleri nasıl ve hangi araçlarla ele alabileceği değerlendirilmektedir. Son bölümde ise, ulusal çabaların uluslararası mekanizmalarla bütünleşmesi için işbirliği ve eşgüdüm konularındaki görüşlerimiz ve Rio+20 Zirvesinden bu yöndeki beklentilerimiz yer almaktadır.

Türkiye, geçtiğimiz on yılda uyguladığı sürdürülebilir kalkınma hedefleri ile uyumlu ve bu hedeflere hizmet eden ekonomik ve sosyal dönüşüm programlarını önümüzdeki dönemde daha da geliştirecektir. Bu çerçevede, artan gelir ve refahını, bu imkanlardan görece olarak daha az yararlanan kesimlere önem ve öncelik vererek toplumun bütün kesimlerine aktarmaya, kalkınma hamlesindeki tecrübe ve birikimlerini ikili ve çoklu işbirliği ve yardım programları ile yakın coğrafyasından başlayarak bütün dünyanın hizmetine sunmayı sürdürerek sürdürülebilir kalkınma için ortaya konmuş küresel hedefleri yakalamak için üstlendiği önemli misyonu devam ettirecektir.

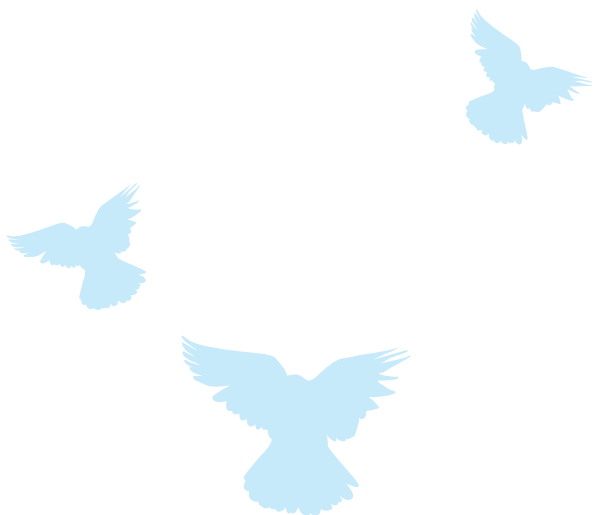
1. TÜRKİYE'NİN SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA İÇİN YEŞİL BÜYÜME YAKLAŞIMI

1. Türkiye, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak için yeşil büyüme dahil ülke koşullarına uygun tüm araçlardan azami ölçüde faydalanacaktır.
2. **Türkiye; gücünü köklü tarihinden ve kültürel mirasından alarak;**
 - Küresel sorunların çözümüne ülke gerçeklerini gözetererek katkı veren,
 - Kalkınmanın getirdiği refah artışını adil bir biçimde paylaştıran,
 - Toplumun kırılgan kesimlerinin güçlendirilmesine öncelik veren,
 - Enerji, su ve gıda gibi temel ihtiyaçların karşılanmasında ve eğitim, sağlık gibi hizmetlere erişimde fırsat eşitliğini sağlayan,
 - Nitelikli işgücü ve uygun işlerle istihdam yapısını güçlendiren,
 - Güçlü toplum yapısıyla riskleri etkili bir şekilde yönetebilen,
 - Doğal kaynakların kullanımında nesiller arası hakkaniyeti gözetten,
 - Koruma-kullanma dengesini sağlayarak kültür varlıklarını koruyup, yaşatan,
 - Çevresel bozulmayı en aza indiren,
 - Teknolojyi etkin kullanan ve geliştiren,
 - Üretim ve tüketimde kaynak verimliliğine öncelik veren,

insan odaklı bir kalkınmayı benimseyerek geleceğini bugünden sahiplenen bir ülke olmaya devam edecektir.
3. Türkiye ekonomik ve siyasi istikrarın varlığının sürdürülebilir bir kalkınma yaklaşımı için ön koşul olduğunu son 10 yılda yaşadığı deneyimle ortaya koymuştur. Güçlü ve iyi tasarlanmış bir makroekonomik yapı sosyal ve çevresel iyileştirmelerin de garantisi olmakta, bu üçlü yapıdaki gelişmeler birbirini tetiklemektedir. Bu nedenle Türkiye ekonomik, sosyal ve çevresel gelişmeyi birbirinin alternatifi olarak değil bir bütünün parçaları olarak görmektedir.
4. Türkiye sürdürülebilir kalkınma ilkelerini büyük ölçüde kalkınma politikalarına ve ulusal dokümanlarına entegre etmiş, bu çerçevede üst düzey politik sahiplilik göstermiştir. Ancak, sürdürülebilir kalkınmanın bileşenleri arasında bütüncül bir yaklaşım her düzeyde ve alanda tam anlamıyla hayata geçirilememiştir. Buna karşılık, bahsedilen bakış açısını geliştirmek için kurumsal ve yasal altyapı mevcuttur.

5. Kamu yönetiminin kurumsal yapılanması, kurumlar arası görev ve yetki paylaşımı ile yerel düzeyde sahiplilik için uygun ortam mevcuttur.
6. Çevrenin korunması, yenilik ve istihdamın artırılması gibi unsurlar ekonominin rekabet gücünün artırılmasının bir parçası olarak kabul edilmekte ve kurumsal yapı buna yönelik olarak güçlendirilmektedir.
7. Türkiye’de sürdürülebilir kalkınmaya imkan veren mevzuat önemli ölçüde oluşturulmuştur. Bununla birlikte, mevzuatın uygulamaya geçirilmesinde çeşitli zorluklar yaşanmaktadır. Bu mevzuatın uygulamayı etkinleştirecek şekilde gözden geçirilmesi önem arz etmektedir. Özellikle denetim mekanizmalarının güçlendirilmesi, özendirici ve caydırıcı tedbirlerin alınması, farkındalığın artırılması ve farklı kesimler arasında mutabakatın sağlanması gerekmektedir.
8. Türkiye’deki mevcut yapı sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirmek için önemli bir fırsattır. Ancak, özellikle özel sektörün imkan, beceri ve donanımlarını geliştirmesi gerekmektedir.
9. Türkiye’nin sanayileşme süreci devam etmektedir. Bu süreçte katma değeri yüksek ürünlerin pazarlanmasına ilişkin sanayileşme altyapısı güçlendirilirken yeşil büyümenin gerektirdiği şekilde çevresel kirliliğin azaltılması veya önlenmesi sağlanacak, istihdamın artırılması mümkün olacaktır.
10. Sanayileşme sürecinin devam etmesi yenilikçiliğin ve yeni teknolojilerin geliştirilmesi için bir fırsattır. Bu süreçte, Türkiye teknolojiyi üreterek rekabet gücünü yükseltecek ve yeşil büyüme için yeni fırsatlar oluşturacaktır.
11. Türkiye’nin fosil yakıtlara ve ithalata dayalı enerji arzı sürdürülebilir kalkınma için önemli bir tehdittir. Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının artırılması ve enerji verimliliği uygulamalarının yaygınlaştırılması ile bu tehdidin üstesinden gelinirken yeşil büyüme sağlanabilecek, yeni iş alanları geliştirilebilecek ve ödemeler dengesi iyileştirilebilecektir.
12. Türkiye’de tarım sektörü, ekonomi içindeki azalan payına rağmen kırsal kalkınma ve gıda güvenliği açısından stratejik bir konumdadır. Ayrıca tarımın su, enerji ve toprak kullanımına dayalı olması nedeniyle, sektörde sağlanacak iyileştirmeler yeşil büyümeye de katkı sağlayacaktır.
13. Ekonominin önemli sektörlerinden biri olan ulaşım ve iletişim altyapısının nitelik ve nicelik olarak geliştirilmesi yolcu ve yük güvenliğini sağlayarak ve çevresel etkileri azaltarak sürdürülebilir kalkınma sürecini olumlu etkilemektedir. Ulaştırma sektörünün, sera gazı emisyonları, hava ve gürültü kirliliği gibi çevre üzerinde yarattığı baskılar, altyapının iyileştirilmesi, araç teknolojileri ve bilgi iletişim teknolojilerinin kullanımıyla fırsatlara dönüştürülebilir.
14. İklim değişikliğiyle mücadelede önemli bir role sahip olan ormancılık sektörü sağlamış olduğu ekosistem hizmetleri, kırsal kalkınma ve gıda güvenliğine katkısı ve atıklarının yenilenebilir enerji kaynağı olması nedeniyle yeşil büyüme açısından fırsatlar barındırmaktadır.
15. Türkiye’de kentsel alanların yaşam kalitesinin yükseltilmesi amacıyla afet riski altındaki alanlar ile bu alanlar dışındaki riskli yapıların bulunduğu yerlerde, sağlıklı ve güvenli yaşama çevrelerinin oluşturulması amacıyla kapsamlı bir kentsel dönüşüm programı başlatılmıştır. Bu program çerçevesinde dönüşümü sağlanacak alanlar, mevcut yapı stokunda yapılacak iyileştirme ve oluşturulacak yeni yaşam alanları ile programın uygulanma süreci sürdürülebilir kalkınma hedefine ulaşmak için önemli bir fırsattır.
16. Türkiye’nin iklim değişikliğine uyum için enerji, tarım, orman, afet, su gibi alanlarda yürüteceği programlar sürdürülebilir kalkınmayı destekleyecektir.
17. Türkiye’nin sera gazı emisyon yoğunluğunu azaltmak üzere verimlilik artışına yönelik uygulamaları geliştirmesi gerekmektedir. Bunu gerçekleştirirken, teknolojinin, üretim girdilerinin ve doğal kaynakların kullanımında sağlayacağı iyileşme ve geri kazanımın yaygınlaşması yeşil büyüme için potansiyeli oluşturacaktır.

18. Türkiye gelir dağılımında sağladığı iyileşmeye ek olarak işsizliği azaltmak üzere tedbirler almaya devam etmektedir. Bu nedenle, yeşil büyümenin getireceği ek istihdam artışı kalkınmanın sosyal yönünü geliştirmek açısından önemli görülmektedir.
19. Türkiye'nin genç nüfus yapısı sürdürülebilir kalkınma için önemli bir potansiyeldir. Ancak, genç işsizliğinin azaltılması da gerekmektedir. Yeşil büyümenin sağlayacağı yeşil iş fırsatları için gençlerin beceri ve yetkinliklerinin geliştirilmesi ve niteliklerinin yükseltilmesi gereklidir.
20. Türkiye'de turizm sektörü dinamik ve rekabetçi özelliklere sahiptir. Ülkenin zengin doğal, kültürel, sosyal varlık ve değerleri hızlı gelişmektedir. Kitle turizminde önemli bir varış noktası olan Türkiye, sunabileceği alternatiflerin çeşitliliği ile sürdürülebilir turizm modelini hayata geçirebilecek önemli avantajlara da sahiptir. Termal, sağlık, doğa, kış turizmi potansiyelini değerlendirme-ye öncelik vererek turizmde yeşil büyümeyi destekleyebilecektir.
21. Türkiye'de toplumun tüketim alışkanlıklarındaki bilinç düzeyinin yükseltilmesine yönelik çalışmalar sürdürülebilir üretime geçişi hızlandıracak önemli fırsatlar sunmaktadır.
22. Sürdürülebilir kalkınmaya ivme kazandırılması finansman kaynaklarının harekete geçirilmesini gerektirdiğinden mevcut finans kaynaklarının etkin ve verimli kullanımının sağlanması yanında ikili ve çok taraflı uluslararası finansman imkanlarının da değerlendirilmesi gerekecektir.

2. EKONOMİK, SOSYAL VE ÇEVRESEL GELİŞMELER

23. Türkiye, kaynaklarını verimli bir şekilde kullanan ve yöneten bir ülke olarak, ekonominin ve sosyal hayatın çevre duyarlılığını artırmaktadır. Böylece, ekonomik, ekolojik ve sosyal potansiyelini mevcut ve gelecek nesillerin yaşam kalitesini ve refahını sürekli iyileştirmek üzere kullanmayı amaçlamaktadır. Bu nedenle, sürdürülebilir kalkınma sürecinde ekonomik refahın yükseltilmesini, sosyal hakkaniyetin gözetilmesini ve çevrenin korunmasını bütüncül ve dengeli bir şekilde ele almaktadır.

2.1. Ekonomik Gelişmeler

24. Türkiye’de özellikle son on yılda ekonomi ve kamu yönetiminde gerçekleştirilen reformlarla toplumun yaşam standardının yükseltilmesi, yüksek kalitede istihdam imkanlarının geliştirilmesi, bilgi ve yenilik üretimini temel alan rekabetçi bir ekonomik yapının oluşturulması sağlanmıştır. Toplumun ekonomik refahının istikrarlı bir şekilde yükseltilmesini hedefleyen politika ve uygulamalarla sürdürülebilir kalkınmanın bütün bileşenlerine katkı sağlanmıştır.

25. Bu kapsamda, ekonominin yapısal sorunları giderilerek başta GSYH büyümesi, kişi başına milli gelir, borçlanma gereği ve kamu mali yönetimi, enflasyon, ödemeler dengesi ve istihdam gibi konulardaki ekonomik göstergelerde önemli ilerlemeler sağlanmıştır.

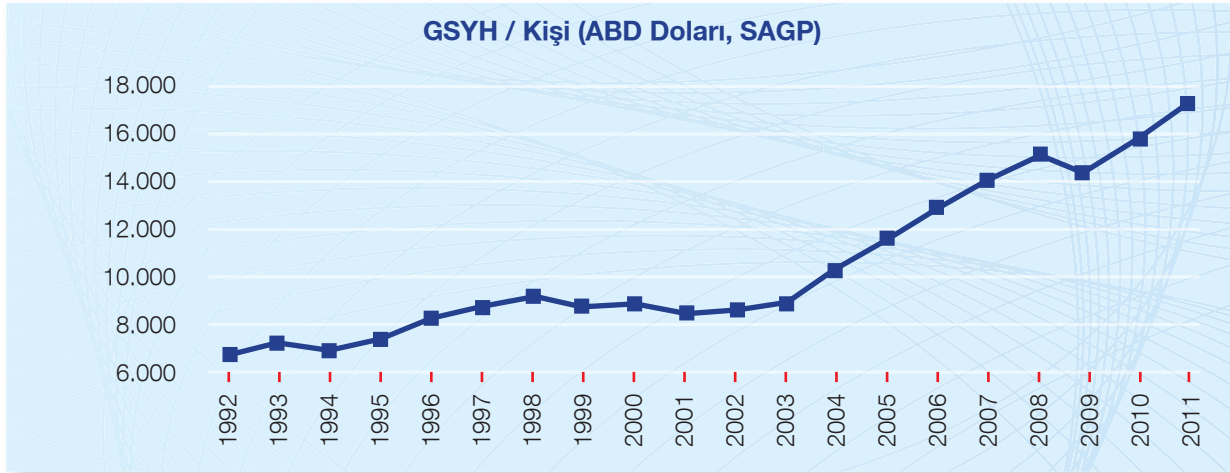
26. Küreselleşmenin hız kazandığı ve dünya ticaretinin hızla arttığı 1990’lı yıllarda yüksek kamu açıkları, yüksek enflasyon ve borç-faiz kısır döngüsü, Türkiye’nin temel ekonomik sorunları olarak ön plana çıkmıştır. Bu yapı 1994 yılında derin bir ekonomik krize neden olmuş, alınan bir dizi tedbir ile ekonomik sorunlar giderilmeye çalışılmıştır. 1997 yılında Güneydoğu Asya ve 1998 yılında Rusya’da yaşanan ekonomik krizler kırılganlıklar taşıyan ekonomiyi olumsuz bir biçimde etkilerken, 1999 yılında Türkiye’nin üretiminde önemli paya sahip olan Marmara Bölgesinde meydana gelen depremlerle ekonomi önemli ölçüde daralmıştır. GSYH büyümesinin yıllık ortalama yüzde 3,7 olarak kaydedildiği 1990’lı yıllar, istikrarsız büyüme performansı nedeniyle Türkiye ekonomisinin potansiyelin altında büyüdüğü bir dönem olmuştur.

27. Ekonomideki yapısal sorunların giderilememesi ve mali sektördeki zayıflığın bir sonucu olarak 2000’li yılların başında Türkiye ekonomisi derin bir ekonomik kriz yaşamıştır. Kriz sonrasında makroekonomik istikrarı sürekli kılmak, ekonominin etkin, esnek ve verimli bir yapıya kavuşmasını sağlamak hedefiyle uygulamaya konulan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ile ekonomide ciddi bir dönüşüm süreci başlamıştır. Bu kapsamda kamu maliyesinde etkinliğin sağlanması, mali sektörün güçlendirilmesi, enflasyonun kalıcı olarak düşürülmesi ve ekonominin rekabet gücünün artırılmasını hedefleyen politikalar, siyasi istikrarın da sağlanmasıyla başarılı bir biçimde uygulanmaya başlanmıştır. Bu politikaların en önemlisi Türk Lirasının (TL) yabancı paralar karşısında serbest dalgalanmasına izin verilmesidir. Uygulanan yapısal reformların yanı sıra, sıkı maliye ve para politikaları kısa sürede ekonomide olumlu sonuçların gözlenmesini sağlamış,

2002-2007 döneminde GSYH büyüme hızı yıllık ortalama yüzde 6,8 seviyesinde gerçekleşmiştir. Sağlam makroekonomik politikaların ve yapısal reformların sürdürülmesi ile güçlü büyüme eğilimi devam etmiş, 2009 yılındaki daralma sonrasında ekonomi 2010 ve 2011 yıllarında sırasıyla yüzde 9,2 ve yüzde 8,5 olarak gerçekleşen büyüme oranlarıyla dünyanın en hızlı büyüyen ekonomilerinden biri olmuştur.

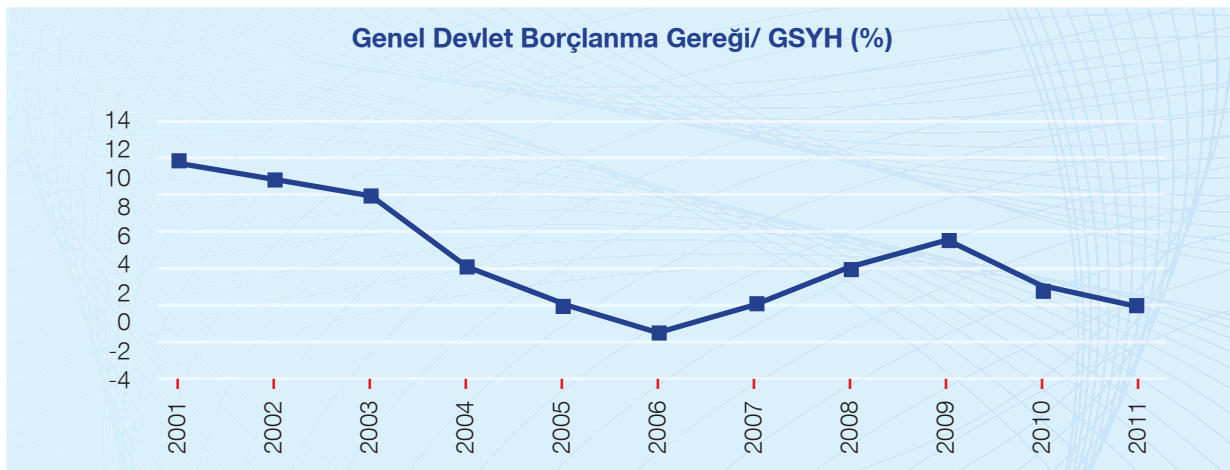
28. Bu gelişmeler çerçevesinde satın alma gücü paritesine (SAGP) göre 1992 yılında 6.406 ABD doları ve 2001 yılında 8.613 ABD doları olan kişi başına milli gelir 2011 yılında 16.838 ABD dolarına ulaşmıştır.

Grafik 1: Kişi Başına Milli Gelir

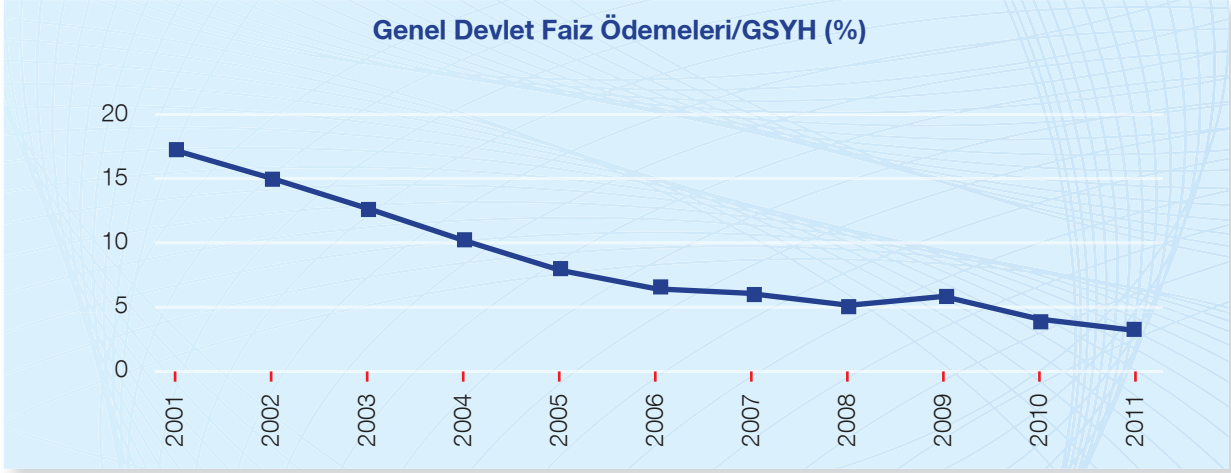

29. 2000 yılı sonrasında kararlılıkla uygulanan sıkı maliye politikası sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesinde en temel unsurlardan biri olmuştur. İzlenen sıkı maliye politikasına paralel bir biçimde 2000'li yıllarda kamu dengelerinde hızlı bir iyileşme süreci yaşanmıştır. Genel devlet borçlanma gereği azalma eğilimine girmiş, 2006 yılında genel devlet bütçesi fazla vermiştir. 2009 yılında yaşanan küresel finansal krizin olumsuz etkilerini gidermek amacıyla alınan tedbirler ise bütçe açığında geçici bir artışa yol açmakla birlikte, izleyen dönemde uygulanan sıkı maliye politikası ile bütçe açığı tekrar düşmeye başlamış ve 2011 yılı itibarıyla genel devlet bütçesi GSYH'ye oran olarak yaklaşık yüzde 0,3 oranında açık vermiştir. Yaşanan bu olumlu gelişmelerde, 1990'lı yıllarda bütçede oldukça yüksek bir payı olan faiz ödemelerinin bütçe üzerindeki yükünün 2002 yılından itibaren hızla azalarak, GSYH içindeki payının 2011 yılı itibarıyla yüzde 3'e gerilemesi de etkili olmuştur.

Grafik 2: Genel Devlet Borçlanma Gereği

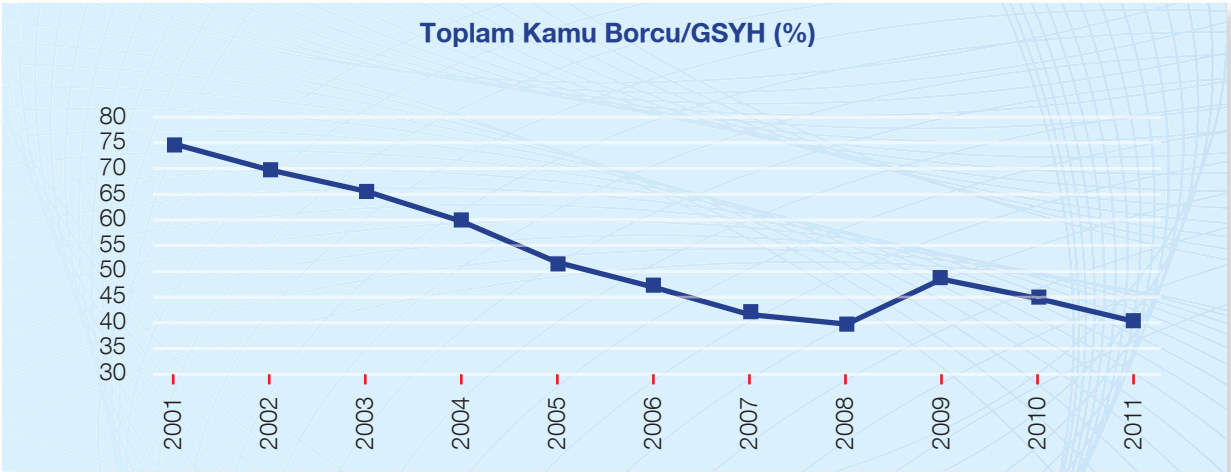

Grafik 3: Genel Devlet Faiz Ödemeleri

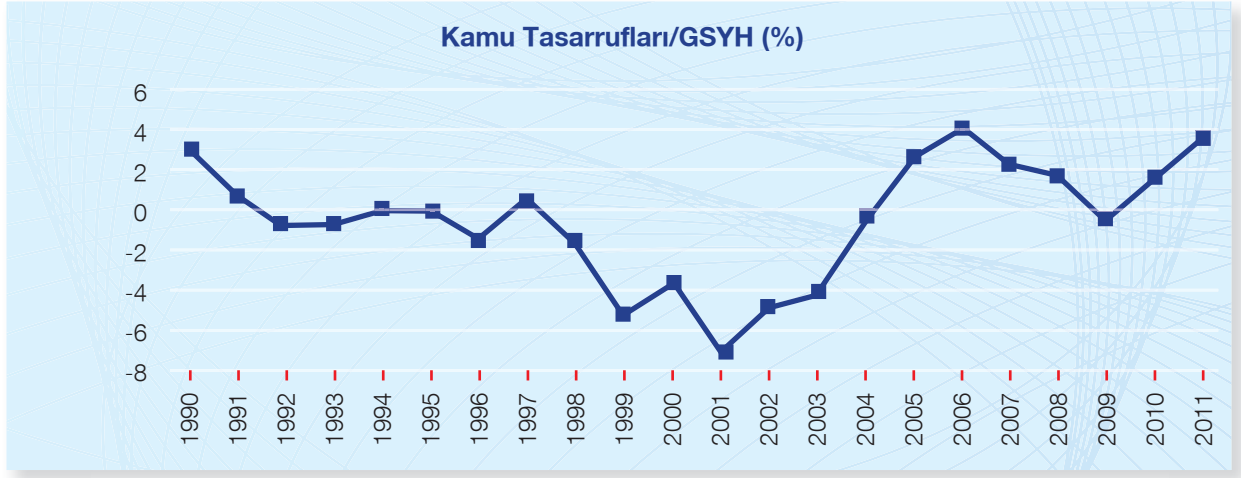
30. 2001 yılı sonrasında yüksek oranlı faiz dışı fazla vermek yoluyla sürdürülen sıkı maliye politikası ile kamu dengeleri iyileştirilmiştir. Ekonomide güven ortamı ve yüksek büyümenin sağlanması ve 2001 krizinin sonrasında bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasıyla kamu borç stoku kalıcı bir biçimde azaltılmıştır. 2001 yılında yüzde 75 olan kamu borç stoku/GSYH oranı, 2011 yılında yüzde 40,8 seviyesine gerilemiştir. Borç yönetiminde sağlanan bu ilerlemelerle gelecek kuşaklara devredilecek borç yükünün riskleri bugünden kontrol altına alınmıştır. Diğer taraftan, mali konsolidasyon enflasyonun düşürülmesi sürecinin başarıya ulaşmasında da belirleyici olmuştur. Bu dönemde hızlanan özelleştirme uygulamalarıyla devletin ekonomi içindeki payı başarılı bir biçimde azaltılmış ve ekonomik etkinliğin artırılmasına katkı sağlanmıştır.

Grafik 4: Kamu Toplam Borç Stoku

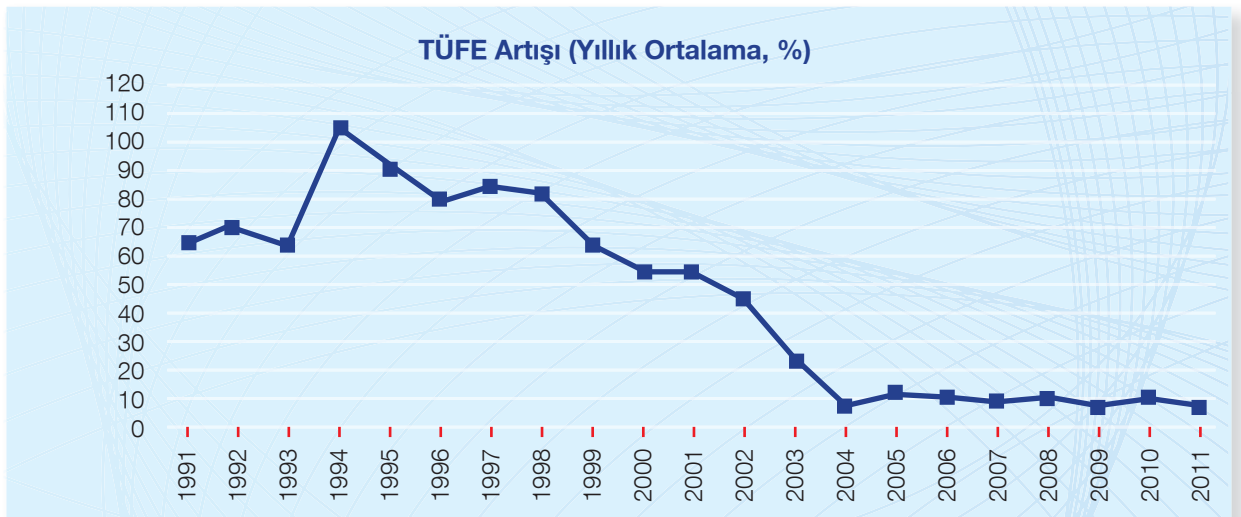
31. 1990'lı yıllarda kamu tasarruf oranı oldukça dalgalı bir yapı sergilemiş ve negatif olarak gerçekleşmiştir. Kamu tasarrufunun pozitif seviyelerde olması, kamunun yapmak zorunda olduğu bazı altyapı yatırımlarının gerçekleştirilmesi açısından büyük öneme sahiptir. Bu yatırımların yeterli ölçüde ve nitelikte gerçekleştirilmesi kalkınmanın sürdürülebilirliğini sağlayacaktır. Kamu dengelerindeki iyileşmeye paralel olarak 2002 yılından itibaren kamu tasarruf oranlarında belirgin artışların gözlenmeye başlanması bu açıdan olumlu bir gelişmedir.

Grafik 5: Kamu Tasarrufları

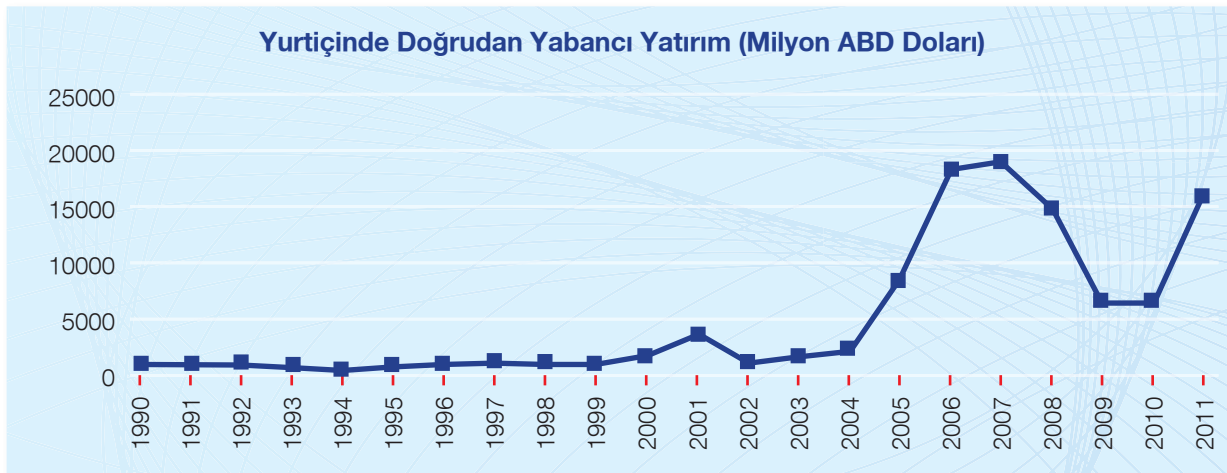
32. Türkiye’de kamu kesiminin üretici sektörlerdeki rolü azalmakla birlikte, düzenleyici rolünün ve kamu harcamalarının milli gelir içerisindeki payının istikrarlı olarak arttığı görülmektedir. Bu kapsamda kamu harcamalarının uzun vadeli bir bakış açısıyla, kalkınma hedefleriyle tutarlı ve sürdürülebilir bir yapıda olması önem arz etmektedir.
33. Mali disiplini sağlamada en önemli hususlardan biri stratejik yönetim ve performans esaslı çok yıllık programlama ve bütçelemeyi temel alan hesap verebilir ve şeffaf bir mali yönetim konusunda yapılan düzenlemelerdir.
34. Türkiye’de kamu kaynaklarının etkili, ekonomik ve verimli bir şekilde elde edilmesi ve kullanılmasını, hesap verebilirliği ve mali saydamlığı sağlamak üzere yapılan düzenlemelerle kamu harcamalarının kısa ve uzun vadeli ekonomik hedeflerle uyumlu ve etkin bir biçimde yapılması sağlanmıştır.
35. 2001 yılında Merkez Bankası bağımsızlığına ilişkin yasanın yürürlüğe girmesi para politikasının gereksiz müdahalelerden arındırılarak uygulanmasına imkan sağlamıştır. Bu yasa ile Merkez Bankasının temel görevi fiyat istikrarını sağlamak ve sürdürmek olarak belirlenmiştir. Bunun da bir sonucu olarak enflasyon hızla düşerek tek haneli rakamlara inmiştir. Finansal piyasalarda istikrarın sağlanması ve para politikasının etkin bir biçimde uygulanmasında, 2000 yılında yürürlüğe konulan bankacılıkla ilgili yapısal ve kurumsal düzenlemelerin olumlu etkisi olmuştur.

Grafik 6: Enflasyon Gelişmeleri

36. Büyümenin sektörel yapısı incelendiğinde, 2001-2011 döneminde tarım sektörü büyümesinin yıllık ortalama yüzde 1,6, sanayi ve hizmetler sektörleri büyümelerinin ise sırasıyla yüzde 4,6 ve yüzde 5 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Türkiye ekonomisinde son 20 yılda gözlenen sektörel dönüşüm ile ekonomide tarım ve sanayi sektörlerinin payları azalırken hizmetler sektörünün payı artış sergilemiştir. Böylelikle 2011 yılında Türkiye ekonomisindeki sektörler içerisinde hizmetler sektörünün payı yüzde 68,2, sanayi sektörünün payı yüzde 22,6, tarım sektörünün payı ise yüzde 9,2 olarak gerçekleşmiştir.
37. 2000'li yıllar Türkiye ekonomisinin dünya ekonomisiyle entegrasyonunun hızla arttığı bir dönem olmuştur. 2002 yılından itibaren artan verimlilik düzeyi, reel işgücü maliyetlerindeki düşük seviye ve güçlü küresel talebe bağlı olarak ihracat, TL'nin reel olarak değer kazanmasına rağmen, çok güçlü bir performans sergilemiştir. 2000 yılında 27,8 milyar ABD doları olan ihracat, 2011 yılında 134,9 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. Ekonomide oluşan güven ortamı ile birlikte iç talebin hızla canlanması, TL'nin değerlendirilmesi ve artan ihracatın yüksek ithal girdi bağımlılığı, bu dönemde ithalatın oldukça yüksek artışlar kaydetmesine yol açmıştır. 2000 yılında 54,5 milyar ABD doları olan ithalat, 2011 yılında ise 240,8 milyar ABD dolarına ulaşmıştır.
38. Dış ticaret açığının belirgin bir biçimde arttığı 2000'li yıllar, Türkiye ekonomisinin hizmet gelirlerini, özellikle de turizm gelirlerini başarılı bir biçimde artırdığı bir dönem olmuştur. 2000 yılında 7,6 milyar ABD doları olan turizm gelirleri, dönemin genelinde artan bir seyir izlemiş, 2011 yılında 23 milyar ABD dolarına ulaşmıştır. Turizm sektörü aynı zamanda sürdürülebilir kalkınma için sunduğu fırsatlar nedeniyle de sosyal ve çevresel gelişmeleri olumlu etkilemiştir.
39. Artan ekonomik büyüme performansına ve artan petrol fiyatlarına bağlı olarak enerji ithalatı son 10 yıllık dönemde cari açığın yüksek düzeylere ulaşmasına yol açmıştır. 2011 yılında cari açığın GSYH'ye oranı yüzde 10 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin enerji sektöründe dışa bağımlılığı sürdürülebilir kalkınma sürecini olumsuz etkilemektedir.
40. Makroekonomik ve siyasi istikrarın yanı sıra, yatırım ortamının iyileştirilmesine yönelik gerçekleştirilen reformlar ile AB'ye tam üyelik görüşmelerinin başlamasının katkısıyla, doğrudan yabancı yatırım girişleri özellikle 2004 yılından sonra hızla artmıştır.

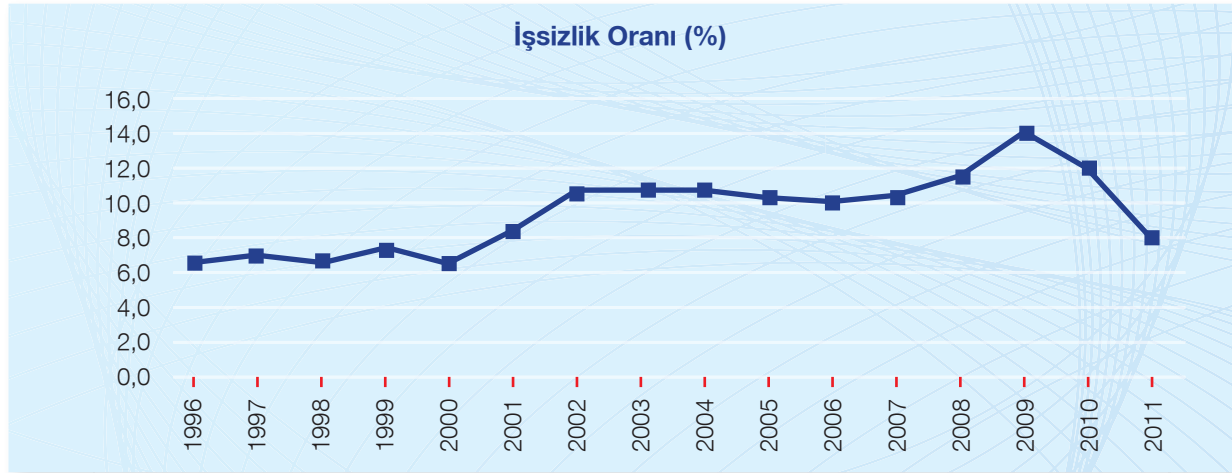
Grafik 7: Yurtiçinde Doğrudan Yabancı Yatırımları

41. 2001-2005 döneminde istihdam artışı yıllık ortalama yüzde 0,5 oranında gerçekleşmiş, dönem sonunda işsizlik oranı yüzde 10,6 olarak kaydedilmiştir. Bu dönemde, ekonomik büyümenin yatırımlara ve hızlı verimlilik artışına dayanması ile tarım dışı istihdam artışının sınırlı kalması işsizliğin yüksek seyretmesinde önemli bir etken olmuştur. Nitekim, 2001-2005 döneminde tarım istihdamı toplamda yüzde 15,2 oranında azalırken tarım dışı istihdam artışı yüzde 10,6 ile sınırlı kalmıştır.

42. 2006-2011 yılları arasında istihdamı artırmaya ve işsizliği önlemek için “istihdam paketleri” olarak bilinen bir dizi düzenleme yapılmıştır. Bu düzenlemelere göre, işgücü maliyetlerini azaltıcı, gençlerin, kadınların ve özürhüleri istihdamını artırıcı, aktif işgücü programlarını geliştirici, işsizlik ödeneklerini artırıcı, eğitim ile istihdam arasındaki ilişkiyi güçlendirici, kayıt dışılığı azaltıcı, alt işverenlik ilişkisini düzenleyici ve işyeri açma formalitelerini azaltıcı tedbirler hayata geçirilmiştir. Bu reformların istihdam üzerindeki olumlu etkilerinin önümüzdeki dönemlerde artarak sürmesi beklenmektedir. 2006 yılında yüzde 10,2 olan işsizlik oranı krizin etkisiyle 2009 yılında yüzde 14 seviyesine kadar yükselmiştir. İzleyen dönemde kaydedilen hızlı büyüme ve istihdam artışlarının etkisiyle işsizlik oranı 2010 yılında yüzde 11,9, 2011 yılında ise yüzde 9,8 seviyesine gerilemiştir.

Grafik 8: İşsizlik Oranı

43. Başta genç ve kadın işsizlerin mesleki becerilerinin yükseltilmesi ve işgücü piyasasının taleplerine uygun niteliklere kavuşabilmelerinin sağlanması amacıyla aktif işgücü programlarının kapsamı genişletilmiş ve ayrılan kaynaklar önemli ölçüde artırılmıştır. Bu çerçevede, aktif işgücü programlarından yararlanan kişi sayısı 2008-2011 döneminde 32 binden yaklaşık 250 bine, ayrılan kaynak ise aynı dönemde 35,6 milyon TL'den 221 milyon TL'ye yükseltilmiştir.
44. Aktif işgücü programlarının daha etkili ve verimli olarak yürütülebilmesi için her işsize iş ve meslek danışmanlığı uygulaması başlatılmış ve 2011 yılında 2.817 danışman göreve başlamıştır.
45. 1992 yılında yüzde 53,9 olan işgücüne katılma oranı 2009 yılına kadar yüzde 47,9'a gerilemiş, ancak 2010 yılından itibaren yükselmeye başlayarak 2011 yılında yüzde 49,9 seviyesine ulaşmıştır.
46. 2010 yılında Anayasada yapılan değişiklikle çalışma barışı için sosyal diyalogun geliştirilmesi ve sosyal mutabakatın sağlanmasında önemli bir işlev üstlenecek olan Ekonomik ve Sosyal Konseyin kurulması ve kamu çalışanları ile toplu iş sözleşmesi yapılması imkanı sağlanmıştır.
47. Türkiye özellikle son on yılda uyguladığı ekonomideki yapısal dönüşüm programları ile uzun vadeli sürdürülebilir kalkınmanın temellerini atmış ve gelecek nesillere daha sağlam bir zemin hazırlamıştır.

2.2. Sosyal Gelişmeler

48. Türkiye, sürdürülebilir kalkınma sürecinde toplumun ekonomik gelişmesine önem verirken, her türlü ayrımcılıkla mücadele etmiştir. Bu kapsamda, toplumun bütün kesimleri için eşit fırsatlar yaratmış, temel hakları koruyarak kültürel çeşitliliğine önem vermiştir. Demokratik, bütünleştirici, sağlıklı, güvenli ve adil bir toplum yapılanmasını teşvik eden politika ve yaklaşımları hayata geçirerek, sosyal hakkaniyetin ve içermenin sağlanması hedefine yönelik önemli mesafe kaydetmiştir.
49. Bu kapsamda, Türkiye oluşturduğu politikalar ve uygulamalarıyla başta yoksullukla mücadele, gelir dağılımının iyileştirilmesi, dezavantajlı kesimlerin gözetilmesi ve sosyal hizmetlerin yaygınlaştırılması, eğitim ve sağlık gibi temel hizmetlere erişimde fırsat eşitliğinin sağlanması gibi konularda belirgin ilerlemeler sağlamıştır.
50. Türkiye’de son on yılda, insani gelişmeyi ekonomik kalkınma ile birlikte orta ve uzun vadede kalkınmanın temel dinamiği olarak gören bir yaklaşımla önemli bir model oluşturulmuştur. Bu model 3 kanaldan hayata geçirilmiştir;
- Makroekonomik politikalarla dezavantajlı ve yoksul kesimlerin toplumda aktif bireyler olmasını sağlamak üzere enflasyonla mücadele, vergi, sosyal güvenlik ve yardımlar, ücret gibi birçok alanda uygulamalar hayata geçirilmiştir.
 - Sektörel politikalarla eğitim, sağlık, konut, enerji ve altyapı gibi birçok alanda yapılan uygulamalarla yoksul ve dezavantajlı kesimlere fırsat eşitliği sağlanmış; özellikle kırsal alana götürülen hizmetlerin kalitesinin iyileştirilmesine öncelik verilmiş ve “pozitif ayrımcılık” yapılmıştır.
 - Doğrudan yoksul kesimlere yönelik sosyal yardımlarla sadece günlük ihtiyaçlar karşılanmakla kalmamış, aynı zamanda orta ve uzun vadede bu kesimlerin hayatlarını kendi gayretleri ile idame ettirebilecekleri donanımlar kazanabilmeleri için beceri edindirme ve iş geliştirme gibi programlar uygulanmıştır.
51. Böylece, gelir düzeyi, temel ihtiyaçların karşılanması ve hizmetlere erişimdeki zorluklar gibi nedenlerle oluşan fırsat eşitsizliğinin gelecek nesillere sirayet etmesinin önüne geçilmesi için önemli adımlar atılmıştır.
52. Dezavantajlı bireylerin daha yaşanabilir bir gelecek için mücadele gücü ve azmi artırılırken, daha kaliteli bir yaşamla beraber topluma yapacakları katkıları fark etmeleri sağlanmıştır.
53. 2010 yılında Anayasada yapılan değişiklikle kadınlar, çocuklar, yaşlılar, özürllüer, dul ve yetimler lehine pozitif ayrımcılık ilkesi kabul edilmiştir.
54. Sosyal güvenlik sisteminin iyileştirilmesi amacıyla kurumsal yapılanma, hizmet kapsamı ve finansal sürdürülebilirlik kapsamında önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Temel amacı; adil, kolay erişilebilir, mali açıdan sürdürülebilir bir sosyal güvenlik sistemine ulaşmak olan sosyal güvenlik reformuyla, tüm nüfusu kapsayan tek bir emeklilik ve sağlık sistemi ile sosyal güvenlik kurumlarını tek çatı altında birleştirilerek standart ve norm birliğini sağlayan oldukça kapsamlı bir reform gerçekleştirilmiştir. Böylece gelir dağılımının iyileştirilmesi ve yoksulluğun azaltılması açısından önemli katkı sağlanmıştır.
55. Türkiye’de son 10 yılda ekonomik büyüme ile gelir artışı sonucunda yoksullukla mücadelede önemli ilerlemeler kaydedildiği görülmektedir. Kişi başı günlük harcaması 2,15 ABD doların altında kalan nüfusun oranı 2001 yılında yüzde 3 iken, 2010 yılı itibarıyla binde 2’ye, kişi başı günlük harcaması 4,3 ABD doların altında kalan nüfusun oranı ise 2002 yılında yüzde 30 iken, 2010 yılında yüzde 3,7’ye gerilemiştir.

56. Yoksullukla etkin bir şekilde mücadele kapsamında yeni yardım programları uygulanmaya başlanmış ve tüm sosyal yardım programlarında kişi başı sosyal yardım miktarı ciddi bir şekilde artırılmıştır. 2002 yılında sosyal yardım niteliğindeki kamu harcamalarının GSYH'ye oranı yüzde 0,3 iken, bu oran 2010 yılında yüzde 1,2'ye yükselmiştir. Özürlülere sunulan hizmetlerin çeşitleri ve kalitesi artırılmış, özellikle bakıma muhtaç özürlülerin kendi evlerinde bakımını sağlamak için destek programı başlatılmıştır. Yoksulluğun nesiller arasında aktarımının önlenmesi ve yoksul ailelerin çocuklarının daha eğitilmiş ve sağlıklı olmaları amacıyla şartlı eğitim ve sağlık yardımlarının uygulanmasına, okullarda ücretsiz ders kitapları ve süt dağıtılmasına ve kırsal alanlardaki öğrencilerin okullara ücretsiz taşınmasına başlanmıştır.
57. Sosyal yardım ve hizmetlerde talep yerine arz odaklı ve hak temelli bir anlayışa geçilmiştir. Toplumda sosyal yardım ve hizmetlere ihtiyacı olan ve eğitim, sağlık, istihdam gibi kamu hizmetlerine erişimde güçlük yasayan aile ve bireylerin tespit edilerek bu hizmetlere erişimlerinin sağlanması, böylece yaşam kalitelerinin ve refah seviyelerinin yükseltilmesi amacıyla Aile Sosyal Destek Programı (ASDEP) başlatılmıştır.
58. Yoksul kesimin sürdürülebilir sosyal gelişiminin sağlanması amacıyla, yerel dinamikleri harekete geçiren, kişileri bir değer olarak kabul edip onlara kendilerini ifade edecekleri, becerilerini geliştirip yeteneklerini açığa çıkartacakları fırsatlar sunan ve yoksulluk kültürünü önlemeye yönelik insan odaklı Sosyal Destek Programı (SODES) 2008 yılından itibaren geri kalmış bölgelerde uygulamaya konulmuştur.

Kutu 1:

SOSYAL DESTEK PROGRAMI (SODES)

2008 yılında "Küçük Dokunuşlar Gerçekleşen Hayaller" sloganıyla başlatılan Sosyal Destek Programı'nın (SODES) amacı;

- refahın toplumun farklı kesimleri arasında daha adil bir şekilde paylaşılması;
- bu kesimlerinin kalkınma çabasına daha fazla katılımının sağlanması;
- beşeri sermayenin geliştirilmesi;
- toplumsal bütünleşmenin sağlanmasıdır.

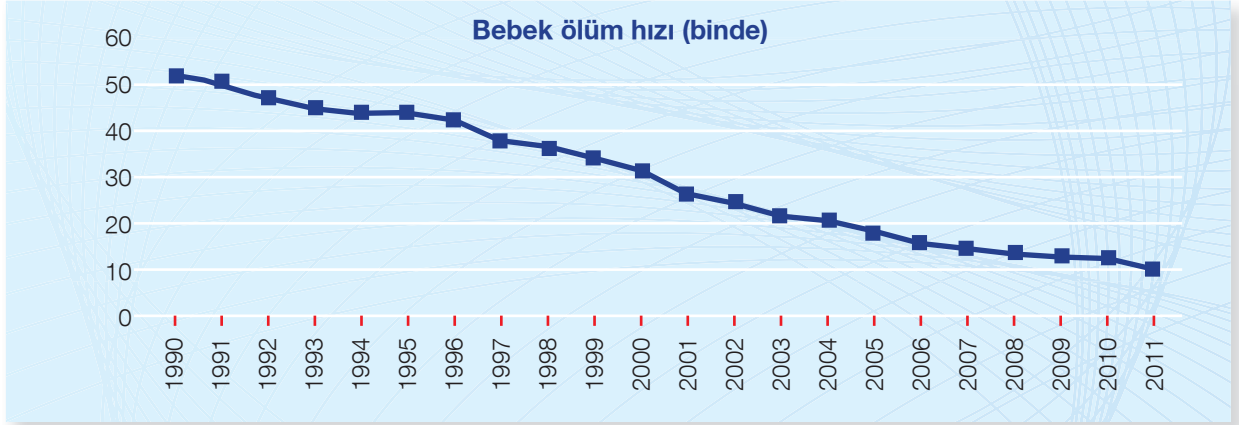
2008 yılında 9 ilde başlatılan SODES, 2012 yılında 30 ilde devam etmektedir. 2008-2011 döneminde, yerel düzeyde ve yerel aktörlerce hazırlanan projeler ile sosyal hayata daha fazla katılım ve istihdam edilebilirliği artırmak; kültürel, sanatsal ve sportif faaliyetler ile çocuk, genç ve kadınların kendilerini daha iyi ifade etmelerine katkı sağlamak amacıyla 4.200 proje uygulanmıştır.

SODES kapsamında çocuklar, gençler, kadınlar, özürlüler, yoksullar gibi ekonomik ve sosyal hayata katılmada zorluklarla karşılaşan farklı toplum kesimlerine yönelik mesleki eğitim ve rehberlik faaliyetleri desteklenmiş, mikro kredi uygulamaları ve toplum yararına çalışma programları geliştirilmiştir. Eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması amacıyla oluşturulan etüt merkezleri ve dershaneler ile on binlerce öğrencinin eğitim başarıları yükseltilmiştir. SODES çerçevesinde, kültür, sanat ve spor alanında çok sayıda kurslar açılmış, kültür ve sanat merkezleri, kütüphaneler, sinema salonları ve spor sahaları oluşturulmuş, spor turnuvaları, şenlikler ve etkinlikler düzenlenmiştir. Özellikle çocuk, genç ve kadınların yetenekleri açığa çıkartılmış, kendilerine olan güvenleri pekiştirilmiş, topluma ve kendilerine yararlı alışkanlıklar elde etmeleri sağlanmıştır.

59. Türkiye'de 2002 yılından bugüne gelir dağılımında önemli düzelme kaydedilmiş; Gini katsayısı 2002 yılındaki 0,44 seviyesinden 2010 yılında 0,38'e düşmüştür.

60. Kadınların okur-yazarlık ve eğitim seviyelerindeki iyileşmeler, kadınlara yönelik aktif işgücü programları ve istihdam teşviklerinin de etkisiyle 2004-2011 döneminde kadınların işgücüne katılım oranı yüzde 23,3'ten yüzde 28,8'e yükselmiştir.
61. Son küresel ekonomik krize rağmen, 2010-2011 yıllarında, Türkiye işsizliğini en hızlı düşüren ve istihdamını en hızlı yükselten ülkelerden birisi olmuştur. İstihdamdaki iyileşmeler Türkiye'nin yoksullukla mücadelesini başarılı bir şekilde yönetmesine katkı sağlamıştır.
62. Demografik yapıya bakıldığında, 1992 yılında 57 milyon olan nüfusun 2011 yılında 74,7 milyona çıktığı görülmektedir. Bu nüfus artışı beraberinde istihdam, işgücü gibi çeşitli fırsatlar getirirken, sağlık, eğitim, yerleşim, gıda ve enerji gibi ihtiyaçların karşılanması gereği hem ekonomi hem de çevre ve doğal kaynaklar üzerinde ciddi bir baskı unsuru oluşturmaktadır.
63. Türkiye'de genç nüfus (15-24 yaş arası) 2000 yılında, toplam nüfusun yüzde 20,5'ine denk gelirken, 2011 yılında toplam nüfusun yüzde 16,8'ini oluşturmaktadır. Bu düşüğe rağmen Türkiye, 29,7 ortalama yaş ile halen genç bir nüfus yapısına sahiptir.
64. 65 ve yukarı yaşlardaki nüfusun toplam nüfus içindeki payı son yıllarda artmaktadır. 65 yaşın üstündeki nüfusun toplam nüfusa oranı 2000 yılında yüzde 6,8 iken, 2011 yılında bu oran yüzde 7,3'e yükselmiştir. Yaşlı nüfusun toplam nüfus içerisindeki payının giderek artmakta olması, bu nüfusun ihtiyaç duyduğu sağlık ve sosyal hizmetlerin de yaygınlaştırılması ihtiyacını doğurmakta, bu hizmetlerin sunulduğu kuruluşların, hizmetlerden faydalanan kişilerin sayıları artarken bu kapsamda yapılan harcamalar da yükselmektedir.
65. Sağlık alanında yürütülen dönüşüm programlarının etkisiyle hizmet sunumunun niteliği ve niceliğinde, hizmete erişimde ve sağlık hizmetinden duyulan memnuniyet düzeyinde ilerlemeler olmuş; temel sağlık göstergelerinde önemli ilerlemeler kaydedilmiştir.
66. 2003-2011 yılları arasında tedavi hizmetlerinde önemli gelişmeler olmuştur. Yoğun bakım yatağı sayısı 2.214'ten 20.977'ye, nitelikli yatak sayısı 6.839'dan 38.272'ye yükseltilmiştir. Sadece kamu yatırımlarıyla, 544 hastane ve yeni bina, 1.467 birinci basamak sağlık tesisi yapılmıştır. Sağlık hizmetine ve ilaca erişim kolaylaştırılırken maliyetlerde önemli düşüşler gerçekleştirilmiş ve bu dönemde ilaç ve tedavi masraflarını kendi karşılayanların oranı yüzde 32,1'den yüzde 11,1'e kadar düşürülmüştür.
67. 2005 yılında pilot uygulamasına başlanmış olan aile hekimliği sistemi 2011 yılı itibarıyla tüm yurda yaygınlaştırılmıştır.
68. Sağlık hizmetlerine erişimin kolaylaştırılması, genel sağlık sigortası uygulamasının başlatılması, beşeri ve fiziki altyapının iyileştirilmesi neticesinde 2002 yılı itibarıyla 3 olan kişi başı hekime müraعات sayısı 2011 yılı itibarıyla 7,7'ye ulaşmıştır.
69. Sağlık hizmetlerine erişim, fiziki altyapı ve sağlık çalışanı sayısı ile sunulan hizmetin kalitesindeki artışla birlikte kamu sağlık harcamalarının GSYH'ye oranı 2001 yılında yüzde 3,8'den 2010 yılında yüzde 4,5'e ulaşmıştır.
70. Bu çerçevede koruyucu ve temel sağlık hizmetleri için ayrılan mali kaynaklarda ciddi bir artış sağlanmış, 2011 yılı bütçesi 2002 yılına göre 2,7 kat artırılarak sürdürülebilir kalkınmayla uyumlu bir sağlık politikası uygulanmıştır.
71. Koruyucu ve temel sağlık hizmetlerinde 2003-2011 yılları arasında önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Bu dönemde bebek ölüm hızı binde 29'dan binde 9'a; anne ölüm hızı yüz binde 61'den yüz binde 15'e düşürülmüştür. Hastanede yapılan doğum oranı yüzde 69'dan yüzde 94'e, bebek izleme oranı yüzde 62'den yüzde 99'a, aşılama oranı yüzde 78'den yüzde 97'ye yükseltilmiştir. Sağlık göstergelerindeki bu iyileşmeler sonucunda doğuşta beklenen yaşam süresi 70'den 75 yıla uzamıştır.

Grafik 9: Bebek Ölüm Hızı

Kutu 2:

SAĞLIKTA DÖNÜŞÜM PROGRAMI

Sağlık hizmetlerinin etkili, verimli ve hakkaniyete uygun bir şekilde sunulması ve sağlık sisteminin finansal sürdürülebilirliğinin sağlanması amacıyla 2003 yılında Sağlıkta Dönüşüm Programı uygulanmaya başlanmıştır. Bu kapsamda:

- 112 acil hizmetlerinin kırsal alana da yaygınlaştırılarak ücretsiz verilmesi sağlanmıştır.
- Kara ambulans sisteminin kapasitesi artırılmış, deniz ve hava ambulans sistemi kurulmuştur.
- Acil ve yoğun bakım hizmetleri özel hastaneler dahil bütün hastanelerde ücretsiz olarak vermeye başlanmıştır.
- Ulusal Medikal Kurtarma Ekibi kurulmuştur.
- Aile hekimliği uygulaması başlatılmıştır.
- Birinci basamak sağlık hizmetleri ücretsiz hale getirilmiştir.
- Aşılama programının kapsamı geliştirilmiştir.
- Ücretsiz gezici sağlık hizmetleri tüm kırsala yaygınlaştırılmıştır.
- Yenidoğan tarama ve destek programları genişletilmiş ve yaygınlaştırılmıştır.
- Hamilelere ücretsiz demir, bebeklere ücretsiz D vitamini ve demir desteği sağlanmıştır.
- Kırsalda yaşayan hamilelerin doğumlarını sağlık merkezlerinde yapabilmeleri için "misafir anne" projesi başlatılmıştır.
- "Toplum Temelli" ruh sağlığı modeline geçilmiştir.
- Tüm illerde ücretsiz kanser taraması yapan merkezler kurulmuştur.
- Bulaşıcı olmayan hastalıkların önlenmesi amacıyla kalp ve damar, obezite, diyabet, tütünle mücadele, solunum yolu hastalıkları ve ruh sağlığı kontrol programları uygulanmaya başlanmıştır.

- Kızamık, tifo ve sıtma gibi bulaşıcı hastalıklarda eliminasyon safhasına geçilmiştir.
- Kamu hastaneleri tek çatı altında birleştirilmiştir.
- Kamu sağlık çalışanı sayısı yaklaşık iki katına çıkarılmıştır.
- Yoksul vatandaşların kamu sağlık hizmetlerinden bütünüyle ve ücretsiz faydalanabilmesi sağlanmıştır.
- Vatandaşların sağlık sigortalarıyla özel hastanelerden hizmet alabilmesi sağlanmıştır.
- Tüm illerde en az bir tane ağız ve diş sağlığı merkezi kurulmuştur.
- Sağlık çalışanlarına yönelik performansa dayalı ek ödeme sistemi kurulmuştur.
- Kamuda çalışan tüm hekimlerin tam zamanlı çalışması sağlanmıştır.
- Hastanelerde banyo ve tuvaleti içinde olan nitelikli oda sistemine geçilmiştir.
- Yatan hastalara ilaç ve tıbbi malzemelerin ücretsiz verilmesi sağlanmıştır.
- Eczanesi olmayan kırsal bölgelerde mobil eczane uygulaması başlatılmıştır.
- Hastane randevu sistemi uygulaması başlatılmıştır.
- Hekim seçme hakkı uygulamasına geçilmiştir.
- Hasta hakları birimleri kurulmuştur.
- ALO 184 sağlık yardım hattı kurulmuştur.
- “Evde Sağlık Hizmeti” uygulaması başlatılmıştır.
- İlaçta referans fiyat sistemine geçilmiş ve ilacı geçtiği her aşamada izleyen ilaç takip sistemi kurulmuştur.
- Kamu-Özel Ortaklığı Modeli ile hastane kampüsleri inşasına başlanmıştır.

Bütün bunların sonucunda kamu sağlık hizmetlerinden memnuniyet 2003-2011 döneminde yüzde 39,5'ten yüzde 76'ya yükselmiştir.

72. Sürdürülebilir kalkınmanın en önemli gereklerinden olan beşeri sermayenin geliştirilmesi için eğitim hizmetlerinin nitelik ve niceliğinde önemli ilerlemeler sağlanmıştır. Bu çerçevede, eğitimin tüm kademelerine kamu kaynaklarından tahsis edilen bütçe ödeneklerinin GSYH'ye oranı 2001 yılında yüzde 2,25 iken 2011 yılında 3,56'ya yükselmiştir. Merkezi yönetim bütçesinde en yüksek pay son 4 yıldır eğitime ayrılmaktadır. Temel eğitimde, 1992 yılında 5 yıl olan zorunlu eğitimin süresi 1997 yılında 8 yıla, 2012 yılında ise 12 yıla çıkarılmıştır. Böylece hali hazırda 6,1 yıl olan eğitimde kalma süresinin 10-11 yıla çıkarılması öngörülmektedir. Ayrıca, ilköğretim sonrası genel ve mesleki eğitim tercihleri doğrultusunda hayat boyu öğrenme ilkesini esas alarak yatay ve dikey geçişlere imkan sağlayan bir sistem geliştirilmiştir.

73. Eğitimde fiziki altyapının iyileştirilmesi kapsamında merkezi yönetim bütçesi, yerel yönetimler ve hayırseverlerin katkısıyla derslik sayısında önemli artış sağlanmıştır. Bu çerçevede, okulöncesi, ilköğretim ve ortaöğretimde okullaşma oranlarında artış sağlanmıştır.

74. 1997 yılında sırasıyla yüzde 89 ve yüzde 53 olan ilköğretim ve ortaöğretimdeki brüt okullaşma oranları, 2011-2012 öğretim yılında ilköğretimde yüzde 108,4'e, ortaöğretimde yüzde 92,5'e ulaşmıştır. Okul öncesi eğitimin ileri kademelerdeki başarıya olumlu etkisi göz önüne alınarak, okul öncesi eğitime öncelik verilmiş ve 2002 yılında yüzde 11,2 olan 4-5 yaş okul öncesi brüt okullaşma oranı 2011 yılında yüzde 45'e ulaşmıştır. Bu oran 5 yaş için 2011 yılında yüzde 65,7'dir.
75. Yükseköğretim kademesinde de erişim ve okullaşma oranları bakımından önemli ilerleme kaydedilmiştir. 2003-2011 döneminde 50 yeni devlet üniversitesi ve 39 yeni vakıf üniversitesi kurulmuştur. Üniversite sayısı 103'ü devlet ve 62'si vakıf olmak üzere toplam 165'e ulaşmıştır. 2001-2011 döneminde örgün yükseköğretim kontenjanları yüzde 110 oranında artırılmıştır. Bu gelişmeler sonrasında yükseköğretimde 2001 yılında yüzde 12 olan örgün okullaşma oranı 2010-2011 öğretim yılında yüzde 38'e çıkmıştır. Bu oran açık öğretim dahil aynı dönemde yüzde 72,5 olarak gerçekleşmiştir.
76. Yükseköğretimdeki genişlemeye paralel olarak öğrencilerin barınma ve burs-kredi tahsislerinde önemli iyileşmeler sağlanmıştır. Bu kapsamda 2001-2011 döneminde özel kesim dahil toplam yurt kapasitesi 275.000'den 506.000'e ulaşarak iki kat artmış, aylık kredi ve burs miktarı ise 8 kat artırılmıştır.
77. Eğitimin kalitesinin artırılması açısından müfredatın güncellenmesi, öğretmen istihdamında ve hizmet içi eğitimlerde artış sağlanması, derslik başına düşen öğrenci sayısının azaltılması, etkin bir rehberlik ve danışmanlık sisteminin kurulması, mesleki eğitimin işgücü piyasasıyla uyumunun sağlanması ve okullarda bilgi ve iletişim teknolojilerinin etkin kullanılması amacıyla önemli uygulamalar yapılmıştır. Bu kapsamda, her öğrenciye tablet bilgisayar, her sınıfa panel tipi etkileşimli akıllı tahta ve her okula sınırsız geniş bant internet erişimi sağlamayı içeren FATİH projesi ile okullarda bilgi ve iletişim teknolojilerinin etkin kullanımı, çocukların erken yaşta bu teknolojilere ilişkin becerilerinin geliştirilmesi ve eğitim ve iletişimde fırsat eşitliği sağlanması hedeflenmektedir.

Kutu 3:

EĞİTİMDE FIRSATLARI ARTIRMA VE TEKNOLOJİYİ İYİLEŞTİRME HAREKETİ PROJESİ (FATİH)

Sürdürülebilir kalkınma sürecinin en önemli unsurlarından biri olan beşeri sermayenin niteliğini ve verimliliğini artırmak amacıyla atılan adımlardan birisi de FATİH projesinin başlatılmasıdır.

Bu projenin temel amacı eğitim ve öğretimin niteliğini artırmak ve fırsat eşitliğini sağlamaktır. Bu kapsamda bilgi ve iletişim teknolojilerinin eğitim sürecinin temel araçlarından biri haline getirilmesi, öğrencilerin teknoloji ve teknoloji uygulamaları ile erken yaşta tanışmaları ile öğrencilerin ve öğretmenlerin bu teknolojileri etkin kullanmalarının sağlanması hedeflenmektedir.

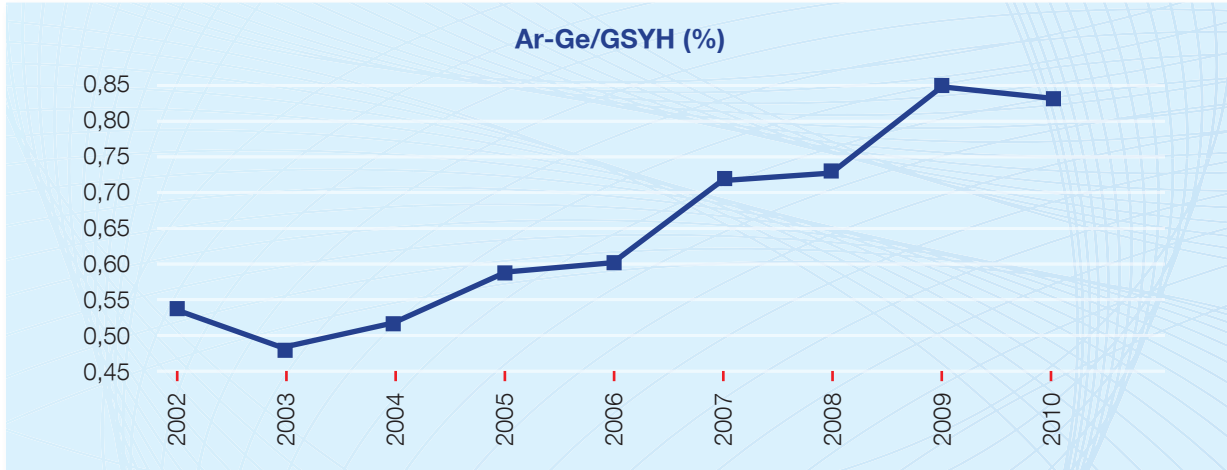
FATİH projesi sadece bir eğitim projesi değildir. Bu projenin, aynı zamanda bilgi toplumuna dönüşüm sürecinin hızlandırılması, üretim ve ihracatta yüksek katma değerli yapıya geçişin sağlanması ve Ar-Ge ve yeniliğin geliştirilmesi gibi unsurlar bakımından da katkı sağlaması beklenmektedir.

Proje, dersliklerde donanım ve yazılım altyapısının kurulması, eğitsel e-çeriklerin ve e-çerik yönetim ve sistem yazılımlarının sağlanması, öğrencilerin zenginleştirilmiş görsel ve işitsel e-çeriklerle daha nitelikli eğitim almalarının sağlanması bileşenlerinden oluşmaktadır.

Proje, 42 bini aşkın okulda geniş bant internet erişimi sağlanması, bu okullarda dersliklerin akıllı tahtalarla donatılması, öğretmen ve öğrencilere tablet bilgisayar dağıtılarak öğretmen-öğrenci etkileşiminin sağlanması hedeflenmektedir.

78. Eğitimde fırsat eşitliğini sağlamak ve erişilebilirliği artırmak amacıyla taşınmalı eğitim ve yatılı ilköğretim bölge okulları uygulamaları gerçekleştirilmiştir. Ayrıca ilköğrenim çağında olup eğitim sistemi dışında kalan kız çocuklarının okula gönderilmeleri ve eğitimde cinsiyetler arası eşitliğin sağlanması için çeşitli programlar uygulanmıştır.
79. Eğitim, gençlik ve kültür alanında hareketliliği, farkındalığı ve ülkeler arası işbirliklerini geliştirerek sürdürülebilir kalkınmaya katkı sağlamak amacıyla 2004 yılından beri AB Eğitim ve Gençlik Programları sürdürülmektedir.
80. Ülkemizde mesleki eğitimin iş piyasasının taleplerine duyarlılığının artırılması amacıyla bir ulusal yeterlilik sistemi oluşturulmakta ve ulusal meslek standartları belirlenmektedir. Bu çerçevede şimdiye kadar 651 meslek standardı belirlenmiştir.
81. Bilim, teknoloji ve yeniliğin rekabetçiliğin ve sürdürülebilir sosyoekonomik kalkınmanın belirleyici unsurlarından biri olduğu kabul edilerek 2002 yılında GSYH içindeki payı yüzde 0,53 olan Ar-Ge harcamaları 2010 yılında yüzde 0,84'e yükselmiştir. Türkiye 2002-2010 yılları arasında Ar-Ge harcamaları ve araştırmacı sayısı artış hızı bakımından dünyada ikinci sırada yer almıştır.
82. Bu çerçevede özel kesime sağlanan Ar-Ge teşvikleriyle birlikte fiziki ve beşeri araştırma altyapısında önemli gelişmeler sağlanmış, 103'ü özel kesimde olmak üzere 300'ün üzerinde araştırma merkezi kurulmuştur.
83. Türkiye'de Ar-Ge ve yenilik faaliyetlerine ayrılan kaynak 2002 yılında SAGP'ye göre 3 milyar ABD doları seviyesinde iken 2010 yılı itibarıyla 9,6 milyar ABD dolarına yükselmiştir. 2002 yılında 29 bin olan Ar-Ge personeli sayısı ise 2010 yılında 82 bine yükselmiştir.

Grafik 10: Ar-Ge Harcamaları

84. Toplumun bütün kesimlerinin hem üretici olarak sürdürülebilir kalkınmaya katkı sağlamalarını hem de toplam refah artışından yararlanmalarını sağlayan küçük ve orta boy işletmelerin (KOBİ) sayısı 3,3 milyon olup, KOBİ'ler toplam işletmelerin yüzde 99,9'unu oluşturmaktadır.
85. Planlı sanayileşmenin ve düzenli kentleşmenin sağlanması, sanayinin çevresel etkilerinin azaltılması ve KOBİ'lere daha iyi üretim koşulları sağlanarak rekabet güçlerinin artırılması amacıyla Organize Sanayi Bölgesi (OSB) ve Küçük Sanayi Sitelerinin (KSS) yapımına hız verilmiştir. 2011 yılı sonu itibarıyla tamamlanmış olan 147 adet OSB ve 445 adet KSS bulunmaktadır.
86. KOBİ'lerin uygun koşullu finansmana erişiminin sağlanması öncelikli politikalar arasında yer almaktadır. 2001 finansal krizi sonrası bankacılık sisteminde ve ekonomik yapıda gerçekleştirilen reformların da etkisiyle KOBİ'lerin finansmana erişimde önemli gelişmeler sağlanmıştır. 2004 yılından itibaren uygulamaya konulan faiz desteği ile KOBİ'lerin bankalardan sıfır veya düşük fa-

izli kredi kullanmaları sağlanmıştır. 2000'li yıllarda KOBİ kredilerinin toplam kredilere oranı yüzde 5'ler seviyesinden yüzde 25'ler seviyesine gelmiştir.

87. Yerel ve bölgesel kalkınma dinamiklerinin harekete geçirilerek bölgelerin rekabet gücünün ve ulusal kalkınmaya olan katkısının artırılması, bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılması, katılımcılık ve yönetişimin tabana yaygınlaştırılması amacıyla Türkiye genelinde 26 adet kalkınma ajansı kurulmuştur.
88. Kültür mirasının korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması kapsamında bilgilendirme, tanıtım ve eğitim faaliyetleri ile bu varlıkların korunmasına yönelik sayısal ortama aktarma ve restorasyona yönelik çalışmalar artarak devam etmektedir.

2.3. Çevresel Gelişmeler

89. Türkiye, ekonomik ve sosyal kalkınmasını ancak çevrenin korunması ve kalitesinin iyileştirilmesi ile sürdürülebileceğinin bilincinde olarak, gelecek nesillerin de kısıtlı doğal kaynaklardan faydalanmasını güvence altına almak üzere politika ve uygulamalarını gerçekleştirilmektedir.
90. Bu kapsamda, Türkiye başta emisyonların kontrolü, yenilenebilir enerji kullanımı ve enerji verimliliğinin artırılması, atık yönetiminin etkinleştirilmesi, içme suyu ve kanalizasyon gibi hizmetlerin yaygınlaştırılması ve kalitesinin yükseltilmesi, orman ve korunan alanların genişletilmesi, biyolojik çeşitliliğin korunması olmak üzere önemli ilerlemeler sağlamış ve ilgili çevresel göstergelerini iyileştirmiştir.
91. Kalkınma Planları ve strateji belgelerinde belirlenen politika hedeflerine ulaşmak için sürdürülebilir kalkınma amacına hizmet eden birçok yasal, kurumsal ve finansal düzenleme yapılmıştır. Çevre Kanununda 2006 yılında yapılan değişiklikle Kanunun amacı sürdürülebilir kalkınma prensibine dayandırılmıştır.
92. AB katılım müzakerelerinde çevre faslının açılması daha temiz bir çevre ve daha yüksek standartlara ulaşma konusundaki uygulamalara ve kararlılığa ivme kazandırmıştır.
93. Gelişmişlik açısından bir gösterge olarak kabul edilen kişi başına enerji tüketimi Türkiye'de ekonomik büyümeye paralel olarak son yıllarda artış göstermiştir. 1992 yılında 975 kilogram eşdeğer petrol (KEP) olan kişi başına enerji tüketimi, yüzde 52 oranında artarak 2010 yılında 1.482 KEP'e yükselmiştir. Aynı dönemde, toplam enerji arzı 56.604 bin ton eşdeğer petrolden (TEP) 109.266 bin TEP'e çıkmıştır.
94. Türkiye'de son yıllarda yenilenebilir enerji kaynaklarının nihai enerji kullanımındaki miktarı kısmi artış göstermektedir. 1992 yılında toplam enerji arzının 10.002 bin TEP'i yenilenebilir enerji kaynaklarıyla karşılanırken 2010 yılında bu değer 11.661 bin TEP'e yükselmiştir. Ancak, ekonomik büyüme ve artan nüfusa bağlı olarak enerji talebinin sürekli artması nedeniyle yenilenebilir enerji kaynaklarının toplam birincil enerji arzı içindeki payı oransal olarak azalmıştır. 1992 yılında toplam enerji arzında yenilenebilir enerjinin payı yüzde 17,7 iken 2010 yılında bu oran yüzde 10,6'ya düşmüştür. Bu azalışta odun ve hayvan-bitki artıklarının son 20 yılda birer enerji kaynağı olarak kullanımının hızla düşmesi önemli bir rol oynamıştır. 1992 yılında toplam yenilenebilir enerji üretimi içinde bu kaynakların payı yüzde 79 iken, 2010 yılında bu oran yüzde 39'a kadar gerilemiştir. Buna mukabil aynı dönem içerisinde yenilenebilir enerji üretimine hidrolik kaynakların katkısı önemli ölçüde artmıştır. 1992 yılında 24,2 TWh (milyar kWh) olan hidrolik enerji üretimi, geçen süre içinde yüzde 114 artarak 2010 yılında 51,8 TWh'e ulaşmıştır. 1992 yılında Türkiye'de rüzgar kaynaklı elektrik üretimi yokken, 2010 yılında 2,9 TWh rüzgar enerjisi sisteme girmiştir. Benzer şekilde jeotermal enerjiden ısı ve elektrik üretimi toplamı 1992 yılında 18 bin TEP iken, 2010 yılında 1.966 bin TEP'e yükselmiştir.

Kutu 4:

YENİLENEBİLİR ENERJİ

Türkiye yenilenebilir enerji kaynakları açısından;

- hidrolikte 43.000 MW (165 Milyar kWh/yıl elektrik),
- rüzgarda 48.000 MW (130 Milyar kWh/yıl elektrik),
- jeotermalde 31.500 MW (bu potansiyelin 600 MW'ı elektrik üretimine uygun),
- biyokütlede 8,8 MTEP (1,3 Milyar kWh/yıl elektrik),
- güneş enerjisinde 80 MTEP (380 Milyar kWh/yıl-elektrik)

olarak tahmin edilen önemli bir potansiyele sahiptir. Bu potansiyeli harekete geçirmek için 2007 yılında oluşturulan teşviklerden bazıları:

- lisans bedellerinden muafiyet,
- arazi tahsislerinde kiralama ve irtifak hakkı kolaylıkları,
- sistem bağlantı bedellerinde indirim,
- çeşitli vergi ve gümrük harçlarında indirim ve muafiyetler,
- dağıtım şirketlerinin yenilenebilir kaynaklardan üretilen elektriği alım zorunluluğu,
- "feed-in-tariff" uygulamasıyla 500 kW'ın altında güce sahip yenilenebilir enerji tesisi kurmak isteyen bireysel girişimcilerin lisans alma zorunluluğundan muaf tutulması ve dağıtım şirketlerinin bu girişimcilerin ürettikleri elektriği, şebekeye bağlanmaları durumunda alım zorunluluğu.

Yapılan düzenlemelerle yenilenebilir enerji kaynaklarından üretilen elektriğe kaynak bazında belirlenen fiyatlardan alım garantisi sağlanmıştır. Orman artık ürünlerinden elektrik üretiminin desteklenmesi ile orman köylülerine alternatif istihdam olanağı ve geçim kaynağı sağlanması da planlanmaktadır. Yenilenebilir enerji üretim tesislerinde yurt içinde imal edilen ekipman kullanıldığı takdirde baz fiyatlara ilaveten işletmedeki ilk 5 yıl boyunca kaynak ve kullanılan ekipmanın türüne göre ekstra fiyat teşviki öngörülmüştür.

95. İklim değişikliğine neden olan sera gazı emisyonları, 19. yüzyılda başlayan sanayi devriminden bu yana artan enerji tüketimi ve ekonomik faaliyetlerin bir sonucudur. Bu nedenle atmosferdeki sera gazı miktarını değerlendirirken bu birikimdeki tarihsel sorumluluğa bakmak gerekmektedir. Bu çerçevede, Türkiye'nin atmosferde biriken sera gazı emisyonlarına tarihsel katkısı sadece binde 4'tür.

96. İklim değişikliğiyle mücadelede en önemli göstergelerden biri olan kişi başına sera gazı emisyon miktarı ülkelerin emisyon azaltımı konusundaki sorumluluğunu ortaya koymaktadır. Türkiye'de kişi başına sera gazı emisyonları 1992 yılında 3,6 ton/kişi iken bu değer 2010 yılında 5 ton/kişi'ye yükselmiştir. Bu artışın ana nedeni, ekonomik büyümenin ve enerji tüketimindeki artış hızının nüfus artış hızından daha yüksek olmasıdır.

97. Türkiye 1990-2007 yılları arasında iklim değişikliğiyle mücadele için doğrudan ve dolaylı olarak sanayi, ulaştırma, enerji ve atık yönetimi gibi sektörlerde uyguladığı politikalarla ve tamamen kendi imkanlarıyla sürece katkı sağlamıştır. Türkiye eğer 1990 yılındaki politikalarını uygulamaya devam etmiş olsaydı, 1990-2007 yılları arasında kümülatif olarak 1,4 milyar ton daha fazla sera gazı emisyonuna neden olacaktı. Diğer bir ifadeyle, Türkiye 17 yıllık bir dönemde hiçbir önlem almama durumuna göre yüzde 20 oranında bir emisyon azaltımı sağlamıştır. Aynı dönemde Türkiye'nin GSYH'sinde yüzde 171 oranında artış sağlanırken emisyon yoğunluğu 0,36'ya düşmüştür.
98. Akdeniz havzasında yer alan Türkiye, iklim değişikliğinden en fazla etkilenecek ülkelerden biridir. Son yıllarda yaşanan kuraklıklar, taşkınlar ve sıra dışı hava olayları bunun en önemli göstergesi olup, orman, su ve toprak kaynakları üzerinde önemli baskılar oluşturmaya başlamış, ekonomik ve sosyal hayatı etkilemiştir. Bu nedenle, Türkiye iklim değişikliğine uyum konusunda alınacak önlemlere özel bir önem vermektedir. Bu bağlamda, su kaynakları yönetimi, tarım sektörü ve gıda güvenliği/güvenliği, ekosistem hizmetleri, biyolojik çeşitlilik ve ormancılık, doğal afet risk yönetimi ile insan sağlığı gibi konularda iklim değişikliğine uyum çalışmaları kamu, özel ve akademik kesimlerin ve STK'ların da yer aldığı pilot projelerle başlatılmıştır.

Kutu 5:

TÜRKİYE'DE AFETLER VE AFET POLİTİKALARI

Türkiye, tektonik oluşumu, jeolojik yapısı, topografyası ve meteorolojik özellikleri nedeniyle deprem, sel, heyelan, kuraklık gibi doğal afet riskine sahip bir ülkedir. Ülkemiz büyük oranda deprem kuşağında yer aldığından doğal afetlerle ilgili yapılan çalışmalara uzun yıllardır önem verilmektedir.

Türkiye 1992 yılından bu yana üç büyük ölçekli afet geçirmiştir. 1992 yılında meydana gelen Erzincan Depreminde 653 kişi hayatını kaybetmiştir. Ülke nüfusunun yaklaşık yüzde 23'lük bölümünün yaşadığı, GSYH'nin yüzde 35'nin yaratıldığı Marmara Bölgesi'nde 17 Ağustos ve 12 Kasım 1999 tarihlerinde meydana gelen depremlerde (Marmara Depremleri) 18.243 kişi hayatını kaybetmiş, 48.901 kişi yaralanmıştır. Ekim 2011'de meydana gelen Van Depreminde ise 644 kişi hayatını kaybetmiştir.

Marmara Depremlerindeki hasarın büyüklüğü ve ekonomi üzerindeki olumsuz etkileri, afet risklerinin azaltılmasının sürdürülebilir kalkınma bağlamında ele alınması gerekliliğini bir kez daha ortaya koymuştur. Türkiye'de, afetlerin neden olduğu zararların ve risklerin azaltılmasına yönelik tedbirler alınmaya başlanmış, afet yönetimine yönelik kurumsal yapılanma revize edilerek güçlendirilmiş ve afet risklerinin azaltılmasına ilişkin kapsamlı ve bütünlük bir çok proje ve program hayata geçirilmiştir. Bu kapsamda;

- Afetlere karşı yapılan çalışmaların tek elden yürütülmesi için afet yönetiminde farklı sorumlulukları olan kurumlar tek çatı altında toplanarak kurumsal yapı güçlendirilmiş;
- Afetlere yönelik zorunlu sigorta sistemi geliştirilmiş;
- Ulusal Deprem Stratejisi ve Eylem Planı hazırlanmıştır.

İstanbul'da afet risklerinin azaltılması ve acil durum hazırlığına yönelik yürütülen alt projeler ve yapılan yatırımlarla özellikle kamu binaları, okullar, hastaneler ve yurtlarda güçlendirme çalışmaları yapılmıştır. Mevcut yapıların afetlere karşı güçlendirilmesi, doğal afet riski taşıyan yerleşim yerlerinin afet riski düzeyine göre önceliklendirilmesi, riskli yapıların bulunduğu yerlerde sağlıklı ve güvenli yaşama çevrelerinin oluşturulması için iyileştirme, tasfiye ve yenileme koşullarının belirlene yönelik mevzuat oluşturulmuştur.

99. Türkiye başta deprem olmak üzere taşkın, sel gibi önemli düzeyde can ve mal kaybına neden olan doğal afetlerle karşı karşıyadır. Afetlerin kalkınma sürecini olumsuz etkilememesi ve istenmeyen sonuçların önlenmesi özellikle kentsel alanlarda risk azaltmaya yönelik önlemlerin alınmasını acil hale getirmektedir.
100. Türkiye’de özellikle 1960’lı yıllardan itibaren hızlı nüfus artışı ile birlikte kentleşme süreci hızlanmış ve 1950’lerde yüzde 15 olan kentsel nüfus oranı 2010 yılında yüzde 75,5’e çıkmıştır. Bir yandan sanayileşmenin ve nüfus artışının getirdiği doğal kaynak ihtiyacı çoğalmakta, diğer yandan kentleşme nedeniyle çevre üzerindeki baskılar artmaktadır. Fiziki plan kararları, altyapı iyileştirmeleri ve kentte yaşayanların davranış biçimlerinin yönlendirilmesi ile şehirler sürdürülebilir kalkınma için bir fırsat olarak görülmektedir. Bu çerçevede, yerel yönetimler yasal ve kurumsal olarak desteklenmekte, proje ve programlarla sürdürülebilir kentler kavramı uygulanmaktadır.
101. Türkiye’de 1994 yılında kişi başına günlük katı atık miktarı 1,1 kg iken 2010 yılında 1,14 kg olmuştur. Farklılaşan tüketim alışkanlıkları ve ekonomik büyümeye rağmen kişi başı katı atık miktarında büyük bir değişiklik olmamıştır. Bunun en önemli nedeni atığın kaynağında azaltılmasına yönelik olarak alınan tedbirlerdir.
102. Türkiye’de katı atık bertarafı ve geri kazanım hizmeti verilen nüfusun toplam nüfus içindeki payında 1994-2011 yılları arasında önemli gelişmeler kaydedilmiştir. 1994 yılında atık bertaraf hizmeti verilen nüfusun toplam nüfusa oranı sadece yüzde 5 iken, bu oran 2011 yılında yüzde 58’e yükselmiştir. Bu artış belediyelerin katı atık yönetimi yatırımlarının artmasının bir sonucudur. Katı atık yönetimindeki bu gelişmelere rağmen bu alanda hala sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak için fırsatlar bulunmaktadır.
103. Ambalaj atıklarının geri kazanım oranında 1992-2010 yılları arasında önemli değişiklikler olmuştur. 1992 yılında yüzde 47 olan geri kazanım oranı, 2003 yılına kadar yüzde 30’a gerilemiş olsa da, atığın bir değer olarak görülmesi ve geri kazanım ile ekonomiye kazandırılması gerekliliğinin daha fazla fark edilmesiyle bu oran 2009 yılında yüzde 153’e kadar yükselmiştir. Geçmiş yıllarda oluşan atıklar da toplanarak yeniden değerlendirilmek üzere kullanıma alınmıştır.
104. Yıllık ortalama 1,12 milyon ton olarak tahmin edilen tehlikeli atıkların büyük bir kısmı yakma ve düzenli depolama yoluyla bertaraf edilmekte veya geri kazanılmaktadır. 2011 yılında 451 ton atık pil ve 59.400 ton atık akü toplanarak geri kazanımı sağlanmış veya bertaraf edilmiştir.
105. Bu durum atık yönetiminde yeniden kullanma, geri dönüştürme ve geri kazanım bilincinin yükseldiğini göstermektedir.
106. İçme suyunun sıhhi bir şekilde ve daha fazla kullanıcıya ulaşması ve sürdürülebilir kullanımını sağlamak, Türkiye’nin 2000’li yıllardaki öncelikli politikalarından biri olmuştur. Bu amaçla, içme ve kullanma suyu şebeke yatırımlarının gerçekleştirilmesiyle belediye sınırları içinde yaşayan nüfustan içme ve kullanma suyundan yararlananların oranı 1994 yılında yüzde 88’den 2010 yılında yüzde 99’a ulaşmıştır.
107. Su kaynaklarındaki kirlenme nedeniyle, bu kaynaklardan sağlanan suyun artılmadan kullanılamaması, içme suyu arıtma tesisi ihtiyacını artırmıştır. 1994 yılında içme ve kullanma suyu temini için belediyelerce çekilen 3,2 milyar m³ suyun 1 milyar m³’ü (yüzde 31,25’i) arıtılırken, 2010 yılında çekilen toplam 4,8 milyar m³ içme ve kullanma suyunun 2,5 milyar m³’ü (yüzde 53’ü) arıtılmıştır.
108. Kişi başına çekilen su miktarının nüfus artışına rağmen fazla değişmediği görülmektedir. Belediyelerce 1994 yılında kişi başına günlük 211 litre su çekilirken, 2010 yılında bu rakam 217 litre olmuştur. Kullanılan suyun yaklaşık yüzde 55’inin faturalandırılmadığı (kayıp/kaçak dahil) tahmin edilmektedir. Su temin sistemindeki kayıp ve kaçakların azaltılarak, su kaynaklarının etkin kullanılması önemini korumaktadır.

109. Su yönetiminde etkinliği sağlamak üzere havza bazlı yaklaşımlar geliştirilmekte ve entegre koruma ve kontrollü kullanma ilkelerinin belirlendiği havza koruma eylem planları hazırlanmakta ve uygulamaların takibi sağlanmaktadır. Bu planlarda; havzadaki mevcut yüzey, yeraltı ve kıyı sularının miktarları, özellikleri, kirlilik durumu, kentsel, endüstriyel, tarımsal, ekonomik vb. faaliyetlere bağlı olarak oluşan baskı ve etkilerin tespiti, su kalitesi haritalarının oluşturulması, çevresel altyapı durumunun tespit edilmesi sağlanmaktadır. Havzadaki tüm paydaşların katılımı ile kısa, orta ve uzun vadede alınabilecek tedbirler ortaya konulmakta, uygulama planı hazırlanmaktadır. 11 havzanın koruma eylem planları tamamlanmıştır. Türkiye'deki 25 havza genelinde nehir havzası koruma eylem planlarının da tamamlanarak farklı kurum ve kuruluşların görev ve sorumluluklarının bir bütün olarak ele alınmasına önem verilmektedir.
110. Kanalizasyon hizmetlerinden faydalanma oranına bakıldığında 1994 yılında belediye sınırları içinde yaşayan nüfusun yüzde 69'u bu hizmetlerden faydalanırken, bu oran 2010 yılında yüzde 88'e yükselmiştir.
111. Belediyelerin atıksu arıtma hizmetlerinde son yıllarda önemli gelişmeler olmuştur. Bu kapsamda, 1994 yılında arıtma tesisiyle hizmet verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfusu içindeki payı yüzde 13 iken bu oran 2010 yılında yaklaşık 5 kat artarak yüzde 62'ye yükselmiştir. Artan çevre bilinci ve çevre mevzuatındaki ilerlemeler bu başarının başlıca kaynağıdır. 2010 yılından itibaren atıksu arıtma yükümlülüğünü yerine getiren tüm kurum, kuruluş ve işletmelere en fazla yüzde 50 oranında enerji teşviki verilmektedir.

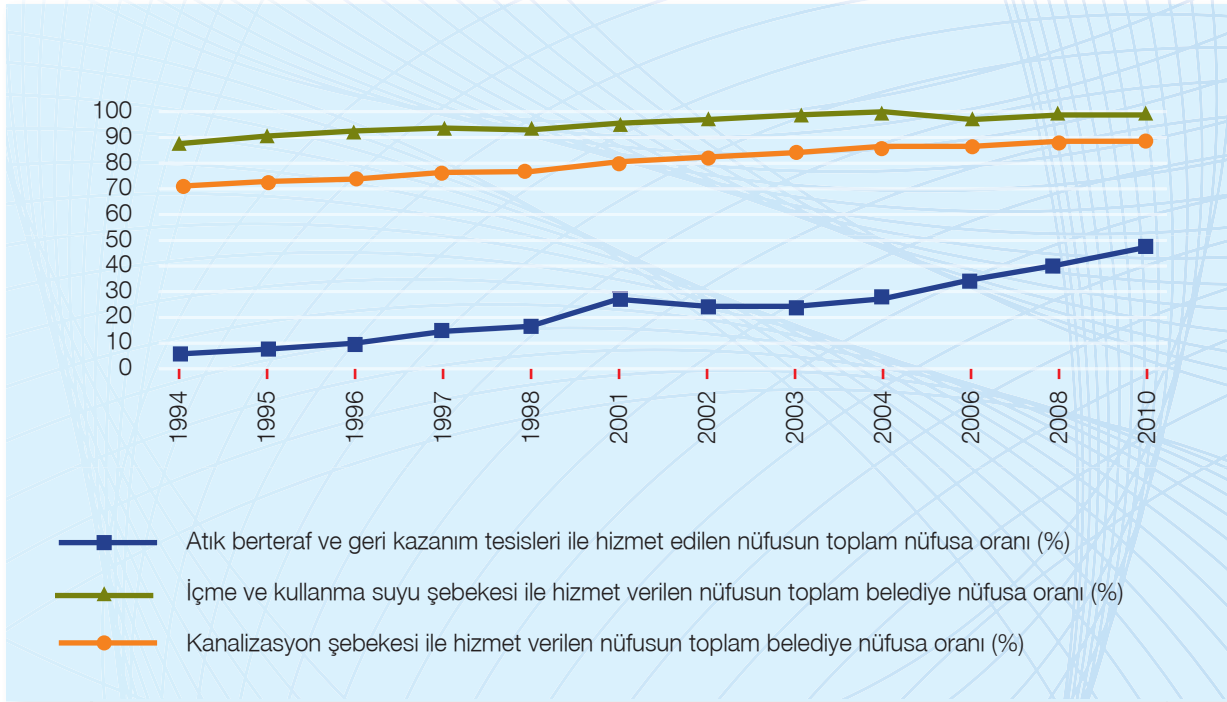
Kutu 6:

İÇME SUYU VE KANALİZASYON ALTYAPILARI PROGRAMI (SUKAP)

Belediyelerin acil nitelikli olan ancak finansmanında zorluk yaşanan içme suyu ve kanalizasyon projelerinin tespit edilmesi ve bu projelere finansman sağlanabilmesi amacıyla 2010 yılında merkezi ve yerel düzeyde yapılan bir dizi çalışma ile Türkiye genelinde ihtiyaç tespiti yapılmıştır. 2011 yılında toplam 1.617 belediyeye ait 2.107 proje ile ilgili bilgiler derlenmiş, ilk etapta bu projelerin finansmanı amacıyla 2011 Yılı Merkezi Yönetim Bütçesinden kaynak ayrılmıştır.

Bu ödenek nüfusu 25.000 ve daha az olan belediyelerin programa dahil edilen içme suyu ve kanalizasyon işleri için yüzde 50 oranında hibe sağlamak üzere tahsis edilmiş; geriye kalan yüzde 50'lik kısmın ise uygun koşullarda kredilendirilmesi sağlanmıştır. Nüfusu 25.000 üzerindeki belediyelerin projeleri için ise, yasalarla getirilmiş borçlanma limitlerine bakılmaksızın uygun koşullu kredi kullanılması mümkün kılınmıştır. SUKAP ile içme suyu şebekelerinin iyileştirilmesi, suyun kalitesinin yükseltilmesi, özellikle küçük belediyelerin kanalizasyon şebekesi ve atıksu arıtma tesisi ihtiyaçlarının karşılanarak atıksuların çevrede yol açtığı kirliliğin önlenmesi, böylece başta bulaşıcı hastalıklar olmak üzere insan sağlığını tehdit eden unsurların bertaraf edilmesi; 2023 yılına kadar ülkemizdeki tüm belediyelerin sağlıklı, modern içme suyu ve kanalizasyon altyapılarına kavuşturulması hedeflenmiştir.

Grafik 11: Çevresel Göstergeler

112. Yerleşime yeni açılan alanlar ve mevcut şebekelerin yenileme ve bakım çalışmaları dışında içme suyu ve kanalizasyon şebeke inşaatı ihtiyacı azalmıştır. Bununla birlikte, içme suyu ve atık su arıtma tesislerine olan ihtiyaç devam etmektedir.
113. Su kaynaklarının kısıtlılığı göz önüne alınarak artırılmış atıksuların yeniden kullanımını sağlamak üzere uygulamalar desteklenmektedir. Bu çerçevede atıksuyun tarımsal sulama amaçlı kullanımını sağlanmaktadır. Örneğin Akarçay Havzasında arıtılmış atıksu kullanılarak 2.700 dekarlık alanda tarımsal faaliyetlerin çeşitlenmesi sağlanırken kırsal kalkınma ve doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı da temin edilmiştir.
114. Su havzalarında yaşayan yöre halkının daha düşük maliyet ve yüksek verimlilikle ve sürdürülebilir doğal kaynak yönetimini gözeterek tarımsal faaliyetlerini yürütmesi amaçlanmaktadır. Bu çerçevede, mevcut sulama şebekelerinin rehabilitasyonu ve yöre halkının bilinçlendirilmesi katılımcı bir süreçle gerçekleştirilmektedir. Örneğin, Denizli’de yapılan uygulama ile 140 lt/sn debili iki adet yer altı suyu sondajı ile 1.400 dekarlık alanda açık kanal sistemi ile yapılan sulama, kapalı sistem sulama sistemine dönüştürülerek 2.150 dekarlık alanda sulama yapılmaya başlanmış ve yüzde 50 tasarruf sağlanmıştır. Kooperatifçilikle yapılan sulama faaliyetlerinde de benzer uygulamalarla verimlilik sağlanmış ve aynı miktar su ile daha fazla alanda sulama yapılmıştır.
115. Kentsel alanlardaki altyapı iyileştirmelerine ilave olarak kırsal kalkınmanın temel unsuru olarak görülen başta içme suyu ve yol olmak üzere kırsal altyapılar önemli ölçüde tamamlanmıştır.

Kutu 7:

KÖYLERİN ALTYAPISININ DESTEKLENMESİ (KÖYDES)

KÖYDES Projesi, içme suyu ve yolu bulunmayan veya yetersiz olan köy ve bağlılarının, yeterli ve sağlıklı içme suyuna kavuşturulması ve köy yollarının standardının yükseltilmesi amacıyla 2005 yılında başlatılmış, ilerleyen aşamalarda küçük ölçekli sulama ve atıksu projeleri programa dahil edilmiştir. KÖYDES Projesinin amacı kırsal alanda hayat kalitesinin artırılması, ekonomik ve sosyal gelişmenin sağlanmasıdır.

Proje kapsamında, planlanan 101.986 projeden yüzde 97,4'ü tamamlanmış olup, 63.666 adet köy yolu, 35.199 adet içme suyu, 486 adet küçük ölçekli sulama, 28 adet atıksu projesi gerçekleştirilmiştir. İçme suyu bulunmayan 3.970 adet köye şebekeli içme suyu tesisi yapılmış, içme suyu yetersiz 39.117 köyün tesisleri yenilenmiştir. Böylece, 12 milyondan fazla kişiye sağlıklı ve sürekli içme suyu temini sağlanmıştır.

116. Gerek yolcu gerekse yük taşımacılığında ekonomik ve teknik ömrünü doldurmuş araçların trafikten çekilmesi ile başta kentsel alanlar olmak üzere hava kirliliğine ve iklim değişikliğine neden olan emisyonların azaltılmasına katkı sağlanmıştır. Böylece, sadece ulaştırma sektöründen kaynaklanan sera gazı emisyonlarında 2003-2004 yılları arasında yaklaşık yüzde 5'lik bir azalma sağlanmıştır. Araçların yenilenmesi ile, trafik güvenliğinin artırılması, yakıt ve bakım onarım maliyetlerinin düşürülmesi ve gürültü kirliliğinin azaltılması sağlanmıştır.
117. Karayolu ağının iyileştirilmesiyle 2001-2011 döneminde 1 milyon litre akaryakıt ve 171 milyon saat zaman tasarrufu sağlanmıştır. Ayrıca yıllık sera gazı salımında 2,2 milyon ton azalma gerçekleşmiştir. Trafik güvenliğinin artırılması ile kazalar önlenmiş ve can kaybı azalmıştır. Aynı zamanda bölgeler arası erişilebilirlik artırılarak sürdürülebilir kalkınmanın sosyal ve ekonomik bileşenleri güçlendirilmiştir.
118. Şehir içi ulaşım alanında toplu taşıma sistemlerinin geliştirilmesine yönelik olarak metro, hafif raylı sistem ve tramvaylar hizmete açılmıştır.
119. Türkiye'de hava kirliliği 122 otomatik istasyonla izlenmektedir. Özellikle kentsel alanlarda doğalgaz kullanımının yaygınlaştırılması sonucunda 2007-2011 yılları arasında havadaki kükürt dioksit miktarında yüzde 50, partikül madde miktarında ise yüzde 36 oranında azalma sağlanmıştır.
120. Türkiye'de ormanlık alanlar 1992 yılından bu yana artış göstermektedir. 1992 yılında toplam yüzölçümün yüzde 25,7'si olan ormanlık alanlar, 2010 yılında yüzde 27,4'e yükselmiştir. Ormanların kapladığı alandaki değişikliğin temel nedenleri arasında ağaçlandırma çalışmaları ve insan baskısının azaldığı yerlerde ormana dönüşme yer almaktadır.
121. Üç kıtanın birleşme noktasında bulunan Türkiye coğrafi konumu ve yapısı nedeniyle zengin karasal ve denizel biyolojik çeşitliliğe sahiptir. Bitki türü sayısı 11.000 civarında olup bunun üçte biri endemiktir. 100'den fazla türün geniş değişim gösterdiği ve çok sayıda önemli kültür bitkisi ve tıbbi bitkiler gibi ekonomik açıdan önemli bitki türlerinin olduğu 5 mikro-gen merkezi bulunmaktadır. Bu zengin doğal sermayenin sürdürülebilir bir şekilde kullanılması amacıyla biyolojik çeşitlilik ekonomisi çalışmalarına başlanmıştır.
122. Bu çerçevede, zengin biyolojik çeşitliliğin korunması ve geliştirilmesi amacıyla ulusal ve uluslararası koruma statüsüne sahip doğa koruma alanları ilan edilmiştir. Bu alanların toplam yüzölçümü 2008 yılında 4,1 milyon hektara ulaşmıştır. Türkiye'de korunan alanların ülke yüzölçümüne oranı, 1992 yılında yüzde 3,02 iken 2008 yılında yüzde 5,05'e yükselmiştir.

Kutu 8:

ORMANCILIK VE ULUSAL AĞAÇLANDIRMA SEFERBERLİĞİ

Türkiye'nin ormancılık politikasının temel amacı orman alanlarının, her türlü tehdide karşı korunması, doğa ile uyumlu gelişiminin sağlanması; ekosistem bütünlüğü içinde yönetilmesi ve topluma farklı işlevleri ile kazandırılmasıdır. Orman kaynaklarının geliştirilmesi amacıyla ağaçlandırma ve rehabilitasyon faaliyetleri 1992-2011 yılları arasındaki dönemde 2 milyon 585 bin hektarlık bir alanda yürütülmüştür. Aynı dönemde, orman alanlarının yüzde 54'ünde tehdit oluşturan erozyon ile mücadele amacıyla 648 bin 776 hektar alanda ağaçlandırma faaliyetleri yürütülmüştür. 1997 yılında 20,7 milyon hektar olan toplam orman alanı, 2011 yılında 21,6 milyon hektara ulaşmıştır.

Orman yangınlarıyla mücadele kapasitesi hava ve yerden müdahale filosunun güçlendirilmesi ve izleme ve kontrol sistemleriyle geliştirilmiştir. Bunun sonucunda 1991-96 döneminde 7,5 hektar olan yangın başına zarar gören alan miktarı 2003-2011 döneminde 4,4 hektara düşmüştür. Ormanların toprağı koruması, temiz su üretimi, rekreasyon alanı, karbon yutağı olması gibi sağladığı ekosistem hizmetlerini ön plana çıkaran ve ekonomik, ekolojik ve sosyal değerlerini sistem yaklaşımı çerçevesinde değerlendiren, katılımcı ve sürdürülebilir bir anlayışla ekosistem tabanlı fonksiyonel planlama süreci başlatılmıştır.

Sürdürülebilir orman yönetiminin en önemli kriterlerinden biri olan orman ekosistemlerinin sağlık ve hayatiyet durumunun izlenmesi amacıyla Daimi Gözlem Alanları Ağı kurulmuş; izleme ve raporlama için veri tabanı oluşturulmuştur.

Diğer taraftan orman köylüleri, geçim kaynaklarının çeşitlendirilmesi, sürekliliğinin sağlanması ve doğal kaynakların yönetimi için desteklenmektedir. Güneş enerjisi sistemlerinin kurulması, seracılık, arıcılık ve hayvancılık desteklenen faaliyetlere örnek gösterilebilir.

2008-2012 döneminde ağaçlandırma ve erozyon kontrolü seferberliği kapsamında 2,3 milyon ha alanda ağaçlandırma ve rehabilitasyon faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Böylece ilk 20 yılda atmosferdeki 181,4 milyon ton karbonun tutulması hedeflenmiş; her yıl kırsal kesimdeki yaşayan 300.000 kişiye 6 ay süre ile istihdam sağlanmıştır.

Türkiye uyguladığı bu programla 2000-2010 yılları arasında orman alanlarını en fazla artıran (yüzde 1,1) ülkelerden biri olmuştur.

123. Türkiye'de biyolojik çeşitliliğinin izlenmesi için tür, mekansal dağılım, popülasyon, zaman içindeki değişim ve korunan alanlar gibi kriterler dikkate alınarak Nuh'un Gemisi Biyolojik Çeşitlilik Veri Tabanı oluşturulmuştur.
124. Üç tarafı yüksek verimliliğe, ekonomik değere ve zengin ekolojik yapıya sahip denizlerle çevreli olan Türkiye'nin 8.333 km uzunluğunda kıyı şeridi bulunmaktadır. Türkiye'de deniz ve kıyı alanları evsel ve endüstriyel atıklar ile deniz araçlarından kaynaklanan kirlilik, balıkçılık ve turizm gibi insan faaliyetlerden dolayı baskılara maruz kalmaktadır. Bu çerçevede, başta kara kökenli kirleticiler olmak üzere deniz ekosistemlerinde bozulmaya yol açan unsurların bertarafına yönelik çalışmalar Özel Çevre Koruma Alanları öncelikli olmak üzere yürütülmektedir.

2.4. Sürdürülebilir Kalkınma Politikaları

2.4.1. Uluslararası Gelişmeler ve İşbirlikleri

125. Çevrenin korunması ve temiz bir dünya konusu 1972 yılındaki Dünya Çevre Konferansında uluslararası boyut kazanmış ve 1987 yılında yayımlanan “Brundtland Raporu” ile çevre, ekonomi ve toplum ekseninde “sürdürülebilir kalkınma” kavramına dönüşmüştür. 1992 yılında imzaya açılan Rio sözleşmeleri sürdürülebilir kalkınmanın uygulamaya geçmesini sağlayan en önemli küresel adım olmuştur. Türkiye sürdürülebilir kalkınmanın uluslararası gündemini yakından takip etmektedir.
126. Türkiye 1992 yılından sonra oluşturulan uluslararası sözleşmelere taraf olmuş ve bu sözleşmelerin ulusal mevzuata aktarılması için gerekli yasal ve kurumsal düzenlemeleri yapmıştır. Bu doğrultuda uluslararası karar ve prensipleri ulusal politika belgelerine yansıtmıştır.
127. Türkiye’de sürdürülebilir kalkınma politikalarının uygulanması, AB üyelik sürecinin 1999 yılından itibaren hızlanması ile, daha da önem kazanmıştır. AB’ye uyum sürecinde, siyasi ve ekonomik kriterlere uyum, Topluluk mevzuatının üstlenilmesi, gerekli idari ve kurumsal uyumun sağlanması ve uygulamanın iyileştirilmesi hususları öncelikle ele alınmıştır.
128. Bu kapsamda AB entegrasyon süreci, çevre alanında politika ve mevzuat çerçevesinde önemli adımların atılmasına imkan tanımıştır. Çevre müktesebatına uyum sağlanması ve mevzuatın etkin bir şekilde uygulanması amacıyla ihtiyaç duyulan teknik ve kurumsal altyapıya, gerçekleştirilmesi zorunlu çevresel iyileştirmelere ve düzenlemelere ilişkin birçok çalışma yürütülmektedir. Müktesebat uyumu özellikle atık yönetimi, su ve hava kalitesi ile biyolojik çeşitliliğin korunması konusunda önemli çevresel kazançlar sağlamaktadır.
129. Türkiye’nin AB’ye üyelik hedefine yönelik ortaklık ilişkisinin önemli bir aşamasını oluşturan gümrük birliği süreciyle özel sektörün uluslararası rekabet gücünü koruyabilmek için uluslararası düzeydeki çevresel taahhütlere verdiği önem artmıştır. Yapılan düzenlemelerle özel sektörün çevre ve ekonomi politikalarını bir arada değerlendirmesi sağlanmıştır.
130. Türkiye, oluşturduğu kurumsal altyapısıyla, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatının (OECD) bir üyesi olarak sürdürülebilir kalkınma konusuna sahip çıkmakta ve konuya ilişkin araştırma çalışmaları ile küresel süreçlere katkı sağlamaktadır.
131. Sürdürülebilir kalkınma 2008 yılından bu yana yapılmakta olan G-20 zirvelerinin önemli bir gündem maddesini oluşturmaktadır. Türkiye G-20 platformunun bir üyesi olarak bu konuda alınan kararları ulusal politikaları ile uyumlaştırmaktadır.
132. AB’ye katılım müzakereleri yürüten bir aday ülke, G-20 ve OECD üyesi olarak Türkiye, çok boyutlu, proaktif, yapıcı ve geleceğe dönük bir dış politika izlemektedir. Ayrıca yakın bölgesinde ve geniş bir coğrafyada güvenlik, istikrar ve refahın gelişimine katkı sağlamayı hedeflemektedir. Ülke, bölge veya sorun ayırımı yapmaksızın hem kendi bölgesinde, hem de uzak coğrafyalarda siyasi diyalogun, herkes için güvenlik hakkının, bölgesel sahiplenmenin, tamamlayıcılığın, ekonomik karşılıklı bağımlılığın ve kültürel uyum ile hoşgörünün kök salması için çaba sarf etmektedir. Türkiye, çözüm odaklı vizyoner yaklaşımlar ortaya koymaya ve bunları mümkün olan en etkin biçimde uygulamaya çalışmaktadır. Yine bu çerçevede, ortak ideal ve amaçları paylaşan tüm ülkelerle her alanda işbirliğini geliştirmek ve karşılıklı güveni pekiştirmek için her türlü gayreti göstermektedir. Ekonomik ve demokratik gelişime paralel olarak dış politikanın giderek artan ve çeşitlenen araçlarıyla, küresel ölçekte barış, istikrar, huzur ve refah için gösterilen çabalara aktif katkı ve katılım sağlamaktadır. Türkiye, artan imkan ve kabiliyetlerini, sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda seferber etmeye bundan böyle de devam edecektir.

133. Türkiye'nin ikili ve çok taraflı işbirliği faaliyetlerinde sürdürülebilir kalkınma konusu başlıca unsurlardan birisidir. Örneğin, Dünya Bankası ile oluşturulan ülke ortaklık stratejisinde ve BM ile oluşturulan kalkınma işbirliği stratejisinde sürdürülebilir kalkınmaya öncelik verilmektedir. Ayrıca, uluslararası finans kaynaklarından (Küresel Çevre Kolaylığı, Dünya Bankası, Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası vb.) faydalanırken de sürdürülebilir kalkınma bir bileşen olarak yer almaktadır.
134. İkili ve çok taraflı kalkınma bankaları ve uluslararası fonlardan sağlanan krediler, Türkiye'deki yenilenebilir enerji ve enerji verimliliği yatırımlarının finansmanı açısından giderek daha önemli bir kaynak haline gelmektedir. Türkiye, özel sektörün yenilenebilir enerji ve enerji verimliliği yatırımları için kullanılmak amacıyla yaklaşık (taahhüt bazında) 2,4 milyar ABD dolarlık dış finansman temin etmiştir. Bu çerçevede, Dünya Bankasının girişimleri ile gelişmekte olan ülkelerin iklim değişikliği ile mücadeleye yönelik yatırımları için uygun koşullu finansman imkanları yaratmak amacıyla kurulan ve Temiz Teknoloji Fonu (TTF) ile Stratejik İklim Fonu olmak üzere iki ayrı fondan oluşan İklim Yatırım Fonlarından ilk yararlanan ülkenin Türkiye olması da önemli bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. TTF'den bugüne kadar Türkiye'ye sağlanan kredilerin toplam tutarı (taahhüt bazında) 171,7 milyon ABD dolarıdır. Bu tutarın 2012 yılı sonuna kadar 250 milyon ABD doları seviyesine çıkarılması planlanmaktadır.

2.4.2. Ulusal Politikalar

135. Türkiye'de kalkınma politikaları uluslararası gelişmelere paralel olarak ekonomi-çevre-toplum etkileşimleri çerçevesinde, sürdürülebilir kalkınmaya doğru bir gelişim göstermiştir. Bu durum, Türkiye'nin bütüncül bir yaklaşımla ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda kalkınmasına yönelik temel amaç ve öncelikleri belirleyen, kurumsal ve yapısal düzenlemelere çerçeve oluşturan ve kamu kesimi için emredici, özel kesim için yönlendirici nitelikteki çok sektörlü ve katılımcı bir yaklaşımla hazırlanan Kalkınma Planlarına da yansıtılmıştır.
136. Altıncı Kalkınma Planında (1990-1994) doğal kaynakların kullanımında israfın önlenmesi ve çevrenin korunması ekonomik ve sosyal kalkınmanın bir unsuru olarak benimsenmiştir.
137. Yedinci Kalkınma Planında (1996-2000) sürdürülebilir kalkınma anlayışına uygun bir şekilde, çevre ve ekonominin entegrasyonuna öncelik veren politikalar yer almıştır.
138. Sekizinci Kalkınma Planında (2001-2005) ekonomik ve sosyal gelişmeyi gerçekleştirirken insan sağlığını, ekolojik dengeyi, tarihi ve estetik değerleri korumayı esas alan bir sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı benimsenmiştir.
139. Dokuzuncu Kalkınma Planında (2007-2013) sürdürülebilir kalkınma ilkeleri büyük ölçüde kalkınma hedeflerine entegre edilmiş ve temel stratejik amaçlar gelişme eksenleri şeklinde tanımlanarak bütünlük bir bakış açısı benimsenmiştir. Türkiye'nin özgün koşullarına hitap eden öncelikleri sürdürülebilir kalkınmanın "ortak fakat farklılaşmış sorumluluklar" ilkesiyle uyumlu olarak bu Planda ve 2006 yılından itibaren hazırlanan Orta Vadeli Programlarda yer almıştır.
140. Kalkınma Planlarına entegre edilen sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı sektörel ve tematik birçok strateji belgesinde de yerini bulmuştur.

Tablo 1: Sektörel ve Tematik Stratejiler

Stratejinin adı	Dönemi	Amacı
Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı	1998-2018	Yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, çevre bilinç ve duyarlılığının geliştirilmesi, çevre yönetiminin iyileştirilmesi ve sürdürülebilir nitelikte bir ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişme sağlanması hedeflenmektedir.
Çölleşme ile Mücadele Türkiye Ulusal Eylem Programı	2005-2015	Çölleşmeye neden olan faktörleri belirleyerek, çölleşme ve kuraklığın etkilerinin önlenmesi ve/veya azaltılması amaçlanmaktadır.
Türkiye Turizm Stratejisi	2007-2023	Sürdürülebilir turizm yaklaşımının benimsenerek istihdamın artırılmasında ve bölgesel gelişmede turizmin öncü bir sektör konumuna ulaştırılması amaçlanmaktadır.
AB Entegre Çevre Uyum Stratejisi	2007-2023	Bugünkü ve gelecek kuşakların temel gereksinimlerinin sağlandığı, yaşam kalitesinin artırıldığı, biyolojik çeşitliliğin korunduğu, doğal kaynakların sürdürülebilir kalkınma yaklaşımıyla akılcı bir anlayışla yönetildiği, sağlıklı ve dengeli bir çevrenin oluşturulması hedeflenmektedir.
Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planı	2008-2017	Biyolojik çeşitliliğin ve genetik kaynakların korunması ve sürdürülebilir kullanımı amaçlanmaktadır.
Atıksu Arıtımı Eylem Planı	2008-2012	Atıksu arıtma tesislerinin ülke ihtiyaçlarına uygun önceliklerde yapılmasının sağlanması, atıksu yatırımlarından elde edilecek faydanın azami seviyeye çıkarılması, arıtılan atık suların yeniden kullanımının sağlanması yoluyla havza yönetiminde etkinliğin sağlanması amaçlanmaktadır.
Atık Yönetimi Eylem Planı	2008-2012	Evsel ve sanayi kaynaklı atıkların sürdürülebilirlik ilkesi çerçevesinde yönetilmesini amaçlanmaktadır.
Ulusal Ağaçlandırma Seferberliği Eylem Planı	2008-2012	Ağaçlandırma ve ıslah ile 20 yılda atmosferdeki 181,4 milyon ton karbonun tutulması hedeflenmektedir.
Hayat Boyu Öğrenme Stratejisi ve Eylem Planı	2009-2013	Değişen ve gelişen ekonomi ile işgücü piyasasının gerekleri doğrultusunda kişilerin istihdam becerilerinin artırılması amaçlanmaktadır.
Bütünleşik Kentsel Gelişme Stratejisi ve Eylem Planı	2010-2023	Ulusal düzeyde planlama, yerleşme ve yapılaşmaya ilişkin konular bütünleşik olarak ele alınarak; yerleşmelerin yaşanabilirlik düzeylerinin, mekan ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi ile ekonomik, sosyal ve kültürel yapılarının güçlendirilmesi amaçlanmaktadır.
Ulusal İklim Değişikliği Stratejisi	2010-2020	İklim değişikliği ile mücadeleye sürdürülebilir kalkınma politikalarına uygun bir şekilde ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar ilkesi ve özgün ülke koşulları çerçevesinde katkı sağlanması hedeflenmektedir.

Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi ve Kırsal Kalkınma Planı	2010-2013	Temelde yerel potansiyel ve kaynakların değerlendirilmesini, doğal ve kültürel varlıkların korunmasını esas alarak, kırsal toplumun iş ve yaşam koşullarının kentsel alanlarla uyumlu olarak yöresinde geliştirilmesi ve sürdürülebilir kılınması amaçlanmaktadır.
İstihdam ve Mesleki Eğitim İlişkisinin Güçlendirilmesi Stratejisi ve Eylem Planı	2010	Mesleki ve teknik eğitimin iş piyasasının ihtiyaçları doğrultusunda verilmesi, eğitim-istihdam ilişkisinin güçlendirilmesi, aktif işgücü piyasası politikalarının etkin olarak uygulanması ve mesleksizlik sorununun giderilerek işgücünün istihdam edilebilirliğinin artırılması amaçlanmaktadır.
İklim Değişikliği Eylem Planı	2011-2023	İklim değişikliği ile mücadelede sera gazı emisyonlarının azaltılması; iklim değişikliğine uyumun sağlanması ve iklim değişikliğinin etkilerinin en aza indirilmesi amaçlanmaktadır.
Ulusal Bilim, Teknoloji ve Yenilik Stratejisi	2011-2016	Ar-Ge ve yenilik kapasitesinin önemli düzeyde geliştirilmesine yönelik geçmiş dönemde yakalanan başarının ivmelenecek artırılması ve sürdürülebilir kılınmasının sağlanması amaçlanmaktadır.
Türkiye Sanayi Strateji Belgesi	2011-2014	Sanayinin rekabet edebilirliğinin ve verimliliğinin yükseltilerek, dünya ihracatından daha fazla pay alan, ağırlıklı olarak yüksek katma değerli ve ileri teknoloji ürünlerin üretildiği, nitelikli işgücüne sahip ve aynı zamanda çevreye ve topluma duyarlı bir sanayi yapısına dönüşümün hızlandırılması amaçlanmaktadır.
KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı	2011-2013	KOBİ'lerin üretim ve yatırım miktarı ile katma değerinin artırılması ve büyümelerinin sağlanması amaçlanmaktadır.
Bakım Hizmetleri Stratejisi ve Bakım Eylem Planı	2011-2013	Özürlülere sunulan bakım hizmetlerinin niteliğinin artırılması ve söz konusu hizmetlerin sürdürülebilirliğinin sağlanması amaçlanmaktadır.
Enerji Verimliliği Strateji Belgesi	2012-2023	Enerji verimliliği ile ekonominin enerji yoğunluğunun azaltılması ve bu yolla enerjide arz güvenliğinin güçlendirilmesi, dışa bağımlılıktan kaynaklanan risklerin azaltılması, enerji maliyetlerinin sürdürülebilir kılınması, iklim değişikliği ile mücadelenin etkinliğinin artırılması ve çevrenin korunmasına katkı sağlanması amaçlanmaktadır.
Ulusal Deprem Stratejisi ve Eylem Planı	2012-2023	Depremlerin neden olabilecekleri fiziksel, ekonomik, sosyal, çevresel ve politik zarar ve kayıpların önlenmesi veya etkilerini azaltılması ve depreme dirençli, güvenli, hazırlıklı ve sürdürülebilir yeni yaşam çevreleri oluşturulması amaçlanmaktadır.

141. Kalkınma Planları ve strateji belgelerinde belirlenen politika hedeflerine ulaşmak için sürdürülebilir kalkınma amacına hizmet eden birçok yasal, kurumsal ve finansal düzenleme yapılmıştır. Çevre Kanununda 2006 yılında yapılan değişiklikle Kanunun amacı sürdürülebilir kalkınma prensibine dayandırılmıştır.
142. Türkiye'nin sürdürülebilir kalkınma hedefi siyasi olarak da desteklenmektedir. 1992 yılında çevre mevzuatının Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) düzeyinde kalıcı ve sürekli bir biçimde ele alınması amacıyla Çevre Komisyonu daimi ihtisas komisyonu olarak kurulmuştur. Ayrıca, TBMM bünyesinde 2008 yılında Türkiye'de yaşanan çevre sorunlarının araştırılarak sürdürülebilir çevre politikalarının uygulanması için alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla geçici bir araştırma komisyonu oluşturulmuştur.
143. Türkiye'de 2000'li yıllarda merkezi ve yerel yönetimlerin yeniden yapılandırılmasına odaklanan bir kamu yönetimi reformu yapılması gündeme gelmiş ve bu yapılandırmada sürdürülebilir kalkınma ilkeleri dikkate alınmıştır. Yapılan düzenleme ile özellikle iyi yönetişimin saydamlık, hesap verebilirlik ve katılımçılık unsurları dikkate alınarak merkezi ve yerel yönetimlerin görev ve sorumluluk paylaşımı yeniden belirlenmiştir.

Kutu 9:

YEREL YÖNETİM REFORMU

Merkezi idare ile mahalli idareler arasında görev, yetki, kaynak paylaşımı ile hizmet ilişkilerinin esaslarına yönelik düzenleme çalışmaları kapsamında;

- İl özel idareleri, merkezi yönetim kuruluşlarının ilde yürüttükleri eğitim altyapısı, tarım, sağlık, sanayi ve ticaret, bayındırlık ve kırsal kesime yönelik hizmetler ile belediye sınırları dışında olmak üzere, imar, yol, su, kanalizasyon, katı atık, çevre, acil yardım ve kurtarma, kültür, turizm, gençlik ve spor, orman köylerinin desteklenmesi, ağaçlandırma, park ve bahçe tesisi gibi hizmetleri yürütmekle yetkili kılınmıştır.
- Belediye kurulması kriterleri yeniden düzenlenmiş; belediyelerin görev alanı mahalli müşterek ihtiyaçlar konusunda genelleştirilmiş; başta imar, ulaşım ve ruhsat işlemleri olmak üzere büyükşehir belediyesinin görev, yetki ve sorumlulukları genişletilmiştir. Belediyelerin, kamu kurumları, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları ile ilişkilerini geliştirilmelerine imkan veren düzenlemeler yapılmış; belediyelerin hizmet etkinliklerini artırıcı mekanizmalar getirilmiş, insan kaynakları konusunda daha esnek ve etkin politikalar uygulayabilmelerine olanak sağlanmıştır.
- Su, atık su, katı atık ve benzeri altyapı hizmetleri ile çevre ve ekolojik dengenin korunmasına ilişkin projelerde zorunlu görülmesi halinde mahalli idarelerin birlik kurması ve kurulmuş birliğe katılmasına ilişkin süreçler düzenlenmiştir.
- İl özel idareleri ve belediyelerin gelir yapısını iyileştirmek üzere bu yerel yönetim birimlerine genel bütçe vergi gelirlerinden ayrılacak payların oranları ve dağıtım esasları yeniden düzenlenmiş; nüfus kriterinin yanı sıra gelişmişlik endeksi ile özel idareler için illerin yüzölçümü, köy sayısı, kırsal alan nüfusu gibi yeni kriterler eklenmiştir.

144. 1992 Rio Konferansının çıktılarında biri olan Gündem 21'e bağlantılı oluşturulan Yerel Gündem 21, yönetim ve yerel yönetimlerde önemli yaklaşım değişikliklerinin önünü açmış ve Türkiye'de başarıyla uygulanmıştır. Yerel Gündem 21 programı çerçevesinde karar alma ve uygulama mekanizmaları olarak "Kent Konseyleri" oluşturulmuştur.

Tablo 2: Kurumlar ve Sürdürülebilir Kalkınmadaki Görevleri

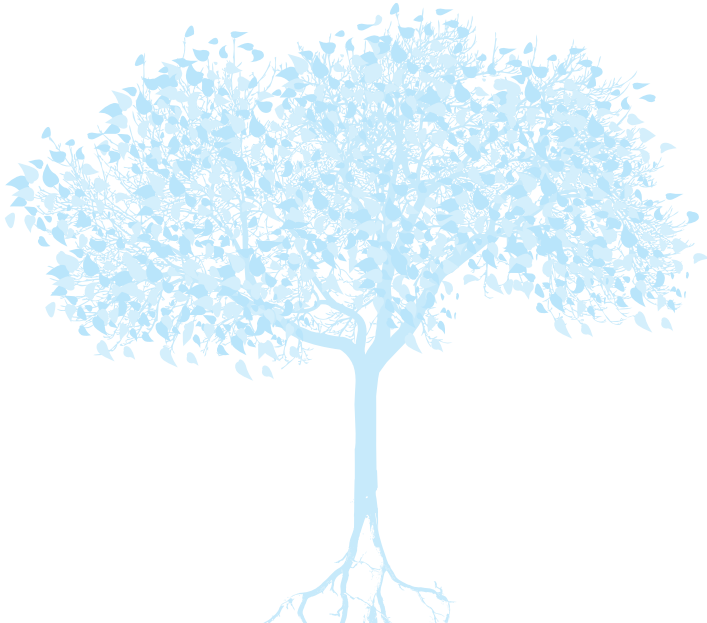
Kurum	Temel Sürdürülebilir Kalkınma Konuları
Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı	Yoksulluğun giderilmesi, sosyal hizmetler ve yardımlar, aile, çocuklar, kadının güçlendirilmesi, özürü ve yaşlılara ilişkin politikalar
Adalet Bakanlığı	Adalet hizmetleri
Avrupa Birliği Bakanlığı	AB'ye uyum
Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı	Bilim, sanayi, teknoloji, yenilik, verimlilik, ürün güvenliği politikaları, organize sanayi bölgeleri, KOBİ'ler
Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı	İş sağlığı ve güvenliği, sosyal güvenlik, istihdam, işsizlik, istihdamda cinsiyet eşitliği, çocuk işçiliğinin önlenmesi
Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	Çevre politikalarının geliştirilmesi, çevre yönetimi ve denetimi, doğal kaynakların korunması, çevresel kirliliğin önlenmesi, iklim değişikliğiyle mücadele ve uyum, fiziki planlama, yapılaşma, kentsel ve kırsal gelişme, kentsel dönüşüm
Dışişleri Bakanlığı	Dış politikalar
Ekonomi Bakanlığı	Mal ve hizmet dış ticareti ile yatırım teşvikleri ve yabancı sermaye
Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı	Enerji planlaması, yenilenebilir enerji politikaları, enerji arz ve talepleri, enerji piyasası, enerji verimliliği
Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı	Tarımsal gelişme politikaları, kırsal kalkınma, gıda güvenliği
İçişleri Bakanlığı	Demokratik katılım süreçleri, yerel yönetimlerin denetlenmesi, iç güvenlik
Kalkınma Bakanlığı	Kalkınma Planlaması, politika geliştirme, uygulamanın izlenmesi, koordinasyon, danışmanlık; sürdürülebilir kalkınmanın ulusal koordinasyonu
Kültür ve Turizm Bakanlığı	Kültürel varlığın korunması, turizm, ekonomik gelişme
Maliye Bakanlığı	Ekonomi, maliye politikaları, kamu finansmanı
Milli Eğitim Bakanlığı	Eğitim ve öğretim hizmetleri
Orman ve Su İşleri Bakanlığı	Orman ve su kaynaklarının yönetimi, doğa koruma, çölleşme ve erozyonla mücadele
Sağlık Bakanlığı	Halk sağlığı, koruyucu ve tedavi edici sağlık politikaları
Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı	Ulaştırma, denizcilik, haberleşme ve uzay politikaları
Hazine Müsteşarlığı	Ekonomi politikaları, finansman politikaları, dış kredi ve hibe uygulamaları
Türkiye İstatistik Kurumu	Göstergeler, veri tabanları, izleme sistemleri
İller Bankası	Kentsel altyapı yatırımları projelendirme, finansman
Kalkınma Ajansları	Bölge planlaması, bölgesel kalkınma
Belediyeler	Kentsel planlama-uygulama, altyapı yatırımları
İl Özel İdareleri	Doğal kaynakların korunması, istihdam, arazi kullanım kararları

145. Sürdürülebilir kalkınma çok sektörlü ve çok paydaşlı bir bakış açısını gerektirdiğinden Türkiye’de de farklı kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve sorumluluk alanlarına giren yönleri bulunmaktadır. Bu kurumlar arasında çok sektörlü planlama ve programlama sürecini yöneten Kalkınma Bakanlığı, sürdürülebilir kalkınmanın Türkiye’deki ulusal koordinasyon organıdır.
146. Bu çok aktörlü kurumsal yapının bütüncül bir bakış açısına kavuşturulması amacıyla 2004 yılında Kalkınma Bakanlığı koordinasyonunda Ulusal Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu (USKK) kurulmuştur. İklim Değişikliği Koordinasyon Kurulu, Çölleşmeyle Mücadele Ulusal Komitesi, Enerji Tasarrufu Koordinasyon Kurulu, Enerji Verimliliği Koordinasyon Kurulu, Yüksek Çevre Kurulu, Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Komitesi, Afet ve Acil Durum Yüksek Kurulu, Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu ve Su Yönetimi Koordinasyon Kurulu gibi kamu kuruluşlarının üst düzey temsilcilerinden oluşan Komisyonlar ile sürdürülebilir kalkınmanın koordinasyonu, izlenmesi ve değerlendirilmesi kısmen mümkün olmakla birlikte üst düzey politik sahipliği oluşturmak üzere USKK’nin işlevselleştirilmesi gereği bulunmaktadır.
147. Sekreteryaya hizmeti Kalkınma Bakanlığı tarafından yürütülen Yüksek Planlama Kurulu, Başbakanın başkanlığında politika oluşturulmasında sektörler arası bütüncül karar mekanizması olarak çalışmakta ve sürdürülebilir kalkınma ilkelerini üst düzey karar süreçlerine entegre etmektedir.
148. Türkiye’de kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, akademik kuruluşlar, STK’lar ve özel sektörden bireylere kadar çeşitlenen paydaş gruplarının sürdürülebilir kalkınmaya doğru giden süreçte hem politikaların oluşturulması ve hem de uygulanmasında rol sahibi olması benimsenmektedir. Sürdürülebilir kalkınma ilkelerinden olan katılımcılığı sağlamak üzere başta kadın, çocuk ve gençler olmak üzere toplumun tüm kesimleriyle işbirliğinin geliştirilmesine önem verilmektedir.
149. Türkiye’de üretimin ve hizmetlerin sunulmasının temel aktörü olan özel sektörün sürdürülebilir kalkınma konusundaki bakış açısı ve sorumlulukları her düzeyde önem arz etmektedir. Doğal kaynakların korunmasına da olanak sağlayacak şekilde girdi maliyetlerini düşürerek üretim verimliliğinin artırılması ve özel sektörün rekabet gücünün yükseltilmesi esas olarak benimsenmiştir. Türkiye’de özel sektörü etkileyecek yasal ve finansal araçlar bu bakış açısıyla kullanılmaktadır.
150. Türkiye sürdürülebilir kalkınma bakış açısının toplumun tüm katmanlarına yayılması için sivil toplum kuruluşlarının önemli bir potansiyel taşıdığı ve bu potansiyeli harekete geçirecek mekanizmaların geliştirilmesi gerektiğinin farkındadır.
151. Türkiye’nin Rio+20 Zirvesine hazırlıkları kapsamında yapılan bir çağrı ile sürdürülebilir kalkınma alanındaki uygulamalar toplanmıştır. Kamu kesimi, sivil toplum kuruluşları, özel sektör ve üniversiteler toplam 181 adet uygulama ile başvuruda bulunmuştur. Bağımsız bir değerlendirme sürecine sonucunda sürdürülebilir kalkınmaya sağladıkları katkı açısından iki aşamalı bir puanlamayla değerlendirilen bu başvurulardan 24 adedi “en iyi uygulama örnekleri” olarak belirlenmiştir. Bu çalışma ile Türkiye’nin başarılı ve potansiyeli yüksek alanları belirlenirken, daha fazla önem verilmesi gereken konular da ortaya çıkarılmıştır. En iyi uygulamaların kısa özetleri bu raporun sonunda yer alan EK-1’de, daha geniş açıklamaları ise bu raporun arka iç kapağındaki CD’de yer almaktadır.

Tablo 3: Türkiye'nin Sürdürülebilir Kalkınma En İyi Uygulama Örnekleri

	En İyi Uygulama Örneği Proje Adı	Kurum/Kuruluş – Web Adresi
KAMU UYGULAMALARI	Endüstriyel Verimlilik ve Çevresel Performansın KOBİ'ler Düzeyinde Paralel Olarak Geliştirilmesi	Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı http://vgm.sanayi.gov.tr/
	Doğal Arıtma Tesisleri ile Temiz Çevre Projesi	Bursa İl Özel İdaresi http://www.bursaozelidaresi.gov.tr/
	Enerji Verimliliği Politikaları	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı http://www.enerji.gov.tr/
	İstanbul Yerel Elektronik Atıkların Sürdürülebilir Yönetimi Projesi	İstanbul Büyükşehir Belediyesi http://www.ibb.gov.tr/
	Organik Çilek Üretimi ile Kırsal Kalkınma	Konya İl Özel İdaresi http://www.konyaozelidare.gov.tr/
	Küre Dağları Milli Parkında Uygulanan Orman Koruma Alanları Yönetiminin Güçlendirilmesi Projesi	Orman ve Su İşleri Bakanlığı http://www.kdmp.gov.tr/
ÖZEL KURULUŞ UYGULAMALARI	Atık Isıdan Enerji Geri Kazanım Tesisi	Akçansa http://www.akcansa.com.tr/
	Sürdürülebilir Tarım Programı	Anadolu Efes http://www.anadoluefes.com/
	Kaktüs Bulaşık Makinesi	Arçelik A.Ş. http://www.arcelikas.com/
	Mucit Yarışması	Coca Cola İçecek http://www.cci.com.tr/tr/
	Atık Isı Geri Kazanım Projesi	Vitra Karo Sanayi ve Ticaret AŞ http://www.vitra.com.tr/
	Çevre Yönetim Süreci, Çevre Performans Endeksi ve Sürdürülebilirlik Faaliyetleri	Ereğli Demir Çelik http://www.erdemir.com.tr/
	Sürdürülebilir Çevre Dostu Otomotiv Üretimi	Ford Otosan http://www.fordotosan.com.tr/
	Sürdürülebilir Su Yönetimi Projesi	İçdaş http://www.icdas.com.tr/
	Bitkisel Atık Yağ Toplama Sistemi	Lipesaa Ltd. http://lipesaa.com/
	EKO kredi / Enerjisi ve Emeği Koruyan Kredi	Şekerbank http://www.ekokredi.com.tr/

SIVİL TOPLUM KURULUŞLARI UYGULAMALARI	Sanayi, Yerel Yönetim ve Tüketici İşbirliği ile Türkiye’de Sürdürülebilir Ambalaj Atıkları Yönetim Sisteminin Oluşturulması	Çevre Koruma ve Ambalaj Atıklarını Değerlendirme Vakfı http://www.cevko.org.tr/
	Konya Kapalı Havzasında Akılcı Su Kullanımı ve İklim Değişikliğine Uyum Çalışmaları	Doğal Hayatı Koruma Vakfı http://www.wwf.org.tr/
	Yavru Balık Avının Önlenmesi Kampanyası	Greenpeace http://www.greenpeace.org/turkey/tr/
	Kaçkar Dağları Sürdürülebilir Orman Kullanımı ve Koruma Projesi	Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı http://www.tema.org.tr/
	Eko-Verimlilik (Temiz Üretim) Programı	Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı http://www.ttgiv.org.tr/tr/
AKADEMİK UYGULAMALAR	Pamuklu Tekstil Ürünlerine Ekolojik Kriterlerin Uygulanabilirliğinin Değerlendirilmesi	Boğaziçi Üniversitesi http://www.arastirma.boun.edu.tr/
	Orta Doğu Teknik Üniversitesi /Teknokent Membran Arıtma Tesisi	Orta Doğu Teknik Üniversitesi http://www.metu.edu.tr/tr/
	Biyolojik Mücadele Araştırma, Uygulama, Üretim ve Eğitim Merkezi	Süleyman Demirel Üniversitesi http://www.sdu.edu.tr/

3. TÜRKİYE'NİN SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA İÇİN YEŞİL BÜYÜME YOL HARİTASI

152. Sürdürülebilir kalkınmanın temel felsefesini; ekonomik ve sosyal yapıyla çevre etkileşiminin bütüncül bir şekilde değerlendirilerek bugünkü ve gelecekteki nesillerin kalkınmanın getirdiği fırsatlardan hakkaniyetli bir şekilde yararlanması oluşturmaktadır.
153. Sürdürülebilir kalkınma yaklaşımının uluslararası platformda kabul gördüğü 20 yıllık süre zarfında ülkeler tarafından bu amacın sağlanması için çok çaba sarf edildiği de hedeflenen sonuçlara tam anlamıyla ulaşılması için yeterli düzeyde ilerleme kaydedilememiştir.
154. Ekonomik büyüme her zaman gündemin en önemli unsuru olmuştur. Çevresel ve sosyal konuların kalkınma açısından önemi fark edilmekle beraber, bu konular çoğu zaman ikinci planda kalmıştır. Mevcut büyüme anlayışının sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak için yeterliliği de tartışma konusu olmuştur.
155. Sürdürülebilir kalkınma ilkeleri yaygın bir biçimde benimsenmiş olsa da uygulamada yetersiz kalındığı açıktır.
156. İnsani gelişme için ekonomik büyümeyi sağlarken çevresel değerlere daha fazla önem atfeden bir kalkınma anlayışının tesisi için mevcut mekanizmaların ve araçların etkinleştirilmesi ile yeni ve ilave araçların geliştirilmesi ihtiyacı bulunmaktadır. Bu ihtiyaç özellikle son yıllarda yaşanan ekonomik krizler, yoksulluk ve iklim değişikliği gibi küreselleşen sorunlarla daha belirgin hale gelmiştir.
157. Rio+20 Konferansının iki temel konusundan biri olan yeşil büyüme yeni bir yaklaşım olmamakla birlikte, sürdürülebilir kalkınma hedefine ulaşmak için mevcut çabalara ivme kazandıracığı düşünülen ve en çok gündemde olan kavramlardan biridir.
158. Yeşil büyüme için kabul görmüş tek bir tanım bulunmamakla beraber, doğal kaynakları verimli kullanan, çevresel bozulmaları önleyen, yoksulluğu azaltırken sosyal refahı ve istihdamı artıran, yenilikçi, verimli ve temiz teknolojileri destekleyen bir ekonomik gelişme ve büyüme aracı olarak görülmektedir.
159. Kavramsal çerçevesinde uzlaşa sağlanamayan yeşil büyüme paradigmasını ülkelerin aynen kabul etmesi yerine her ülke kendi "yeşil büyüme" senaryosunu/stratejisini oluşturarak küresel sürdürülebilirliğe katkısını kendi imkan ve fırsatları ölçüsünde ortaya koymalıdır.
160. Türkiye her ne kadar son 20 yılda sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasına yönelik önemli ilerleme kaydetmiş olsa da geline aşamanın yeterli olduğu söylenemez. Özellikle politika düzeyinde ve mevzuat açısından önemli ilerleme sağlamış olsa da uygulamanın daha da etkinleştirilmesi gerekmektedir. Uygulamanın etkinleştirilmesi ve denetimin güçlendirilmesi için ilave düzenlemeler yapılması ihtiyacı bulunmaktadır.

161. Dokuzuncu Kalkınma Planı ile öncelikli alanlar gelişme eksenleri olarak belirlenmiş; programa dayalı müdahale alanları geliştirilmiştir. Bu nedenle, son 10 yılda kaydedilen ilerleme dikkate değerdir.
162. Bu raporda, Türkiye için yeşil büyüme imkanları ele alınırken sürdürülebilir kalkınma vizyonunu hayata geçirmek için fırsatlar taşıyan sektörler belirlenmeye çalışılmıştır. Bu çalışmada;
- faaliyetleri çevre üzerinde baskı oluşturan,
 - ilave önlemlerle (teknoloji yenileme, iyileştirme, bilinçlendirme, teşvik vb.) gelişme sağlanabilecek,
 - doğal kaynak kullanımını yoğun,
 - rekabet gücü ve ihracat potansiyeli yüksek,
 - istihdamı destekleyen ve KOBİ'lerle organik bağı olan,
 - AB çevre müktesebatına uyum sürecinden öncelikle etkilenecek,
- sektörler dikkate alınmıştır. Ayrıca, kabul edilmiş politika dokümanları, strateji belgeleri ve bu konuda yapılmış çalışmalar kullanılmıştır.
163. Bu çerçevede;
- Enerji
 - Ulaştırma
 - Tarım
 - Sanayi
 - Hizmetler
- sektörlerindeki fırsatlar incelenerek hedefler belirlenmiştir.

3.1. Enerji

164. Artan nüfus, hızlı kentleşme ve kalkınma, enerji talebinde yüksek ve kesintisiz bir artışa neden olmakta; bu talep ise büyük ölçüde ithalat yoluyla karşılanmaktadır. Enerji arzında görülen yüzde 70'ler mertebesindeki dış bağımlılık ödemeler dengesini bozmakta, dolayısıyla rekabet gücü enerjyi yoğun olarak kullanan sektörlerde olumsuz şekilde etkilenmektedir. Bunun yanı sıra, enerji arzında fosil yakıtların payının yüksek olması Türkiye'nin çevre politikasının başarısını olumsuz etkilemektedir.
165. ***Türkiye enerji arzında yerli ve yenilenebilir enerji kaynaklarının payının yükseltilmesi, enerji üretim ve tüketim süreçlerinde verimliliğin artırılması, Ar-Ge'nin geliştirilerek temiz üretim teknolojilerine geçiş yapılması için tüm fırsatların değerlendirilmesi kararlılığındadır.***
166. Bu çerçevede,
- Yenilenebilir enerji yatırımlarının teşvik edilmesi ile yeşil büyümeye katkı sağlanırken yenilenebilir enerjinin elektrik üretimi içindeki payının 2023 yılına kadar yüzde 30'a çıkarılması,
 - 2023 yılında Türkiye'nin enerji yoğunluğunun 2011 yılına göre en az yüzde 20 azaltılması,

- Kamu bina ve tesislerinde hayata geçirilecek enerji verimliliği uygulamaları ile 2023 yılına kadar yüzde 20 enerji tasarrufu sağlanması,
- Yeni yapılan binaların tamamında ısı yalıtımı ile enerji tasarrufu sağlanması ve mevcut binalarda 2017 yılına kadar enerji kimlik belgelerinin oluşturulması,
- Endüstriyel işletmelerle kamu kesimi arasında gönüllü anlaşmalar yapılarak sanayide enerji tasarrufunun özendirilmesi,
- Sanayide yapılacak enerji verimliliği yatırımlarının desteklenmesi,
- Asgari enerji verimlilik sınıfının üzerindeki elektrikli cihazların piyasa dönüşümünün sağlanması, verimsiz enerji kullanımı olan ürünlerin satışının sınırlandırılması,
- İşletmedeki kömürlü termik santrallerin rehabilite ve modernize edilerek yanma verimlerinin yükseltilmesi, böylece bu santrallerin toplam emisyon değerlerinin düşürülmesi,
- Enerji ve güç miktarına göre kademelendirilmiş tarife, çok terimli sayaç ve akıllı şebeke uygulamalarıyla verimli elektrik kullanımının teşvik edilmesi ve talep tarafının yönetilmesi hedeflenmektedir.

167. Türkiye'nin sahip olduğu doğal kaynak zenginliği güneş, rüzgar, jeotermal vb. yenilenebilir enerji kaynaklarının potansiyelinin kullanılması için bir fırsat oluşturmaktadır. Üretim sektörlerinde temiz üretim ve eko-verimlilik uygulamalarıyla çevre kirliliği önlenirken rekabet gücünün yükseltilmesine de katkı sağlanacaktır.

168. Söz konusu fırsatların ve önceliklerin hayata geçirilmesi için Ar-Ge desteklerinin artırılması ile kredilendirme ve teşvik gibi çeşitli mali destek araçlarının yaygınlaştırılması sağlanacaktır. Enerji sektörünün çevre ve doğal kaynaklar üzerindeki baskısının azaltılması için çevresel maliyetlerin hesaplanarak karar alma süreçlerine dahil edilmesi ve uygulama politikalarıyla bütünleştirilmesi de gerekmektedir.

169. Özellikle enerji verimliliğinde istenilen hedeflere ulaşılmasında tüketicilere de önemli görevler düşmektedir. Bu doğrultuda, tüketicilerin bilinç düzeyini yükseltmek üzere etiketleme, sertifikasyon ve fiyatlandırma gibi araçlar yaygınlaştırılacaktır.

3.2. Ulaştırma

170. Ulaştırma sektörü, karayolları, demiryolları, havayolları, denizyolları ve iletişim altyapısı ile ekonominin önemli unsurlarından biri olup toplumsal yaşamı etkilemektedir.

171. ***Türkiye, rekabet gücüne ve toplumun yaşam kalitesinin yükseltilmesine katkı veren; güvenli, erişilebilir, konforlu, hızlı ve çevreye duyarlı hizmetlerin sunulduğu sürdürülebilir bir ulaştırma sistemi oluşturma konusunda kararlıdır.***

172. Bu çerçevede:

- 2023 yılı itibarıyla demiryollarının yük taşımacılığındaki payının yüzde 15'e, yolcu taşımacılığındaki payının yüzde 10'a çıkarılması,
- 2023 yılı itibarıyla karayollarının yük taşımacılığındaki payının yüzde 60'ın altına, yolcu taşımacılığındaki payının yüzde 72'ye düşürülmesi,
- Kent içi ulaşımda, bireysel araç kullanımından kaynaklı emisyon artış hızının sınırlandırılması hedeflenmektedir.

173. Demiryolu altyapısının geliştirilerek toplu taşıma ağırlıklı bir ulaşım yapısına öncelik verilmiştir. Bu çerçevede yüksek hızlı tren ve elektrikli hatlarının yaygınlaştırılması, demiryolu araçlarının yenilenmesi ve sinyalizasyon sistemlerinin iyileştirilmesi çalışmalarına ağırlık verilmiştir.
174. Havayolu ulaşımında uçuş rotasını kısaltmak ve havayolu trafik sistemini modernize etmek üzere yapılan çalışmalar aynı zamanda enerji verimliliğinin artırılması ve çevresel etkilerin en aza indirilmesine katkı sağlamıştır.

3.3. Tarım

175. Türkiye’de tarım sektörü emek yoğun ve doğal kaynak kullanımına dayalı bir sektör olmasının yanı sıra kırsal kalkınmaya katkısı ve yarattığı istihdam nedeniyle stratejik öneme sahiptir. Bu nedenle sektördeki verimlilik ve kalite artışı Türkiye’nin kalkınma sürecini ve yeşil büyüme yaklaşımını destekleyecektir.
176. Tarım, su ve toprak gibi doğal kaynaklara ve biyolojik çeşitliliğe bağımlıdır. Tarımsal faaliyetler bu kaynaklar üzerinde baskı oluştururken aynı zamanda bu kaynakların bozulması tarım faaliyetlerini olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle, Türkiye’nin tarım sektöründeki önceliği; bu ilişkiyi yeşil büyüme yaklaşımı çerçevesinde kırsal kalkınmaya hizmet edecek şekilde düzenlemektir.
177. Türkiye’de tarım sektöründeki uygulamalar, özellikle su kaynaklarını ve biyolojik çeşitliliği etkileyecek iklim değişikliği dikkate alınarak gelir, verimlilik ve istihdam kaybı yaratmayacak şekilde yönlendirilmesi gerekmektedir.
178. Orman köylerinin sürdürülebilir kalkınmayla uyumlu gelir ve istihdam yapısına kavuşturulmaları ve bunun için yeni faaliyet alanlarının oluşturulmasının yanı sıra sektörün verimliliğinin artırılması önem arz etmektedir.
179. ***Türkiye, artan verimlilik, kalite ve ürün miktarı ile gıda güvenliği ve güvencesini sağlarken biyolojik çeşitliliği, su, toprak ve ormanları koruyan ve toplumsal faydaya dönüştürebilen rekabet gücü yüksek sürdürülebilir bir tarım sektörünü oluşturma kararlılığında-
dır.***
180. Bu çerçevede;
- Gen kaynaklarının korunması ve kayıt altına alınması,
 - İklim değişikliği ile mücadele için mera, orman ve tarım arazileri gibi karbon tutma alanlarının korunması,
 - Gıda güvenliği açısından üreticilerin ve tüketicilerin bilinç düzeyinin artırılması,
 - Tarım alanlarının etkin ve verimli kullanılması için arazi parçalanmasının önlenmesi ve arazi toplulaştırması,
 - Su kaynaklarının verimli kullanımının etkin sulama yöntemleriyle sağlanması,
 - Tarımsal üretimin ihtiyacı olan enerjinin mümkün olan ölçüde yenilenebilir kaynaklardan sağlanması,
 - Tarımsal arazilerin korunması için havza ıslahı, taşkın önleme ve erozyonla mücadele çalışmalarına hız verilmesi,
 - Tarımın tüm alt faaliyetlerinde (balıkçılık, ormancılık, hayvancılık, bitkisel üretim vb.) kaynak kullanım dengesinin oluşturulması,

- Tarımsal destekler ile kırsal kalkınma desteklerinin çevrenin korunmasını gözeterek şekilde verilmesi,
- Ormancilık sertifikasyon çalışmalarının yaygınlaştırılması,
- Endüstriyel amaçlı ağaçlandırmalar yaygınlaştırılarak doğal ormanlar üzerindeki baskıların azaltılması,
- Orman ürünleri ve hizmetlerinden sağlanan gelirin artırılması ve mamul ürün üretiminin teşvik edilmesi

hedeflenmektedir.

181. Söz konusu hedeflere ulaşılabilmesi için sürdürülebilir arazi kullanımı ve ürün planlaması, doğru tarım tekniklerinin uygulanması, tarım alanlarında çevrenin korunmasını özendirici kırsal kalkınma programları ile tarımsal desteklerin yaygınlaştırılması, üreticilerin bilinç düzeyini artırmak üzere eğitim ve yayım hizmetlerinin artırılması, marka ürün oluşturulması, iyi tarım ve organik tarım uygulamalarının yaygınlaştırılması, destek ve yatırım politikalarıyla kaynak kullanımında etkinliğin sağlanması, sulama sistemlerinin modernizasyonu ve rehabilitasyonu, etiketleme ve sertifikalandırma ile gıda güvenliğinin sağlanması ve tarımsal Ar-Ge'nin geliştirilmesi öngörülmektedir.

3.4. Sanayi

182. Türkiye'nin sanayileşme sürecini devam ettirmesi ekonomik nedenler kadar sosyal nedenlerle de vazgeçilmezdir.

183. Sanayileşme sürecinin devam etmesi kaynak kullanımında verimlilik artışını sağlamak ve çevre ve doğal kaynaklar üzerindeki baskıyı azaltmak için mevcut teknolojilerin yenilenmesine ve yeni girişimlerde de temiz teknolojilerin benimsenmesine imkan sağlamaktadır.

184. ***Türkiye, çevre dostu teknolojileri kullanarak, istihdam sağlayacak yeni ve katma değeri yüksek ürünleri ve sanayi dallarını geliştirmekte; rekabet gücü yüksek bir sanayileşme sürecinden yaratılan refahtan toplumun tüm kesimlerinin, gelecek kuşakların da haklarını gözeterek faydalanmasını sağlamakta kararlıdır.***

185. Bu çerçevede,

- İstihdam olanakları ve piyasa değeri yüksek yeni ürünlerin geliştirilmesi,
- Üretimde verimliliğin ve sürdürülebilirliğin sağlanması,
- Temiz teknoloji kullanımının başta KOBİ'ler olmak üzere yaygınlaştırılması,
- Sanayinin çevre duyarlı teknoloji değişim ihtiyacının ortaya konulması,
- Sanayide geri dönüşüm ve kazanım gibi yöntemlerin kullanılmasının yaygınlaştırılması

hedeflenmektedir.

186. Bu hedeflere ulaşmak ve yeşil büyümeye katkı sağlamak üzere kaynak kullanım verimliliğini yükseltmek amacıyla mevcut teknolojilerin yenilenmesine yönelik teşvik unsurları geliştirilecek, Ar-Ge ve yenilikçiliğe dayalı gelişmenin devam etmesi desteklenecektir.

187. Çevre üzerinde baskı oluşturan sanayi dallarındaki yeşil büyüme fırsatlarını harekete geçirmek üzere caydırıcı ve özendirici mali tedbirler ile etkin denetim ve izleme sistemlerinden faydalanılacaktır.

188. Sanayideki işgücünün kalitesini yükseltmek üzere öncelikle kadın ve genç istihdamını artırmak için eğitim programları geliştirilecektir.
189. Üretim süreçlerinde başta su ve enerji olmak üzere kaynak verimliliğini sağlayacak şekilde temiz üretimin yaygınlaştırılmasına yönelik bilinçlendirme faaliyetleri ve danışmanlık hizmetleri güçlendirilecektir.
190. Sanayiden kaynaklanan çevre kirliliğinin önlenmesi ve/veya azaltılması için her türlü atığın yönetilmesi (azaltım, geri kazanım ve yeniden kullanım) ile sürdürülebilir bir üretim yapısı geliştirilecektir. Ayrıca, 2011 yılında 384.000 ton atığın ek yakıt olarak kullanımıyla elde edilen enerji değerinin 53,6 MW olduğu ve bunun da 550.000 kişilik bir yerleşim yerinin elektrik enerjisi ihtiyacına eşdeğer olduğu dikkate alındığında sanayinin enerji ihtiyacı için atıkların değerlendirilmesi sağlanacaktır.
191. Bu çerçevede yarattığı istihdam kapasitesi ile ekonomik ve sosyal hayatın önemli bir unsuru olan KOBİ'lerin sürdürülebilir üretim konusunda bilinçlendirilmesi, mali açıdan güçlendirilmesi ve ihtiyaç duyduğu danışmanlık hizmetlerinin sunulması sağlanacaktır.
192. Türkiye'nin genç nüfus yapısı dikkate alındığında sanayide yetişmiş insan gücüne ihtiyaç duyan ve yenilikçi alanların desteklenmesi gereği açıktır.
193. Sanayinin alt sektörleri incelendiğinde birçok sektörde yeşil büyüme potansiyeli olduğu görülmektedir. Bu Raporda beyaz eşya, elektronik, otomotiv, demir ve çelik, makine, inşaat sektörleri detaylı olarak ele alınmıştır. Bu alt sektörler, Türkiye'nin mevcut politika belgelerinde ve stratejilerinde öne çıkan ve çevre üzerinde yarattıkları baskı nedeniyle üretim süreçleri gözden geçirilmesi gereken sektörlerdir. Bu sektörlerde yeşil büyüme yaklaşımı doğrultusunda alınacak önlemler hem ekonomik büyüme hem de sosyal yapının güçlenmesi için fırsatları barındırmaktadır. Raporda ele alınan sektörlerin yabancı sermayeyi çekim güçleri ve dış piyasalarla etkileşimleri de ayrıca önemli fırsatları getirmektedir.
194. Türkiye'de **beyaz eşya** sektörü ilk başlarda yabancı ortaklarıyla bir montaj sanayi olarak gelişmiş, zamanla edindiği bilgi birikimiyle kendi tasarım ve teknolojisini üreterek dünya pazarlarında özel bir konuma gelmiştir. 2011 yılında GSYH'de yüzde 1'lik pay ve 3,9 milyar ABD doları tutarındaki ihracatla Türk ekonomisine önemli katkı yapan bir sektördür. Küresel rekabetin etkisiyle, sektörde yenilik ve Ar-Ge'ye yatırım artmaktadır.
195. 2000-2010 yılları arasında sektörün ihracatı, üretimde ileri teknolojinin kullanılması, Ar-Ge yatırımlarının artması, uluslararası kalite standartlarıyla uyumun sağlanması, müşteri memnuniyeti ve pazar tercihlerini dikkate alan üretim yapısı, pazarlama ve servis ağının kurulması ile 8 kat artmıştır.
196. Beyaz eşya sektörü, büyük beyaz eşyalarda yaklaşık 25 milyon adetlik kurulu üretim kapasitesiyle önemli bir üretim üssü konumunda olup çevreci ürünleri piyasaya sunmaktadır.
197. Sektör rekabet gücünü ve üretim hacmini artırırken oluşturduğu istihdam potansiyeliyle de ekonomiye katkı sağlamaktadır.
198. **Beyaz eşya sektörü, kaliteli ve rekabetçi ürün ve hizmet yapısıyla pazarında lider olma kararlıındadır.**
199. Bu doğrultuda;
- Ürün kalitesinin artırılması amacıyla kalite ve bakım programlarının uygulanması,
 - Ar-Ge ve yenilikle enerji verimli ve düşük maliyetli yeni ürünlerin tasarlanması,
 - Üretim maliyeti enerji verimliliği, geri dönüşüm ve yeniden kullanım ile azaltılırken çevresel kirliliğin önlenmesi,

- Pazar araştırmalarının geliştirilmesi, marka ve ürün tanıtımının yapılması,
- Enerjiyi verimsiz kullanan ürünlerin satışının sınırlandırılması ve piyasa denetiminin etkinleştirilmesi,
- Üretim sürecinde ve ürünlerde gerçekleştirilen çevre duyarlılığı ile başta sera gazı olmak üzere emisyon ve atık azaltımı sağlanması

hedeflenmektedir.

200. Bu hedefler gerçekleşirken yeşil büyümeye hizmet edecek Ar-Ge faaliyetlerinin ve üretimin artmasıyla sektörün yeşil iş oluşturma potansiyeli de artacaktır. Sektörün gelişen yapısıyla nitelikli işgücü ihtiyacını yan sanayilerinde de artırması beklenmektedir.

201. Verimli beyaz eşyaların kullanımının özendirilmesi; sektörde faaliyet gösteren KOBİ'lerin Ar-Ge ve teknoloji geliştirme konusunda desteklenmesi; tüketicilerin beyaz eşyayı verimli kullanımı konusunda bilinçlendirilmesi ile sektördeki hedeflerin hayata geçirilmesi hızlandırılacaktır.

Kutu 10:

ELEKTRİKLİ EV ALETLERİNDE ENERJİ VERİMLİLİĞİ

Türkiye'nin konutlarda elektrik enerjisi tüketim yapısı, konuttan konuta, ailenin geçim seviyesi ve cihaz altyapısına göre büyük değişiklikler göstermekle birlikte evlerde kullanılan elektriğin büyük kısmı elektrikli ve elektronik eşyalar tarafından tüketilmektedir. Ev içi elektrik tüketimindeki en yüksek pay buzdolaplarına aittir. Elektrikli ev aletlerinin enerji tüketiminde ciddi düşüşler gerçekleştirilmiş olup, bugünün en iyi buzdolabı 1990 yılına göre yüzde 75, çamaşır makinesi 1985'lerde çıkan modellere göre enerjide yüzde 44 ve suda yüzde 62 tasarruf sağlamaktadır. Aynı şekilde bulaşık makinesi 60°C çevrimde 1980 yılında 2 kWh enerji harcarken bugün elektrik tüketimi 1 kWh'in altına, su tüketimi ise üçte bire düşmüştür. Elektrikli ev aletlerinde Türkiye pazarı son yıllarda A sınıfı ve üzerinde etiketli cihazlara dönüşmeye başlamıştır. Bununla birlikte, elektrikli cihazlardan kaynaklanan enerji tüketimini azaltmak üzere özellikle kullanımda olan mevcut eski cihaz stokunun yeni verimli cihazlarla değiştirilmesi üzerine yoğunlaşılması gerekmektedir.

Türkiye'de son zamanlarda ortaya çıkan diğer önemli enerji tüketim kaynakları da büyük ekran sıvı kristal ekran (LCD) ve plazma TV setleri ile split klimalardır. Yaz sıcaklıklarının son yıllarda artmaya başlaması ile, özellikle güney bölgelerde pencere tipi klima satışlarında görülen büyük artışlar yaz aylarında elektrik talebinin çok fazla yükselmesine ve talebin gündüz saatlerinde zirve yapmasına sebep olmaktadır. Enerji sistemimiz için olumsuz ve yüksek maliyetli olan bu problemin çözülmesi de enerji verimliliğinde, özellikle talep tarafında atılacak adımlara bağlıdır. Verimsiz elektrikli cihazların verimlilerle değiştirilmesindeki kilit unsur yapılan yatırımın kendisini geri ödeme süresidir ki; bu da elektrik fiyatları ile belirlenmektedir. Ayrıca verimli cihazlar verimsizlere göre yüzde 10-20 civarında daha pahalıdır ve bunların tercih edilmesi teşvik edilmedikçe, daha düşük verime sahip olan ucuz ürünlerle rekabet edebilmeleri zordur.

202. **Elektronik** sanayi, yabancı menşeli firmalarla yaptığı lisans anlaşmalarıyla başladığı üretimini 1980'lerden sonra yenilik, kalite ve rekabet açısından geliştirerek önemli bir konuma gelmiştir. Elektronik sektörü 2010 yılı itibarıyla GSYH'nin yüzde 1,5'ini oluşturmakta olup 2000-2010 yılları arasında ihracat hacmini yaklaşık 4 kat artırarak 5,6 milyar ABD dolarına ulaştırmıştır. Tüketici elektroniği açısından özellikle ihracata yönelik televizyon üretiminde ilerleme kaydedilmiştir. Söz konusu ilerleme özellikle tüplü cihazlarda gözlenmiş, Avrupa pazarında önemli bir pazar payı sağlamış (yüzde 50'nin üzerinde); bununla beraber 2004 yılı sonrasında LCD panel teknolojisine geçişle bu konum kaybedilme eğilimine girmiştir.

203. Sektör, yapısı ve rekabet koşulları itibarıyla Ar-Ge ve yeniliğe en açık sektör olmasına rağmen Türkiye'deki Ar-Ge harcamaları yeterli düzeyde değildir. Buna karşılık yabancı yatırımcılar için cazip bir sektör olması nedeniyle teknoloji transferi ve verimli üretim tekniklerinin uygulanması açısından olanaklara sahiptir.
204. Sektör çevre ve ürün güvenliği standartlarına uygun üretim yapısı nedeniyle yeşil büyüme açısından potansiyel oluşturmaktadır. Bununla birlikte, ürün ömrünün hızla kısılması ve üretim girdisi olarak bazı tehlikeli maddelerin kullanılması zorunluluğu sektör atıklarının yönetimini öncelikli hale getirmektedir. 2011 yılında tehlikeli madde içerikleri yanında altın, bakır gibi değerli maden içeriğine sahip 8.500 ton atık elektrikli ve elektronik eşya toplanarak geri dönüştürülmüştür.
205. ***Türkiye elektronik sektöründe hızla değişen teknolojilere ayak uydurarak rekabet gücünü ve katma değerini yükseltme ve bu ürünleri yeşil büyüme amacıyla kullanma kararlılığındadır.***
206. Bu çerçevede;
- Yeni teknolojilere uyum sağlayan ürün yelpazesinin ve uygulama alanlarının genişletilmesi,
 - Çevreye duyarlı ürünlerin geliştirilmesi,
 - Girdi olarak kullanılan tehlikeli maddelerin yerini alabilecek çevreye duyarlı, yeşil büyümeyi destekleyen alternatif malzemelerin geliştirilmesi,
 - İç ve dış pazarlardaki tüketicinin artan kalite talebine yönelik ürünlerin çeşitlendirilmesi ve markalaşmasının sağlanması,
 - Geri kazanım ve geri dönüşüm uygulamalarının yaygınlaştırılması
- hedeflenmektedir.
207. Sektörde mevcut olan dinamik iç pazar, gelişmiş kalite kavramı, işçilik maliyetinin rekabet edilen ülkelere göre nispeten daha az olması ile yeni teknolojilere uyum sağlayabilmek için esnek yapıda olması gibi avantajlar bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, yeşil büyüme sağlanırken sektörün potansiyelinden daha fazla yararlanabilmek için çeşitli araçların geliştirilmesine ihtiyaç vardır. Bu kapsamda, yeşil büyümeye katkı sağlayacak ürünleri ve üretim süreçlerini geliştirmek üzere Ar-Ge ve yenilikçiliğe öncelik verilecektir. Ürünlerde eko-etiketleme ile tüketici bilgilendirmesi ve bilinçlendirmesi sağlanacaktır. Sektörün bu hedeflerini hayata geçirebilmesi için öncelikli olarak ihtiyaç duyulan finansmana erişimi kolaylaştırılacaktır. Kalifiye eleman sıkıntısı yaşayan sektörde genç nüfusa eğitim ve altyapı desteği sağlanacak ve işgücü niteliği artırılacaktır.
208. Türkiye'de ***demir-çelik*** sektörü artan üretim kapasitesi, yüksek ihracat ve istihdam potansiyeli ve diğer sektörlerle sağladığı girdiler ile imalat sanayinin genel performansı için kritik öneme sahiptir. Sektör enerji ve girdi kullanımı açısından yeşil büyüme fırsatlarını barındırmakla birlikte yüksek enerji fiyatları, hammadde temininde dışa bağımlılık ve çevre konusundaki uyum maliyetleri sektörün rekabet gücünü olumsuz etkilemektedir.
209. ***Türkiye ekonomisinin öncülerinden demir-çelik sektöründe ülke gerçeklerini gözetecek başta iklim değişikliğiyle mücadele, doğal kaynakların etkin kullanımı ve kirliliğin azaltılması yönünde tedbirleri alarak sektörün rekabet gücünü ve verimliliğini artırma kararlılığındadır.***
210. Bu çerçevede;
- Enerji verimliliğini sağlamaya yönelik teknolojik dönüşümlerin tamamlanması,
 - Üretim sırasında açığa çıkan atık ısının yeniden kullanımının yaygınlaştırılması,

- Üretimde çevreye en az zarar veren girdilerin kullanılmasının yaygınlaştırılması,
- Yüksek katma değerli ürünlerin üretimdeki payının artırılması,
- Sektörün neden olduğu çevresel kirliliğin azaltılması

hedeflenmektedir.

211. Demir-çelik sektörünün enerji yoğun yapısı ve oluşturduğu diğer çevre sorunları, Ar-Ge'ye ve teknoloji dönüşümüne dayalı bir bakış açısıyla yeşil büyüme açısından fırsata dönüştürülebilir. Başta enerji verimliliği olmak üzere sektörde bu yönde başlatılan atıkların yeniden kullanımı, kirliliği azaltıcı önlemler (baca filtresi, yakıt iyileştirmesi vb.), üretim teknolojisinin dönüşümü gibi girişimler yaygınlaştırılacaktır.

212. 1990'lı yıllarda rekabet için yeniden yapılanma ve küresel sanayi ile entegrasyon sürecini tamamlayan **otomotiv** sektörü 2000'li yıllarda daha yüksek katma değer yaratarak dünya pazarına yönelik tasarım ve üretim ile sürdürülebilir küresel rekabet sürecine giriş sağlamıştır. Sektörün öncü ve dinamik yapısı ile üretim ve ihracat hacmi Ar-Ge ve tasarım kültürünün gelişmesine ve yenilikçi yaklaşıma verilen önemi de artırmıştır.

213. Sektörde büyümeye paralel olarak üretim sürecinde ve ürün yelpazesinde yeşil büyümeye katkı verecek adımlar da atılmaktadır.

214. **Türkiye toplu taşıma sistemlerini geliştirmenin yanı sıra otomotiv sektörünün rekabet gücünü artırarak sektörü bölgesinde mükemmeliyet merkezi ve Ar-Ge üssüne dönüştürürken, üretim süreci ve ürün yapısının çevreye duyarlılığını artırma kararlılığında.**

215. Bu çerçevede;

- Çevreye duyarlı (düşük CO₂ emisyonlu, biyo-yakıtlı, hibrit ve elektrikli motor teknolojileri) araç teknolojilerinin geliştirilmesi,
- Üretim süreçlerinin üretim girdileri dahil çevre ve insan sağlığına zarar vermeyecek bir şekilde planlanması,
- Sektörün diğer sanayi dalları ile atık ve artık maddelerin kullanımı konusunda işbirliklerinin özendirilmesi

hedeflenmektedir.

216. Otomotiv sektörü, büyüme potansiyelinin yanı sıra sektör faaliyetleri ve ürünler ile çevre üzerinde olumsuz etkileri azaltma fırsatlarını barındırmaktadır. Enerji verimliliği, atık yönetimi, kimyasal kullanımının azaltılması gibi önlemlerle bu etkiler azaltılırken sektörün ekonomiye ve sosyal hayata sağladığı katkılar artırılabilir.

217. Otomotiv sektörünün hedeflerine paralel olarak yan sanayi, destek hizmetleri ve alternatif yakıt tedarikçileri (şarj istasyonları, Sıkıştırılmış Doğal Gaz (CNG) dağıtım ağı vb.) gibi alanlarda yeni iş fırsatları oluşturulacaktır.

218. Çevre dostu araçların kullanımının yaygınlaştırılması için toplumda farkındalık seviyesi artırılabilecek, bu araçların kullanımının teşvik edilmesi amacıyla çalışmalar yapılacaktır.

219. Büyük çoğunluğu KOBİ niteliğinde olan **makine** sanayinde, 1990-2011 yılları arasında üretim yıllık ortalama yüzde 6,5, ihracat yıllık ortalama yüzde 21,4 oranında artış göstermiştir. Sektördeki aktörler değişen ekonomik koşullara ve teknolojik gelişmelere karşı daha esnek ve hızlı cevap verme yeteneğine sahiptir. Sektör altyapı olarak her türlü parça ve aksamı yüksek kalitede ve rekabet edebilir fiyatlarda üretebilecek yapıdadır.

220. **Türkiye makine sektöründeki altyapısını, yeşil büyümeye hizmet eden ana ve yan ürünlerin üretilmesi için kullanmakta kararlıdır.**

221. Bu çerçevede;

- Katma değeri yüksek ve marka değeri olan yeşil ürünler için altyapının desteklenmesi,
- Sürdürülebilir üretim kriterlerine uygun kaliteli, güvenilir ve verimli ürünlerin tasarlanması ve ticarileştirilmesi

hedeflenmektedir.

222. KOBİ'lere ürün geliştirme, teknolojik dönüşüm, yenilik, enerji verimliliği, atık azaltımı, geri kazanım ve yeniden kullanım konularında Ar-Ge, eğitim ve finansman desteği sağlanacak; pazarlama konusunda rehberlik hizmeti verilecektir.

223. Türkiye'de **inşaat** sektörü, ekonomiye sağladığı katkının yanı sıra barınma ihtiyacının karşılanmasındaki yeri ve konutun bir yatırım aracı olarak da ekonomide yer alması nedeniyle çoğaltan etkisi yüksek bir sektördür. Yaratılan katma değerın yanı sıra yan sektörleri ile birlikte sağlanan istihdam olanakları sektörün ekonominin itici güçlerinden biri olmasına neden olmuştur. İnşaat sektörünün GSYH'deki payı 2010 yılında yüzde 5 ve istihdam içindeki payı ise 2012 yılının Şubat ayı itibarıyla yüzde 5,6 olarak gerçekleşmiştir.

224. İnşaat sektörü, gerek çıktıları (kamu binaları, ticari binalar, meskenler, yollar, enerji santralleri vb.) gerekse kullanılan girdiler (çimento, demir-çelik, arazi vb.) nedeniyle kaynak kullanımı ve yaratılan kirlilik açısından çevre üzerinde önemli baskılar oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra sektör, girdilerin üretimi sırasında ve çıktıları bağlamında çevresel kaygıların dikkate alınması açısından yüksek bir potansiyel barındırmaktadır.

225. **Türkiye inşaat sektöründe çevre üzerindeki olumsuz etkileri en aza indirmek için kaliteli ve çevre dostu malzeme seçimi ve kaynak verimliliği ile kirliliği azaltarak ve yapıların her türlü riske karşı dayanıklılığını sağlayarak ekonomik, sosyal ve çevresel faydaları yükseltme kararlılığındadır.**

226. Bu raporda inşaat sektörü bina ve çimento sektörü özelinde ele alınmıştır.

227. Türkiye'de artan nüfus, kentleşme ve sanayileşme ile birlikte **bina** ihtiyacı artmaktadır. Buna karşılık, sektör binaların yapımı sırasında kullanılan malzemeler ve tasarım yaklaşımları bakımından çevre üzerindeki baskıları azaltabilecek fırsatları da barındırmaktadır.

228. Türkiye'deki toplam sektörel enerji tüketiminin yaklaşık yüzde 35'i binalara aittir. Ayrıca binalar su tüketimi, katı atık yaratma ve arazi kullanımı açısından da çevreyi etkilemektedir. Mevcut yapı stokunun bu unsurlar yeterince dikkate alınmadan oluşması nedeniyle, yeni yapılacak binalar kadar mevcut stoktaki binalar da başta enerji verimliliği ve yenilenebilir enerji kullanımı olmak üzere yeşil büyümeye geçişte önemli bir fırsat alanı oluşturmaktadır.

229. **Türkiye mevcut ve yeni yapılacak binalarda çevre-doğa dostu bina anlayışını yerleştirme kararlılığındadır.**

230. Bu çerçevede;

- 2010 yılındaki yapı stokunun en az dörtte birinin 2023 yılına kadar sürdürülebilir yapı haline getirilmesi,
- Kentsel dönüşüm ve toplu konut uygulamalarında çevre duyarlı tasarım ve yapım yöntemlerinin benimsenerek yaygınlaştırılması, bu çerçevede merkezi ısıtma ve yenilenebilir enerji kaynaklarından yararlanma yöntemlerinin özendirilmesi,
- Kamu kuruluşlarının bina ve tesislerinde yıllık enerji tüketiminin 2023 yılına kadar yüzde 20 azaltılması,
- Yeni yapılan binaların tamamında ısı yalıtımı ile enerji tasarrufu sağlanması ve mevcut binalarda

2017 yılına kadar enerji kimlik belgelerinin oluşturulması,

- Enerji verimliliği, atık azaltımı, geri dönüşüm ve tasarrufa imkan veren yapı malzemelerinin, teknolojilerinin, tasarımlarının ve tekniklerinin yaygınlaştırılması

hedeflenmektedir.

231. Bu hedeflerin hayata geçirilebilmesi için çevre dostu bina dönüşümü yapacak tüketicilere uygun koşullu tüketici kredilerin yaygınlaştırılması, binalarda sertifika sisteminin geliştirilmesi, fiziki plan kararlarıyla sürdürülebilir kentsel gelişimin yönlendirilmesi, yapı malzemesi olarak yeşil ürünlerin kullanımının özendirilmesi, kirlilik ve atık azaltımı için fiyatlandırma politikalarının harekete geçirilmesi gibi araçların kullanımı dikkate alınacaktır.

232. İnşaat sektörünün en önemli girdisini sağlayan **çimento** sektöründe büyük ölçüde modernizasyon gerçekleşmiş olmasına rağmen, hala kaynakların verimli kullanımı ve kirliliğin azaltılması için alınması gereken önlemler bulunmaktadır.

233. **Türkiye, çimento sektöründe başlattığı modernizasyon ve kaynak verimliliği çalışmaları ile çevreye olumsuz etkilerini azaltma kararlılığındadır.**

234. Bu çerçevede;

- Alternatif enerji kaynaklarının kullanılması ve enerji verimliliğinin artırılması,
- Atık ısının geri kazanımının artırılması,
- Geri dönüştürülmüş maddelerin ve atıkların alternatif enerji üretimi için kullanımının yaygınlaştırılması,
- Fosil yakıtların yanmasından ve üretim sürecinden kaynaklanan başta sera gazı emisyonları olmak üzere hava kirleticisi emisyonlarının azaltılması,
- Kaliteli ham madde kullanımının sağlanması

hedeflenmektedir.

235. Çimento sektörünün çevre üzerindeki baskısını azaltmak üzere bu sektörde faaliyet gösteren işletmelerin, enerji yoğunluklarını düşürmeye ve hava kirleticilerini azaltmaya yönelik yatırımlarının teşvik edilmesi ve bu işletmelere Ar-Ge desteği sağlanması önemli görülmektedir.

3.5. Hizmetler

236. Türkiye’de hizmetler sektörü son yıllarda hızlı bir gelişme eğilimindedir. Sektör genel olarak ve alt sektörleri bazında emek yoğun ve çevre üzerinde daha az baskı oluşturan yapısı nedeniyle yeşil büyüme ve sürdürülebilir kalkınma için fırsatları barındırmaktadır. Özellikle sağlık, eğitim, kentsel altyapı, turizm, finansman, bilişim ve müşavirlik gibi alt sektörlerinin gelişimi doğrudan sürdürülebilir kalkınma bileşenlerine yönelik uygulamaları içermektedir.

237. **Türkiye, hizmetler sektöründeki gelişmelerin sosyal ve çevresel faydalarını artırarak yeşil büyümeyi hızlandırma kararlılığındadır.**

238. Bu doğrultuda;

- Turizm ve kentleşme gibi sektörlerde doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı ve kirliliğin azaltılması,
- Çevreyle uyumlu, doğal ve geleneksel yaşamla örtüşen, yöresel bitki örtüsünü ve yaban haya-

tını koruyan turizm altyapısının geliştirilmesi,

- Kentsel altyapı hizmetlerinin standartlarının yükseltilmesi,
- Tüketici bilincinin artırılması,
- Hastane, okul, bakımevi, lokanta, otel gibi tesisler ile rekreasyon ve ticaret alanlarında enerji, su gibi sınırlı girdilerin kullanımında verimliliğin sağlanması ve atık yönetiminin etkinleştirilmesi,
- Kamu ve özel sektör kaynaklarının kullanımında sürdürülebilir kalkınma kriterlerinin göz önünde bulundurulması,
- Finansal kredilendirmede sürdürülebilirlik kriterlerinin kullanılması

hedeflenmektedir.

239. Bu hedefleri hayata geçirmek için hizmetlerde etiketleme ve sertifikasyon araçları yaygınlaştırılacak, bütçe ve kredilendirme sistemleri için sürdürülebilirlik kriterleri belirlenecek, bilgi paylaşımı, bilinçlendirme, izleme ve değerlendirme için bilişim teknolojilerinden yararlanılacaktır. Ayrıca, fiziki plan kararları ile sürdürülebilirlik ilkeleri desteklenecektir.

4. SONUÇ

240. Bu Raporda, Türkiye'nin son 20 yıllık dönemde sürdürülebilir kalkınmanın temel unsurlarında sağladığı ilerlemeler özetlenmiştir. Ayrıca, 2012 BM Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı ulusal hazırlıkları kapsamında ekonominin öncü sektörlerindeki gelişmeler ve sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirme fırsatları ele alınmıştır. Bu fırsatlar göz önüne alınarak insan faaliyetlerinin çevre üzerinde yol açtığı baskıların en aza indirilmesi hedeflenmiştir.
241. Türkiye son yıllarda ekonomik, sosyal ve çevresel gelişimini sürdürerek küresel sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada yaptığı katkıyı artırmaya devam edecektir.
242. Bu süreç, Türkiye'de ekonominin tüm sektörlerinde verimliliği ve rekabet gücünü artırırken belli maliyetleri ve fedakarlıkları gerektirecektir. Ancak, doğru tedbir ve teşvik politikaları ile tasarlanan bir kalkınma anlayışının getirdiği verimlilik ve rekabet gücü artışının pozitif dışsallıkları, kısa dönemli maliyetlerin üstünde ve ötesinde olacaktır. Bu nedenle, mevcut ve ilave finansman kaynakları çevre üzerinde oluşturulan baskıyı azaltmak ve ekonomik faydaları artırmak için kullanılacaktır.
243. Doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı amacı doğrultusunda, kirliliği azaltmak ve önlemek üzere caydırıcı ve özendirici mali araçlar entegre bir şekilde ele alınacaktır.
244. Doğal kaynakların fiyatlandırılmasında "kullanan öder"; katı atık, atık su, sera gazı ve hava kirlenici emisyonlarının oluşturduğu kirlilik yükünü kontrol altına almak üzere "kirleneni öder" gibi ilkeler temelinde daha ileri önlemler alınacaktır. Bu kapsamda yeşil büyüme amaçlı yatırım ve harcamalar desteklenecektir.
245. Yeşil büyüme amaçlı finansman kaynakları, çevreye duyarlı ekonomik büyümeyi sağlayacak yeni iş alanlarında istihdam oluşturmak, Ar-Ge ve yeniliği desteklemek amacıyla kullanılacaktır. Böylece GSYH'deki büyüme eğilimi yükseltilirken enerji ve suyun verimli kullanımı, atık miktarında azaltım ve emisyonların kontrol edilmesi suretiyle doğal kaynakların etkin yönetimi sağlanacaktır.
246. Türkiye'nin sürdürülebilir kalkınma ve yeşil büyüme çabaları, başta enerji, su, gıda, sanayi sektörleri olmak üzere belirli alanlara artırılarak yönlendirilecek Ar-Ge faaliyet ve harcamaları ile desteklenecektir. Bu kapsamda, 2010 yılı itibarıyla yüzde 0,84 olan Ar-Ge harcamalarının toplam GSYH'deki payının 2023 yılında yüzde 3'e çıkarılması hedeflenmektedir.
247. Tarım alanlarının korunması, toprak ve su kaynaklarının verimli kullanılması ve doğru ürün planlaması ile sürdürülebilir kalkınma süreci desteklenecek, tarıma dayalı sanayi kollarının kırsal kalkınma ve yeşil büyüme potansiyeli azami ölçüde değerlendirilecektir.
248. Bu uygulamaların toplumdaki dezavantajlı kesimler üzerinde ilave yük oluşturulmaması ve özellikle bu kesimlerin toplumla bütünleşmesi ve onurlu yaşam koşullarına kavuşturulması temel ilkedir. Bu çerçevede, büyümeden sağlanan faydanın gelir dağılımının iyileştirilmesine, temel ihtiyaçların karşılanmasına ve hizmetlere erişimde fırsat eşitliğinin sağlanmasına yönlendirilmesi önem arz etmektedir.

249. Türkiye, insanı merkeze alan, hakkaniyetli ve kapsayıcı bir sürdürülebilir kalkınma yaklaşımının demokratikleşme, insan hakları ve iyi yönetimle güçlendirilmesi gerektiğinin bilincindedir.
250. Demokratik olgunluğu üst seviyeye çıkarmış, sosyal uzlaşma ve toplumsal bütünleşmeyi sağlamış, özel sektör ve sivil toplumun yönetimde daha fazla söz sahibi olduğu katılımcı bir yapının geliştirilmesine devam edilecektir. Bireysel özgürlükler, toplumsal hoşgörü ve demokratik olgunluk ilkelerinin toplumda daha da değer bulması sağlanacaktır.
251. Türkiye, demokratik kurumların barış, güvenlik ve özgürlük temelinde devam ettirilmesini ve kurulmasını desteklemekte; küresel sürdürülebilir kalkınmayı önemsemekte; iç ve dış politikalarının küresel sürdürülebilir kalkınma ilkeleri ile uyumunu en üst seviyede gözetmektedir. Bu kapsamda toplumun her kesimi için temel hakların korunması, nesil içi ve nesiller arası hakkaniyetin garanti altına alınmasını, açık ve demokratik toplum yapısı ve katılımın sağlanmasını iyi yönetim ve sürdürülebilir kalkınma için vazgeçilmez ilkeler olarak benimsemiştir.
252. Türkiye, sürdürülebilir kalkınma ilkelerini hayata geçirmek ve uluslararası taahhütlerini yerine getirmek için her düzeyde giderek artan bilinçle mevzuatını geliştirmekte, kurumsal yapılanmasını güçlendirmekte, programlar ve projeler uygulamaktadır. Böylece, küresel sürdürülebilirlik hedeflerine, imkanları ölçüsünde katkı vermekte, uluslararası ve bölgesel işbirliklerini güçlendirmektedir.
253. Türkiye, özellikle dünyadaki yoksullukla mücadele programlarında uluslararası işbirliğinin önemine inanarak sağladığı 1,3 milyar ABD dolarını (2011 yılı) aşan resmi kalkınma yardımlarıyla sürdürülebilir kalkınmaya katkı vermektedir. Türkiye, en az gelişmiş ülkelere yönelik teknik ve ekonomik işbirliği paketi kapsamında, sadece özel sektörün bu ülkelerdeki yatırımlarının 2020 yılına kadar kümülatif olarak 10 milyar ABD dolarına çıkarılmasını hedeflemektedir. Ayrıca, sürdürülebilir kalkınma ve yeşil büyüme konusunda edinilen ülke tecrübelerini kalkınma işbirliği yapılan ülkelerle paylaşmaya devam edecektir.
254. Türkiye, sürdürülebilir kalkınma alanındaki uluslararası etkinliklere ev sahipliği yaparak farkındalığın oluşturulmasına katkı yapmaktadır. Bu çerçevede, 1996 yılında İnsan Yerleşimleri Konferansı (Habitat II Zirvesi), 2010 yılında Binyıl Kalkınma Hedefleri Bölgesel Toplantısı, 2011 yılında Birleşmiş Milletler En Az Gelişmiş Ülkeler Konferansı ve II. Uluslararası Girişimcilik Zirvesi, 2012 yılında Küresel İnsani Kalkınma Forumu İstanbul'da gerçekleştirilmiştir.
255. 22-23 Mart 2012 tarihlerinde İstanbul'da gerçekleştirilen Küresel İnsani Kalkınma Forumu Rio+20 Zirvesine hazırlık kapsamında farklı tarafları bir araya getiren en önemli küresel toplantılardan biri olmuştur. Forum sonucunda yayımlanan Herkes İçin Hakkaniyetli ve Sürdürülebilir Bir Geleceğe Doğru başlıklı İstanbul Deklarasyonunda, herkes için hakkaniyetli, insana odaklanan sürdürülebilir kalkınmanın, küresel ilerlemenin temeli olması gerektiği kabul edilmiştir.
256. Türkiye, sürdürülebilir kalkınma için uluslararası kararlılığın ve işbirliklerinin önemine inanmakta ve bu çerçevede Rio+20'de bir araya gelecek dünya liderlerinden;
- Kalkınma hakkı kullanılırken küresel sürdürülebilirlik ve hakkaniyet ilkelerinin gözetilmesi,
 - Demokrasi, insan hakları, fırsat eşitliği temelinde iyi yönetim ilke ve uygulamalarının, sürdürülebilir kalkınma sürecinin vazgeçilmez unsuru olduğu,
 - Sürdürülebilir kalkınma için küresel düzeyde hedeflerin belirlenmesi, bu hedeflerin izlenmesi ve raporlanması,
 - Her ülkenin ekonomik gelişmişlik seviyesi ve ülkesinde barındırdığı fırsatları ile doğru orantılı bir fedakârlık/katkı yapması ve buna yönelik adil ve dinamik bir sistemin ve ülke sınıflandırmasının oluşturulması,
 - Özel sektörün sürdürülebilir kalkınma için rolünün yeniden tanımlanması, uygulamaların özendirilmesi ve kamu-özel ortaklıklarının geliştirilmesi,

- Sürdürülebilir kalkınma için her düzeyde, özellikle bölgesel ortaklıkların ve desteklerin harekete geçirilmesi, bilgi ve deneyimin paylaşılması,
- Sürdürülebilir kalkınmanın kurumsal yapısının her düzeyde geliştirilmesi,
- Uluslararası finans mekanizmalarına erişimde fırsat eşitliği ve kolaylığının sağlanması,
- Kümülatif çevre zararlarının sorumluluk paylaşımında esas alınması,
- Yeşil büyümenin topluluk ve ülkeler için rekabet dışı engeller oluşturmaması

konularında kararlılıklarını bir kez daha ifade etmelerini ve bu yönde sorumluluk üstlenmelerini beklemektedir.

EK- SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA EN İYİ UYGULAMA ÖRNEKLERİ

Ülke düzeyinde çıkılan proje çağrısına teklif edilen 181 uygulama arasından bağımsız bir jüri tarafından yapılan değerlendirmeler sonucunda aşağıda uygulayıcı kuruluşların alfabetik sırasına göre kısaca özetlenen 24 “en iyi uygulama” belirlenmiştir. Bu uygulamalar hakkında daha fazla bilgi raporun arka iç kapağında yer alan CD’ye yer almaktadır.

Atık Isıdan Enerji Geri Kazanım Tesisi - Akçansa

Alternatif enerji kaynakları çerçevesinde gerçekleştirilen uygulama, Akçansa’nın Çanakkale’deki çimento fabrikasında üretim sürecinde açığa çıkan ısının geri kazanılması yoluyla gerçekleştirilmiştir. Kurulan 15,2 MW kapasiteli geri kazanım tesisi ile ısı ve elektrik enerjisi olarak yılda toplam 105 milyon kWh enerji geri kazanılmakta ve bu sayede fabrikanın elektrik tüketiminin yaklaşık yüzde 26’sı karşılanabilmektedir. Ekonomik açıdan yatırımın 5 yıl içinde geri kazanılacağı hesaplanmaktadır. Gerçekleştirilen enerji tasarrufu sayesinde yılda 60.000 ton CO₂ azaltımı gerçekleştirilmektedir.

<http://www.akcansa.com.tr/>

Sürdürülebilir Tarım Programı - Anadolu Efes

Üretimin temel girdileri olan maltlık arpa ve şerbetçiotu çeşitlerinin geliştirilmesine ilişkin Ar-Ge çalışmaları sonucunda, değişen iklim koşullarına uyumlu ve daha yüksek verim ile kalitenin elde edildiği toplam 32 çeşit geliştirilerek tescil ettirilmiştir. Geliştirilen maltlık arpa çeşitlerinin bazıları, malt üretim sürecindeki elektrik tüketiminde yüzde 12 ila 24, yakıt tüketiminde yüzde 18 ila 22, su tüketiminde ise yüzde 40 ila 47 oranında tasarruf sağlamıştır. Tesisin hedefi 2015 yılına kadar üretimde litre başına kullanılan su miktarının 2010 yılına kıyasla yüzde 25 azaltılmasıdır. Geliştirilen şerbetçiotu çeşitleri sayesinde tarımsal üretimde yüzde 25 ila 30 verim artışı kaydedilmiştir. Diğer yandan çiftçilere, “sözleşmeli üretim” modeliyle ürün karşılığında bedelsiz tohumluk dağıtılmakta ve kalite standartlarına göre alımda fiyat avantajı sağlanmaktadır. 2010 yılı itibarıyla, 2.100’ü sözleşmeli, yaklaşık 3.000 çiftçi aile, entegre üretim yaklaşımı çerçevesinde maltlık arpa yetiştirerek geçimini sağlamaktadır. Maltlık arpa tarımı ile tarım sektöründe yıllık 30 milyon ABD Doları bulan iş hacmi yaratılmaktadır. Şerbetçi otu üretiminin tarımsal üretim ve kırsal kalkınmaya katkısı bağlamında sadece Bilecik-Pazaryeri’nde, doğrudan ya da dolaylı, 15.000’e yakın kişinin şerbetçiotu üretiminden geçimini sağlamakta olduğunu göstermektedir.

<http://www.anadoluefes.com/>

Kaktüs Bulaşık Makinesi - Arçelik A.Ş.

KAKTÜS projesinin hedefi, Ar-Ge faaliyetleri ile enerji ve su tüketimi açısından mevcutlardan daha verimli bir bulaşık makinesinin tasarlanması, üretilmesi ve piyasaya sunulmasıdır.

Arçelik A.Ş. bünyesinde üretilen 1,05 kWh enerji tüketimi ile A enerji sınıfındaki en üst sınıf bulaşık makinesi (62105-H), dünyanın 7 litre su tüketimiyle en düşük su tüketim değerine ve 39 dBA ses seviyesiyle en düşük ses seviyesine sahip bulaşık makinesidir. KAKTÜS projesinde geliştirilen çalışmalar sonucunda yıkama başına 0,68 kWh enerji ve 6 litre su tüketim değerlerine sahip bir bulaşık makinesi geliştirilmiştir.

Türkiye’de 4 milyon bulaşık makinesinin 62105-H ürününün enerji tüketim değerlerinde olduğu kabul edildiğinde, diğer bir ifadeyle bu cihazların yeni geliştirilen verimli bulaşık makinesi ile ikame edilmesi halinde, yılda 414,4 milyon kWh enerji tasarrufu ve yaklaşık 210.000 ton CO₂ azaltımı sağlanabilecektir. Türkiye’de kullanımda olan bulaşık makinelerinin ortalama su tüketimi 15 litre olarak düşünüldüğünde ve bunların geliştirilen verimli bulaşık makinesi ile ikame edildiği varsayıldığında, yılda 22 milyon ton su tasarruf edilebilecektir. Bu değer yaklaşık 500 bin kişinin yıllık su ihtiyacını karşılayabilmektedir. Sağlanan su ve enerji verimliliği yanında aynı üründe izolasyon malzemesi kullanımında gidilen bir değişiklikle üretim aşamasında su tasarrufu ve CO₂ azaltımı da sağlanmaktadır.

<http://www.arcelikas.com/>

Endüstriyel Verimlilik ve Çevresel Performansın KOBİ’ler Düzeyinde Paralel Olarak Geliştirilmesi - Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı

Uygulamaya konu çalışmada farklı sektörlerde üretim yapan 5 pilot KOBİ’de, çevresel performansın iyileştirilmesine yönelik üretim süreçleri, işletmelere özgü çevresel göstergeler ve verimlilik göstergeleri belirlenmiştir. Temiz üretim/eko-verimlilik kapsamında yapılan bu düzenlemeler ile işletmelerin çevresel etkileri azalmış, işletme verimliliği artmıştır:

- Metal kaplama sektöründe faaliyet gösteren bir işletmede yapılan temiz üretim/eko-verimlilik çalışması sonucunda, birim ürün başına yüzde 65 su tasarrufu ile bazı kimyasallarda yüzde 60’a varan tasarruf sağlanmıştır.
- Alüminyum profil üretimi yapan bir işletmede uygulama sonrasında, sıcak banyoya eklenen su miktarında yüzde 42, bu banyonun ısıtılmasında kullanılan doğal gaz miktarı ve buna bağlı olarak ortaya çıkan CO₂ emisyonunda yüzde 60 azalma sağlanmıştır.
- Metal işleme sektöründe gerçekleştirilen uygulama sonucunda, yıllık soğutma yağı miktarı yüzde 24, soğutma sıvıları için kullanılan su miktarı yüzde 25, toplam atık sıvı miktarı ise yüzde 46 azalmıştır.
- Bir gıda işletmesinde yapılan çalışmalar sonucunda, aylık 7.000 TL değerinde doğal gaz tasarrufu sağlanmış ve birim ürün başına oluşan CO₂ emisyonunda yaklaşık yüzde 26 azalma meydana gelmiştir.
- Kaynak yapan bir işletmedeki aylık tüp kullanımında yüzde 42’lik ve buna bağlı olarak havaya verilen CO₂ ve argon emisyonlarında önemli azalma sağlanmıştır.

Bütün işletmelerde, yatırımların geri dönüş sürelerinin 1 yıldan az olduğu gözlenmiştir. Ayrıca, bulgular KOBİ’ler düzeyinde ülke koşullarına uygun ve büyük yatırımlar gerektirmeden ve işletmelerin yardıma ihtiyaç duymadan uygulayabilecekleri önlemleri içeren “KOBİ’lerde Eko-verimlilik Kılavuzu” yoluyla paylaşılmıştır.

<http://vgm.sanayi.gov.tr/>

Pamuklu Tekstil Ürünlerine Ekolojik Kriterlerin Uygulanabilirliğinin Değerlendirilmesi - Boğaziçi Üniversitesi

Uygulamada örnek olarak ele alınan temiz üretim yaklaşımıyla tişört üretiminde, su kullanımında yüzde 40 tasarruf elde edilmiştir. Kimyasal tüketimi yüzde 8,5, enerji tüketimi yüzde 39,5 azaltılmıştır. Bu sayede, atıksu miktarı yüzde 40, kirlilik yükü yüzde 18 ve arıtma maliyeti yüzde 25 azalmıştır. Geleneksel tişört ile eko-tişört tüm yaşam döngüsü (değer zinciri) açısından karşılaştırıldığında ise, eko-tişörtün, geleneksel yaşam döngüsüne göre, küresel ısınma potansiyelinde yüzde 15-17, asidifikasyon potansiyelinde yüzde 16-24, ötrifikasyon potansiyelinde yüzde 73-75,5, karasal ötrifikasyon potansiyelinde yüzde 23-34,5 azalma sağladığı belirlenmiştir.

<http://www.arastirma.boun.edu.tr/>

Doğal Arıtma Tesisleri ile Temiz Çevre Projesi - Bursa İl Özel İdaresi

Uygulamaya konulan proje ile kırsal alanda, inşa edilen kanalizasyon şebekelerinde toplanan ve fos-septik ile sonlandırılan evsel nitelikli atıksuların konvansiyonel ve doğal arıtma sistemleri ile arıtılması gerçekleştirilmiştir. Bursa İl Özel İdaresince devreye alınan 74 köydeki atıksu arıtma tesisinin 22 tanesinde konvansiyonel (fiziksel-mekanik-biyolojik), 52 tanesinde doğal arıtma sistemleri kullanılmıştır. Devreye alınan doğal arıtma tesislerinin hizmet kapasitesi yaklaşık 45.663 kişidir.

Ortamdaki güneş enerjisini kullanabilme ve kendi kendini yenileyebilme kapasitesine sahip olan doğal arıtma sistemleri pahalı ithal ekipmanlara ve ilave enerjiye ihtiyaç duymamaktadır. Ayrıca, bakım, onarım ve işletme hususlarında kolaylıklara sahiptir. Bu nedenlerle maliyetleri düşük olan doğal arıtma sistemleri kırsal alanlarda tercih edilmektedir. Bunların yanı sıra, uygulanan doğal (yapay sulak alanlar) arıtma sistemlerinin çıkış suyu analizlerine göre bu suyun kalitesi tarımsal amaçlı sulama suyu kriterlerini sağlamaktadır.

<http://www.bursaozelidaresi.gov.tr/>

Mucit Yarışması - Coca Cola İçecek

Coca Cola İçecek (CCI) çevresel etkilerinin yönetilmesi konusunda ana odak noktalarını su yönetimi, sürdürülebilir ambalajlama, enerji verimliliği ve iklim değişikliği ile mücadele olarak belirlenmiştir. "CCI Mucit Yarışması", kurumsal kültürün bir parçası olarak çevreci ve yenilikçi projelerin hayata geçirilmesi ve proje sahiplerinin ödüllendirilmesini sağlayan bir sistem olarak ilk defa 2007 yılında başlatılmıştır. Yarışmaya katılan projelerin merkezinde yaratıcılık, uygulanabilirlik, kazanç ve doğal kaynaklardan tasarruf bulunmaktadır.

2011 yılı sonu itibarıyla 325 proje kayıt altına alınmış ve "mucitler"ın önerileri ile birçok alanda somut iyileştirmeler sağlanmıştır:

- Ara karton minimizasyonu (2010 yenilik birincisi), İzmir Fabrika: 192.000TL/yıl finansal kazanç, 256 ton karton (3.584 adet ağaç) azaltımı.
- Damacana Şişe Maliyetinin Düşürülmesi (2010 Yenilik İkincisi), Sapanca Fabrika: 2010 yılı toplam tasarruf 16.895 Euro olup, çevreye verilen polikarbon miktarı yüzde 19 azaltılmıştır.

- Çift Kapılı Soğutucuların Sürekli Verimliliğini Sağlamak (2010 Yenilik Üçüncüsü), Ankara Fabrika: Kondenser temizliğinden 20.000TL/yıl, kirlenmeden dolayı aşırı sıcak çalışmadan oluşacak kompresör arızalarından 25.000 TL/yıl kazanç sağlanmıştır.
- CO₂ Evaporasyonu (2009 Yenilik Birincisi) İzmir Fabrikası: Proje sonunda soğutma için kullanılan elektrik tüketimi yüzde 3-5 azaltıldı. Bu proje ile CCI patent almaya hak kazandı.
- Plastik şişe üretiminde basınç standartlarının düşürülmesi Coca-Cola dünya genelinde "En İyi Uygulama" seçilmiştir. Uygulama ile İzmir Fabrikasında şişe başına harcanan enerji miktarında yüzde 40 azalma, toplamda 471.892,14 Euro tasarruf (elektrik tasarrufu yaklaşık 830 milyon kWh/yıl, karbon emisyonunda 360,000 ton/yıl azalma) elde edildi.
- Su kullanımının azaltılması (İzmir fabrikası) ile 100.000 m³/yıl kazanç = 4 kişilik 500 ailenin yıllık su ihtiyacı

Bütün bu yenilikçi fikirlerin hayata geçirilmesiyle 2009 ve 2010 yılında sistemimizde üretilen 398 proje sayesinde toplamda;

- 10,5 milyon TL
- 84 bin ton su (1.000 evin 1 yıllık ortalama ihtiyacına denk)
- 1.632.000 kW enerji (590 evin 1 yıllık elektrik ihtiyacına denk) tasarrufu sağlanmıştır.

<http://www.cci.com.tr/tr/>

Sanayi, Yerel Yönetim ve Tüketici İşbirliği ile Türkiye’de Sürdürülebilir Bir Ambalaj Atıkları Yönetim Sisteminin Oluşturulması - Çevre Koruma ve Ambalaj Atıklarını Değerlendirme Vakfı, ÇEVKO

ÇEVKO faaliyetleri çerçevesinde, 1991-2004 yılları arasında yerel yönetimlerle işbirliği içerisinde ambalaj atıklarının organik atıklardan ayrı olarak toplanması çalışmalarında 1 milyon kişiye ulaşılmış ve 100.000 ton ambalaj atığı toplanmıştır.

Türkiye genelinde 2005-2011 yılları arasında 25 ilde, 96 belediyede yaklaşık 14 milyon kişi ÇEVKO-yerel yönetimler işbirliğinde, ambalaj atıklarının ayrı toplanması çalışmalarına katılmıştır. Ambalaj atıklarının temiz ve verimli olarak toplanmasında faaliyet gösteren kurum sayısında da ciddi oranda bir artış olmuş ve istihdamın artırılmasına katkı sağlanmıştır. 2000 yılından itibaren firmaların lisanslandırılmaya başlanmasıyla lisans sayısı 2005 yılında 50’ye, 2011’de yaklaşık 400’e ulaşmıştır.

Yerel yönetimler ve lisanslı firmalar işbirliğinde, 2005-2011 döneminde yaklaşık 2,5 milyon ton ambalaj atığı toplanmıştır. Bu kapsamda yaklaşık 12 milyon varilin üzerinde petrol tasarrufu sağlanmıştır. Bu miktar Türkiye’nin yıllık toplam tüketimi olan 236 milyon varilin yaklaşık yüzde 5’ine karşılık gelmektedir. Benzer şekilde ekonomiye geri kazandırılan kağıt/karton ve benzeri ambalaj atıkları ile toplam 16 milyona yakın ağacın kesilmesi önlenmiştir.

2011 yılında yaklaşık 400.000 ton ambalaj atığı ekonomiye geri kazandırılmıştır. Bu sayede yaklaşık 2,7 milyon ağacın kesilmesi önlenmiş, fosil yakıt kullanımında 2 milyon varillik bir azalma sağlanmıştır. Yalnızca 2011 yılında toplam tasarrufun ekonomik karşılığı, 1 milyar TL’ye yakındır.

Sadece 2011 yılında uygulama alanlarında 2 milyondan fazla kişiye bire bir bilgilendirme yapılmış, bölge okullarında yapılan çalışmalar ile 83.000’in üzerinde öğrenciye gerekli bilgiler aktarılmıştır. Ayrı toplama sistemlerinin geliştirilmesinde sosyal açıdan dezavantajlı grupların ihtiyaçları gözetilerek sokak toplayıcılarının imkan dâhilinde sistem içine alınmaları sağlanmıştır.

<http://www.cevko.org.tr/>

Konya Kapalı Havzasında Akılcı Su Kullanımı ve İklim Değişikliğine Uyum Çalışmaları - Doğal Hayatı Koruma Vakfı

İklim değişikliğinin Konya Kapalı Havzasındaki su bütçesine kısa, orta ve uzun vadeli etkilerinin ve bu etkilerin minimize edilmesine yönelik çözüm önerilerinin ortaya konulduğu bilimsel çalışmalara göre: Havzada 2030 yılında sıcaklıklarda artış, yağışlarda yüzde 20-30 seviyelerinde düşüş görülecek; 2050'li yılların sonlarında havzadaki yüzey sularının yüzde 65'i, yeraltı sularının yüzde 54'ü; toplam su varlığının ise yüzde 56'sı kaybedilecek; halihazırda yıllık 1,6 milyar m³ açık veren su bütçesindeki açık 3 milyar m³'ü aşacaktır. Konya Kapalı Havzasında modern sulamaya geçilmesi ve ürün deseninin değiştirilmesi halinde her yıl 2,4 milyar m³ su tasarrufunun sağlanabileceği tespit edilmiştir. Konya Havzasında Modern Sulama Projesi çerçevesinde 2008 yılında şekerpancarı ve buğday ekimi yapılan toplam 46 dekar alanda pilot modern sulama uygulamaları yapılmıştır. Yaklaşık 200 çiftçinin katıldığı çalışmalar sonucunda salma sulamaya kıyasla; su, enerji ve gübre kullanımında sırasıyla yüzde 47, 58 ve 26 oranlarında tasarruf; verimlilikte ise yüzde 28 artış sağlanmıştır. 2010 yılında havza bazında tarımsal üretimde değişim ve dönüşüm başlatmak üzere yaklaşık 3.000 çiftçi ve tarım sektörü temsilcisine ulaşılmıştır. 2011 yılında dört pilot tarlada modern sulama uygulamaları, eğitimler ve iklim buluşmaları gerçekleştirilmiştir. Bu yılda gerçekleştirilen pilot uygulamalar sonucunda; toplam 20.640 m³ su ve 10.470 kWh enerji tasarrufu, yüzde 36 verimlilik artışı sağlanmış, ayrıca çiftçilerin toplam kazancı 16.818 TL olmuştur. Proje kapsamında toplam 175 dekar alanda gerçekleştirilen pilot uygulamalar ile su ve enerjide yüzde 50'ye varan tasarruf sağlanmış, verimlilik yüzde 36 artmıştır. Ayrıca, gübre kullanımında yüzde 29 tasarruf sağlanmıştır.

<http://www.wwf.org.tr/>

Atık Isı Geri Kazanım Projesi - Vitra Karo Sanayi ve Ticaret AŞ

Alternatif enerji kaynaklarının değerlendirilmesi yoluyla enerji tasarrufu çerçevesinde geliştirilen uygulama, Eczacıbaşı Topluluğunun enerji tüketiminin yüzde 46'sına sebep olan Bilecik'teki yapı malzemesi üreten Vitra Karo Sanayi ve Ticaret AŞ'de tesislerinde gerçekleştirilmiştir. Tesiste yapılan atık ısı ölçümleri, tüm tesiste ısı çıkış noktalarının tamamında 8 MW'lık ısı güce karşılık gelen bir potansiyelin olduğunu ortaya koymuştur. Bu atık ısının geri kazanılması için gerçekleştirilen uygulama sayesinde, yıllık 1.484.000 m³ doğalgaz tasarrufu sağlanmış ve 3.000 ton CO₂ salımı engellenmiştir. Uygulama, kendini 1 yıl içerisinde geri ödemiştir.

<http://www.vitra.com.tr/>

Enerji Verimliliği Politikaları - Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı bünyesinde enerji verimliliği konusunda politika ve mevzuat çerçevesinin güçlendirilmesi ve uygulama aşamasına geçilebilmesi için son yıllarda önemli düzenlemeler yapılmaktadır. Bu çerçevede:

- Enerji Verimliliği Koordinasyon Kurulu kurularak planlama ve koordinasyon için yönetim yapısı geliştirilmiştir.
 - Enerji verimliliği hizmet sektörü oluşmuştur. Yetkilendirilen enerji verimliliği danışma şirketi sayısı 38'e ulaşmıştır.
 - Enerji yönetimi programı kapsamında 500'ün üzerinde endüstriyel işletmede, 20'nin üzerinde organize sanayi bölgesinde enerji yöneticileri görevlendirilerek enerji yönetimi çalışmaları başlatılmıştır.
 - Enerji yöneticisi eğitimi, etüt ve danışmanlık hizmetleri çerçevesinde 4.500'ün üzerinde kişi enerji yöneticisi olarak sertifikalandırılmış ve uluslararası enerji yöneticisi eğitim programları kapsamında toplam 218 kişi eğitilmiştir.
 - 100 MW ve üzeri kurulu kapasiteye sahip 40 elektrik üretim tesisinde enerji yöneticisi ataması yapılmıştır.
 - Bugüne kadar enerji yöneticisi görevlendirmekle yükümlü 113 kamu kuruluşu enerji etütlerini yapmış veya yaptırmıştır.
 - Enerji kullanan ürünlerde asgari verimlilik gereksinimleri ile ilgili düzenlemeler yürürlüğe konulmuştur.
 - Merkezi ısıtma sistemlerinde iç ortam sıcaklıklarının kontrolü ve ısınma giderlerinin kullanılan ısı miktarına göre paylaşılması ile ilgili sistemler kurulmaya başlanmıştır.
- Oluşturulan politikaların uygulamaya geçmesi ile:
- Endüstriyel işletmelerin mevcut sistemlerinde verimliliğin artırılması kapsamında destek verilen 32 projede her yıl 13.000 TEP enerji ve 11,5 milyon TL parasal tasarruf sağlanacaktır.
 - Endüstriyel işletmelerin enerji yoğunluğunun azaltılması çerçevesinde 22 endüstriyel işletmede her yıl 44.000 TEP enerji ve 32 milyon TL parasal tasarruf sağlanacaktır.

Diğer taraftan talep yönetimi kapsamında tanıtım ve bilinçlendirme faaliyetleri yürütülmüş. 2008 yılı "enerji verimliliği yılı" olarak ilan edilmiş ve "ulusal enerji verimliliği" hareketi başlatılmıştır.

<http://www.enerji.gov.tr/>

Çevre Yönetim Süreci, Çevre Performans Endeksi ve Sürdürülebilirlik Faaliyetleri - Ereğli Demir Çelik

Ereğli'de su ve enerji ihtiyacını kendisi karşılayan entegre demir-çelik tesisinde gerçekleştirilen uygulama, tesisteki bütün üretim ve yönetim süreçlerinin çevresel açıdan izlenmesi, denetlenmesi ve raporlanmasına dayanmaktadır. Bu çerçevede, temiz üretim teknolojilerinin kullanılması, geri kazanımın en üst düzeyde tutulması, toprağa, havaya ve suya en az atığın verilmesi, çevre bilincinin ve performansının sürekli artırılması doğrultusunda "Çevre Yönetim Süreci-Çevre Performans Endeksi" sistemi kullanılmaktadır. 2004 yılında TS EN ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemi Belgesi alınan tesiste iç yönetim süreci olarak geliştirilen Çevresel Performans Endeksi yoluyla sürdürülebilir üretim faaliyetleri izlenmektedir. Endeks, çevre yatırımları ve iyileştirmeleri, atık yönetimi, doğal kaynakların yönetimi, çalışanların eğitimi, enerji verimliliği yatırımları, karbon sertifikasyonu çalışmaları konusunda yönlendirici olmaktadır.

<http://www.erdemir.com.tr/>

Sürdürülebilir Çevre Dostu Otomotiv Üretimi - Ford OTOSAN

Kocaeli’de 2001 yılında üretime geçen Ford OTOSAN fabrikasının uygulaması, çevreye duyarlı mekansal tasarım ve zararlı kimyasalların kullanımının azaltıldığı üretim süreçlerini kapsamaktadır.

Tesiste su bazlı boya kullanılarak solvent emisyonları çok alt seviyelere düşürülerek hava kirliliği ve koku problemine yol açan emisyonlar en aza indirilmiştir. Aynı zamanda tesis boyahanesinde kurşunsuz boya ve Cr⁺⁶ içermeyen teknolojiler kullanılarak ağır metaller elimine edilmiştir. Tesis aynı zamanda, üzerinde kurulduğu alanın doğal yapısını bozmayacak şekilde tasarlanmıştır. Tesis alanı içerisinde kalan 350.000 m²’lik yabancı ot alanı ve 22.000 m²’lik doğal bir sulak alan korumaya alınmıştır. Önemli bir kuş göç yolu üzerinde bulunan bu sulak alan bölgede sanayileşme nedeniyle konaklama imkanı bulamayan göçmen kuşların körfez çevresinde konaklayabildiği tek yerdir.

<http://www.fordotosan.com.tr/>

Yavru Balık Avının Önlenmesi Kampanyası - Greenpeace

Balıkçılık özelinde denizel doğal kaynakların doğru yönetimi, gıda güvenliği yanında balıkçılıkla uğraşan insanların gelir kaynaklarının sürdürülebilirliği açısından da önemli bir konudur. Uygulamaya konu olan kampanyanın amacı gittikçe artan yasadışı ve aşırı avlanma sonucu balık stoklarının tükenmesini önlemek ve buna bağlı olarak yavru balık avındaki artış ve satışı kamuoyu oluşturarak durduraktır. Kampanyanın etkisi olarak lagos ve orfozun ilk kez yumurta bırakmaya başladığı 45 cm’den sonra avlanması gerektiğine dair düzenleme yayımlanmıştır. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, nesli tükenmekte olan lüfer balığının yasal avlanma boyunu 20 cm olarak değiştirerek bir adım atmıştır. Yavru balık avına dair geniş bir halk kitlesinin konuya daha duyarlı olması sağlanmıştır.

<http://www.greenpeace.org/turkey/tr/>

Sürdürülebilir Su Yönetimi Projesi - İÇDAŞ

2007-2010 yılları arasında aşamalı olarak hayata geçirilen uygulamanın üç ana faaliyeti vardır: i. Denizden tatlı su elde edilmesi, ii. Soğutma suyundan elektrik enerjisi üretilmesi ve iii. Soğutma suyunda balık üretilmesi.

Tesisin su ihtiyacı 32 adet su kuyusu aracılığıyla yer altı su kaynaklarından temin edilmekteyken, yer altı suyuna baskının artması ve tuzlu su kamasının kara içine doğru ilerleme riskinden dolayı ihtiyaç duyulan su denizden temin edilmeye başlanmıştır. İşletmenin içme suyu dahil ihtiyacı olan 12.000 m³ suyun denizden elde edilmesi ile günde 7.000 m³ yer altı suyunun korunması sağlanmıştır. Günde 1 milyon m³’ü aşkın soğutma suyunun işletmeye pompalanmasının getirdiği yüksek enerji maliyetine karşı bu enerjinin bir kısmının, suyun denize dönüşü esnasında geri kazanılması hedeflenmiştir. 2009 yılında demir çelik tesisi ve termik santralin soğutma suları deşarj noktalarına her biri 450 kW gücünde 4 adet hidroelektrik tesisi devreye alınmıştır. Tesisten yılda 19,9 milyon kWh’lık enerji elde edilmektedir. Bu miktar suyun tesise basılması sırasında kullanılan enerjinin yaklaşık yüzde 21’ine tekabül etmektedir. Üretimin ekonomik değeri ise 3,05 Milyon TL’dir. 2008 yılından beri soğutma suyu deşarjında balık üretimi gerçekleştirildiği tesiste yılda 100.000 adet balık üretilmektedir.

<http://www.icdas.com.tr/>

İstanbul Yerel Elektronik Atıkların Sürdürülebilir Yönetimi Projesi - İstanbul Büyükşehir Belediyesi

Projenin amacı, miktarı gün geçtikçe artan atık elektrik ve elektronik eşyalarının geri dönüşümünün sağlanarak içerdikleri tehlikeli maddeler nedeniyle çevre ve insan sağlığına karşı oluşacak tehditlerin önüne geçilmesidir.

Bu kapsamda İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından 500 m²'lik bir alan elektronik atıklar için atölye sahası olarak düzenlenmiştir. Toplama sisteminin kurulması ve atölyenin aktif hale gelmesinden proje bitiş tarihine kadar 12.341 ünite bilgisayar atığı toplanmış ve proje veri tabanına kaydedilmiştir. Atölyeye getirilen ünitelerin 9.288 tanesi işlemde geçirilmiş olup, bunların 8.553 tanesi geri dönüşüme gönderilirken 735 ünite yeniden kullanılabilir olarak stoklanmış, 350 bilgisayar eğitim kurumlarına ve ihtiyaç sahiplerine bağışlanmıştır.

<http://www.ibb.gov.tr/>

Organik Çilek Üretimi ile Kırsal Kalkınma - Konya İl Özel İdaresi

Konya ili Seydişehir İlçesi Yaylacık Köyüne 2005-2006 yılları arasında uygulanan damlama sulama projesi ile sulama alt yapısı tamamlanan köye 2007 yılında 300.000 adet çilek fidesi ve malç naylonu desteği yapılarak organik çilek yetiştiriciliği yapılması sağlanmıştır. Bu sayede, buğday üretiminden organik çilek üretimine geçen 2 dekarlık alan için yıllık gelir 60 katına çıkmıştır. Yöre için başarılı bir model olarak ortaya çıkan organik çilek üretimi 80 yerleşim yerinde bir kalkınma modeli olarak uygulanmaya başlanmıştır. Yapılan bu model çalışma sonucunda Konya İl Özel İdaresine damla sulama alt yapısı olmayan köylerden gelen taleplerde belirgin artış meydana gelmiştir. Konya İl Özel İdaresi, 2007 ile 2011 yılları arasında 18 milyon TL'lik bir yatırımla farklı köylerde toplam 59 bin dekar alanda 74 adet damla sulama projesi uygulamıştır. Proje ile tüketici tercihlerinde başlayan değişime cevap verebilmek üzere, üreticilerin pazar problemlerinin çözülmesi amacıyla Meram Belediyesi ile İl Özel İdaresi tarafından organik pazar yeri yapımına başlanmıştır.

<http://www.konyaozelidare.gov.tr/>

Bitkisel Atık Yağ Toplama Sistemi - Lipesaa Ltd.

Atık yönetimi ve atıkların geri kazanımı çevreye verilen zararın azaltılmasına yardımcı olurken, geri kazanımı artırmak üzere atık üretenler için kabul edilebilir ve kullanılabilir araç ve altyapıların kurulması da elzemdir. Yerel girişimciliğin desteklenmesini de içeren uygulama ile bitkisel atık yağların toplanması ve geri kazanımı kolaylaştırmak amacıyla bir bitkisel atık yağ toplama otomatı geliştirilmiştir. 2 yıllık Ar-Ge çalışmaları sonunda Faydalı Model Belgesi alınmıştır. 2011 yılında seri üretime geçmek için gerekli çalışmalar tamamlanmıştır. Bu sayede işletmelerin atık yağları biriktirmelerinde ve yerel yönetimlerin veya firmaların bu atıkları toplamalarında büyük kolaylık sağlanmış olacaktır.

<http://lipesaa.com/>

Küre Dağları Milli Parkında Uygulanan Orman Koruma Alanları Yönetiminin Güçlendirilmesi Projesi - Orman ve Su İşleri Bakanlığı

Türkiye'nin önemli ekoturizm merkezlerinden olan Küre Dağları 2000 yılında milli park ilan edilmiştir. Proje uygulamaları ile, 37.753 hektarlık milli park alanının daha iyi korunması sağlanmış ve yönetiminin etkinliği artırılmıştır. Yüzde 80'i ormanlık olan 134.366 hektarlık tampon bölgede sürdürülebilir orman yönetimi planlaması yapılmış ve bu kapsamda uygulamalar başlatılmıştır. Toplamda 172.119 hektarlık bölgede doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimi konusunda ilerlemeler sağlanmıştır.

Alternatif geçim kaynakları yaratmak ve ekosistem üzerinde muhtemel ziyaretçi baskısını yönetebilmek üzere Milli Park ve çevresi için bir Sürdürülebilir Turizm Gelişme Planı ve Ziyaretçi Yönetimi Planı hazırlanmıştır. Uygulamalar için Bartın ve Kastamonu'da "Ziyaretçi ve Tanıtım Merkezi", "Bilgilendirme Merkezi" ve 8 adet giriş kontrol ünitesi kurulmuştur. Ziyaretçi yönetimi kapsamındaki altyapı ve işaretleme çalışmaları ile tanıtım, bilgilendirme ve yönlendirme panoları hazırlanmıştır. Bartın'da "Ekoturizm Alanında Ev Pansiyonculuğu" kursu sonrasında kursiyerlerin 15'inin evinin bir odasının pansiyon olarak düzenlenmesine destek sağlanmıştır. Bölgede ısınma amaçlı odun tüketimini azaltmaya yönelik güneş enerjisi ile su ısıtma sistemleri için 300'e yakın aileye sosyal nitelikli kredi desteği sağlanarak toplam 14,6 hektarlık baltalık meşe ormanının kesimi engellenmiş ve 2 yıl içinde toplam 821,82 tonluk CO₂ salımı önlenmiştir. Ayrıca, yöre STK'larının konuya yönelik faaliyetleri bir hibe mekanizması yoluyla desteklenmiştir.

<http://www.kdmp.gov.tr/>

ODTÜ/Teknokent Membran Arıtma Tesisi - Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Uygulama çerçevesinde 2005 yılında devreye alınan bir vakum dönen membran biyoreaktör tesisi günümüze kadar aralıksız çalışmıştır. Deneysel düzeyde olan sistemin gelecekte membran teknolojisinin yapılabilir arıtma seçeneklerinden biri olduğunu kanıtlamıştır. Bu teknolojinin kullanımı, arıtılan suyun geri kazanımına dair çalışmalar ile tamamlanmıştır. Tesis yüksek yeşil alan sulama maliyetleri olan ODTÜ Teknokent işletmesi için çok ekonomik bir çözüm oluşturmuştur. Tesisin elektrik maliyeti 13 Avro cent/m³ (30 Kuruş) civarındadır. Membran ömrünün 10 yıl olduğu varsayıldığında 1 m³ suyun maliyeti 50 Avro cent/m³ (1,15 TL) civarına gelmektedir. Metreküp başına 7,2 TL ödeyerek endüstri tarifesi üzerinden su satın almakta olan Teknokent, bu tesis sayesinde m³ başına 5 TL üzerinde bir tasarruf gerçekleştirmiştir. Bu sayede idarenin yıllık su tasarrufu 50.000 m³'ü geçmekte, 275.000 TL/yıl tasarruf sağlanmaktadır. İlave tesisler için yapılan masraflar bir yıl içinde kendini karşılamıştır. Teknokent idaresi yaklaşımın sağladığı ekonomik kazanç nedeniyle, gelecekte inşa dillecek ofis bloklarında arıtılmış suların tuvaletlerde kullanılmasını planlamaktadır.

<http://www.metu.edu.tr/tr/>

Biyolojik Mücadele Araştırma, Uygulama, Üretim ve Eğitim Merkezi - Süleyman Demirel Üniversitesi

Kurulan merkez ile bitkisel üretimdeki hastalık, zararlı ve yabancı organizmalar nedeniyle oluşan üretim kayıplarının azaltılması için biyolojik mücadelenin desteklenmesi amaçlanmaktadır. Bu kapsamda, merkezde 20'nin üzerinde yararlı organizma ve bunların üzerinde beslendiği ortamlar üretilmekte olup, Batı Akdeniz Bölgesinde yer alan firmalara bu konuda destek verilmektedir. Merkezin çalışmaları, insan sağlığı için tehdit oluşturan kimyasalların kullanımının azaltılarak gıda güvenliğinin geliştirilmesi ve çevresel zararların azaltılması, hastalıklar nedeniyle azalan üretimden kaynaklanan gelir kayıplarının önlenmesine katkı sağlamaktadır.

<http://www.sdu.edu.tr/>

EKO kredi / Enerjiyi ve Emeği Koruyan Kredi – Şekerbank

EKO kredi uygulaması, binalarda enerji verimliliğinin artırılmasından, rüzgar, su ve güneş gibi yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımına yönelik dönüşüm projelerine, atık yönetimi yatırımlarına kadar geniş bir yelpazede enerji verimliliği harcamalarına uygun finansman imkanı sunmaktadır.

EKO kredi kapsamındaki yalıtım projelerinde, sektörün önde gelen sivil toplum kuruluşu olan Isı Su Ses ve Yangın Yalıtımcıları Derneği-İZODER'in teknik danışmanlığından faydalanılmaktadır. 20 binden fazla konut yalıtımı finanse edilerek yapı sektöründeki ekonomik canlılık ve istihdam desteklenmiştir. Bu kapsamda sağlanan 80 milyon TL'lik finansman sayesinde yalıtım yapılan konutlarla 112.952 ton CO₂ salımı engellenmiştir. Yalıtım sayesinde, konut enerji tüketiminde yüzde 50'lere varan oranda tasarruf sağlanmıştır.

EKO kredi ile enerji verimliliği alanında bugüne kadar 320 milyon TL'ye yakın kredi kullanılmıştır. Bu sayede 25 binden fazla kişinin enerji tasarrufu ile tanışması sağlanmıştır. Ocak 2012 itibarıyla 386 KOBİ, 22.125 bireysel müşteri ve 2.732 esnaf, çiftçi ve küçük işletme, EKO kredinin finansman imkanından yararlanmıştır.

EKO kredi kapsamında ayrıca 47 il ve ilçede, özellikle Anadolu'da bulunan Ticaret ve Sanayi Odaları, Esnaf ve Sanatkarlar Odaları ve Ziraat Odaları ile toplam 83 protokol imzalamıştır. Böylece, 45 binden fazla esnaf, küçük işletme ve çiftçiyi enerji verimliliği ve tasarrufu konusunda bilinçlendirilerek çalışmalar geniş bir tabana yaymıştır.

Bir kamu uygulaması olan enerji kimlik belgesine vatandaş ilgisinin desteklenmesi ve erişimin kolaylaşması sağlanmıştır.

<http://www.ekokredi.com.tr/>

Kaçkar Dağları Sürdürülebilir Orman Kullanımı ve Koruma Projesi - Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı, TEMA

Uygulama, biyolojik çeşitlilik anlamında Türkiye'nin en önemli bölgelerinden biri olan Kaçkar Dağlarında gerçekleştirilmiştir. Doğa koruma ve kırsal kalkınmanın aynı zamanda sağlanmasına yönelik yönetim planları ve stratejiler hazırlanmış; yöre insanına alternatif geçim kaynakları sağlanmıştır. Bölgedeki orman ekosistemlerindeki bozulma ve biyolojik çeşitlilik kaybı; ekosistem temelli orman amenajman planları, çok sektörlü yönetim planı ve yönetim yapısı ve ek gelir kaynaklarına ilişkin faaliyetler gibi araçlarla azaltılmıştır. Ekosistem temelli 20 yıllık orman amenajman planları hazırlanarak uygulanmaya başlanmıştır. Yapılan çalışmalar sonucunda, bölge halkının yakacak odun tüketimi yüzde 10 azalmış, halkın yüzde 17'si modern yalıtım tekniklerinden bir ya da birkaçını kullanmaya ve yüzde 18'i proje ile önü açılan ek gelir kaynaklarından faydalanmaya başlamıştır. Bölge için katılımcı sürdürülebilir turizm kalkınma stratejisi ve yerel turizm ürünleri geliştirilmiştir.

<http://www.tema.org.tr/>

Eko-Verimlilik (Temiz Üretim) Programı - Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı

Uygulama kapsamında iklim değişikliğine uyum çerçevesinde sanayide temiz üretim ve eko-verimlilik kapasitelerinin geliştirilmesi, Seyhan Havzasında pilot uygulamaların yapılması ve bu uygulamaların ulusal bazda yaygınlaştırılması hedeflenmiştir. Gıda, içecek, kimya, tekstil ve metal işleme sektörlerinden farklı büyüklüklerdeki 6 firmada gerçekleştirilen uygulamalar ile yaklaşık 784.550 m³/yıl su tasarrufu sağlanmıştır. Bunun yanı sıra enerji tasarrufu, ürün ve üretim kalitesinde artış ve tehlikeli kimyasalların ikame edilmesi gibi farklı kazanımlar da sağlanmıştır.

<http://www.ttg.gov.tr/tr/>

www.surdurulebilirlikalkinma.gov.tr